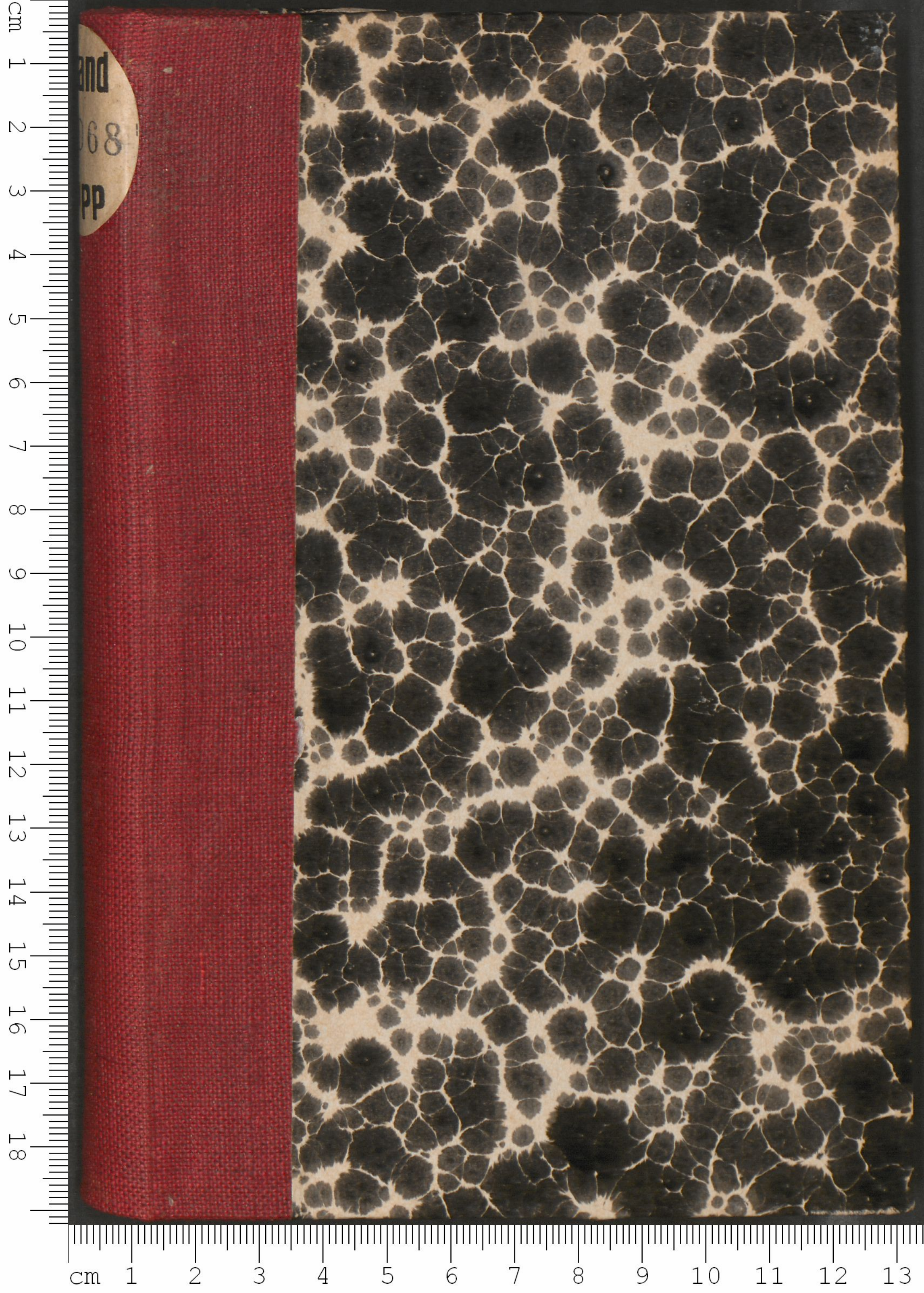
Scand
6968
Supp

Scand. 8° Supp. 6900

J Spanien

Utkast och Skildringar

af

Theodor Lindblom

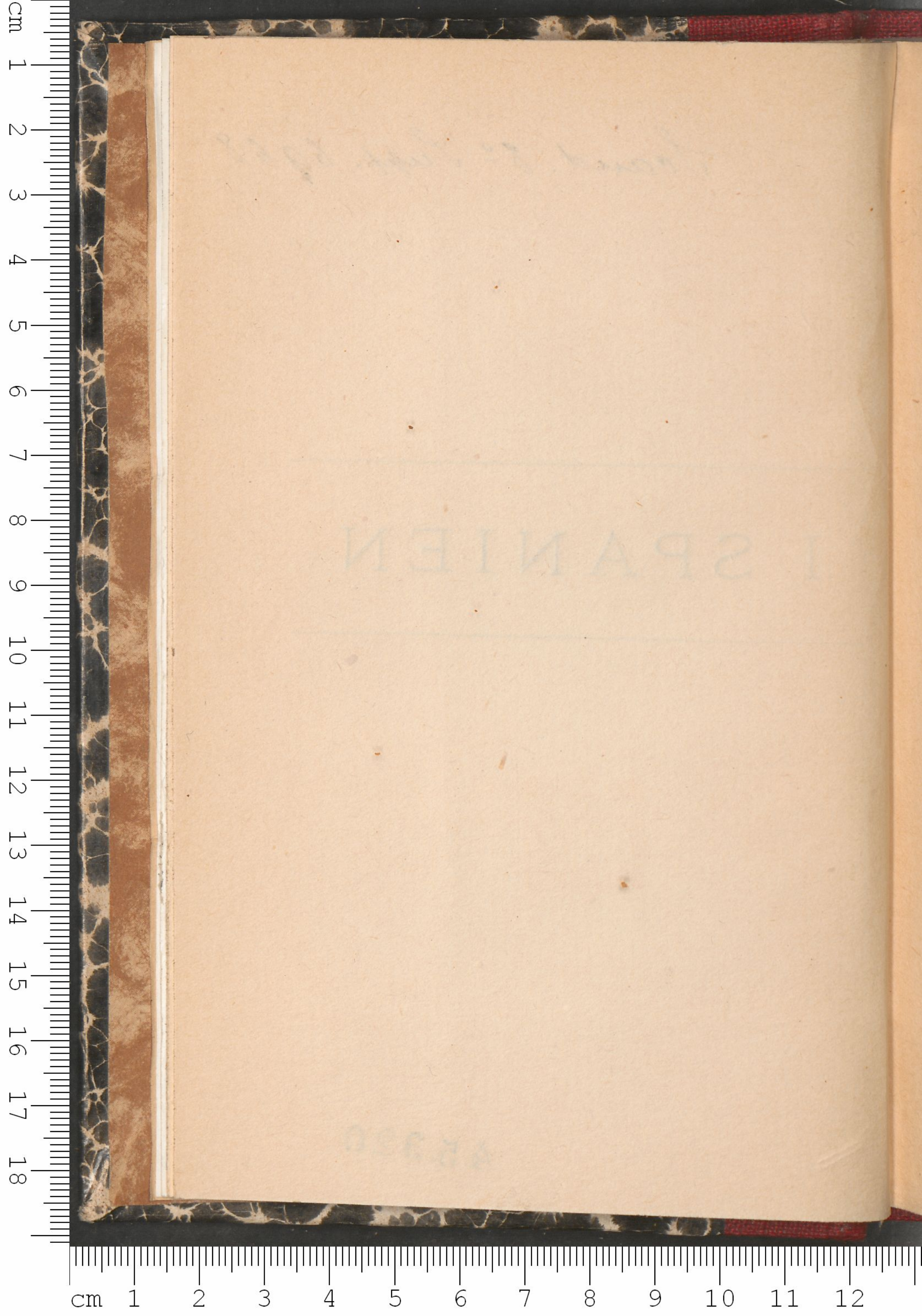

Wahlström & Widstrand
Stockholm

Scand. 8° Supp. 6968

I SPANIEN

45.320

Sc 8° sup 6968

I SPANIEN

UTKAST OCH SKILDRINGAR

AF

THEODOR LINDBLOM

STOCKHOLM
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND.

STOCKHOLM
ISAAC MARCUS' BOKTR.-AKTIEBOLAG
1898.

TILL

MIN RESKAMRAT

GUDRUN TORPADIE-LINDBLOM.

Stommen till efterföljande skildringar utgöres af bortåt ett trettiotal bref, hvilka jag under våren och sommaren innevarande år sände Aftonbladet, som anförtrott mig ett särskildt korrespondentuppdrag i Spanien under då pågående krig.

Bokformen har kräft en temligen grundlig omarbetning af dessa under det omedelbara intrycket af det upplefvade nedskrifna korrespondenser, och åtskilliga kapitel äro nya.

Paris i augusti 1898.

T. L.

—*—

I.

Öfver Pyrenéerna.

Wagon-lits-sällskapet har fylt en kulturmission och kan göra anspråk på menskligtetens tacksamhet.

Det har drifvit upp den resande allmänhetens fordringar på komfort till den grad, att jernvägsbolagen eller statsjernvägarnes styrelser ej i längden kunnat undandraga sig de förbättringar å trafikväsendet, i rullande material, i personvagnarnes inredning, hvilka högljudt kräfvas af menniskor, som blifvit bortskämda af detta sällskaps omsorger om den resandes bekvämlighet. Och om det än kommer att dröja åtskilliga decennier innan de kolossalt rika bolag, som besitta jernvägsnäten i södra Europa, bekväma sig till att ställa trafikväsendet på så god fot som i Sverige, så tyckas de säkert en smula bemöda sig om att följa med allmänhetens fordringar, hvilket emellertid icke hindrar att man i Frankrike, Spanien och Italien ännu kan få resa i första klassvagnar, hvilkas inredning skulle ansetts nära på antediluviansk för den som för ett femtontal år sedan tyckte sig ha skäl i att klaga öfver andraklassvagnarne på de svenska jernvägarne.

Det är visserligen sant, att Wagon-lits-sällskapets

ömhet om medmenniskor betalas med ganska dryga kontanter, men man betalar gerna 150 francs i supplement, då man icke behöfver nedlägga stort större besvär på förberedelserna för en resa t. ex. från Paris till Gibraltar än att gå ned till avenue de l'Opéra, uppgifva sitt namn och sin adress samt bestämma tiden då sällskapets vagn skall komma och hemta bagaget. Vid spanska gränsen måste man byta om tåg, men om det icke särskildt roar en att släpa på sitt handgepäck, behöfver man icke ta vård om något annat än sin egen person, ty tågpersonalen ombesörjer öfverflyttningen från det ena tåget till det andra.

Det var den 21 april. På boulevarderna i Paris sträfvade ännu kastanjernas och platanernas knoppar att spränga sina hylsor. Vår låg i luften men ännu intet löfte om sommar.

Vid Gare du Nord samma eviga stim som alla aftnar. Utanför skrålade väl tjugu hesa stämmor detta enerverande »voyez» La Praise (Presse)!» I banhallen lupo försenade passagerare om hvarandra sökande sina tåg. Längst till höger stod Sydexpressen ensam, förnäm med de stora breda fönstren upplysta utefter hela vagnraden som till en stor fest. Ett par hrr John Bull skredo tysta fram på perrongen, i dörren stodo två unga menniskor och kysstes. En nobel, nästan nedlåtande konduktör, som kunde ha varit hofmästare hos en lord, värdigades erbjuda oss den tjensten att visa oss till vårt kompartiment. Strax efter kom garçonen från restaurantvagnen och berättade, att han reserverat ett bord åt Monsieur et Madame.

När man lemnar Paris kl. $^1/_2$ 8 på aftonen, så återstår för den dagen föga mera att göra än att dinera

och lägga sig. Utanför breder sig natten öfver landskapet. En och annan vänlig stjerna glimmar. En ännu upplyst by eller liten stad susar förbi. När man rest sig från en ganska bastant middag, dricker man sitt kaffe i rök- eller läsesalongen. Men snart vilja ögonen falla ihop. Man uppsöker sin goda säng och vaknar — i Spanien.

Dock icke alldeles. Redan i Bayonne har garçonen vid 7-tiden på morgonen väckt oss med kaffet och underrättelsen, att vi inom en timma äro vid gränsen, och följaktligen hinna vi kläda oss just i så god tid, att vi få se skymten af Frankrikes mest fashionabla badort, Biarritz, der vi sedan skulle tillbringa några oförgätliga dagar, känna en förbiilande doft af brisen från Atlanten och från vagongens platform se de sista franska uniformerna försvinna, då tåget ilade bort från Hendaye.

Jag är icke af dem som, besatta af en temligen vanlig turistvidskepelse, rysa af helig bäfvan när de öfverskrida en gräns, liksom jag icke förstår att uppskatta den mystiska vördnad somliga egna nyårsnattens tolfslag. Men jag skulle ingalunda kunna förhindra min fantasi att företaga en del ströftåg ut i minnenas verld vid det tillfälle, då jag passerar en gräns, der tvänne stora nationers händelsedigra historia mötts och lemnat så märkliga spår efter sig.

I dessa trakter ha vissa betydelsefulla epoker af Frankrikes och Spaniens storhetstid satt märken både i traditionen och i döda monument. Innan man ännu uppnått den första jernvägsstationen på spanskt område, Irun, erinras man om dessa ständiga gränskonflikter, som voro en oundviklig följd af feodalsystemet, och som un-

der århundraden splittrade ej blott folkklasserna och nationerna utan äfven provinser, kommuner, ja slägter. På kullarne rundt kring nejden vittna ruiner af åldriga borgar om dessa splitets tider, och pilgrimskyrkan San Marcial, som tronar på toppen af en brant klippa, och som upprestes till minne af spanjorernas seger öfver fransmännen år 1522, hvarigenom de senare förjagades ur det spanska Navarra, erinrar om den betydande andel den mörka spanska katolicismen haft och alltjemt har i utbredande af krigets ande inom nationen.

Men öfver denna karga gräns ha äfven, sedan stridernas mödor och larm uttröttat folken, den ena brodershanden sökt den andra, och alldeles som man passerat gränsen, varseblir man i mynningen af den lilla floden Bidassoa en jordlapp, som traditionen och befintliga dokument utpeka såsom en de fredliga uppgörelsernas plats midt emellan de tvänne land, hvilka tvedrägten skilt under så många århundraden. I tidig sommargrönska simmar der den lilla Fasanön, ännu i dag ett neutralt område.

Det var der som år 1469 Ludvig XI af Frankrike och Henrik den IV af Castilien möttes till fredsunderhandlingar, och här slöts 1659 alliansen mellan »solkonungen», Ludvig XIV af Frankrike, och Filip IV af Spanien. Öfver denna lilla ö ha dynastiska fördrag äfven kastat ett skimmer af hvad man kunde kalla politisk romantik. Sistnämnda år kom kardinal Mazarin hit och befästade genom Ludvig XIV:s förlofning med den spanska infantinnan Maria-Teresa den uppgörelse, som fått namn af pyrenéfreden. Sjelfve Velasquez dekorerade tälten, ur hvilka brud och brudgum utgingo att söka hvarandra. På samma plats hade äfven Ludvig

XIV:s far blifvit förlofvad med Filip IV:s syster, Anna af Österrike, samtidigt med att denne fick till gemål Henrik IV:s af Frankrike dotter, Isabella.

Kontrasten mellan det flydda och det närvarande tränger sig på en. Den som i en bekväm salongsvagn med de färskaste telegrafnyheterna framför sig ilar öfver gränsen, ser i ett oerhördt aflägset, grånande och dimmigt fjerran de tider, då Frankrikes kung, Frans I, i en ömklig ökstock, tillfångatagen af spanjorerna, fördes öfver denna samma flod för att utvexlas mot sina två söner. När man framkommer till Irun, ser man i stationens buvette franska gendarmer på permission vid absinten fraternisera med spanska soldater. I tullpaviljongen skaka de belefvade och vänliga spanska tjenstemännen hjertligt handen med franska vänner. I matsalen äro bordet och serveringen internationella, om jag undantar de klumpiga, osmakliga skålar, i hvilka kaffet iskänkes. Öfverallt talas franska, och man känner sig nära på hemmastadd.

Det är här i Irun som den första spanska tidning möter. Correo di San Sebastian tror jag den hette är morgonfrisk. Den har gått med ett 5-tåg hit, och expressens alla passagerare kasta sig öfver den. Nå, nu skall man då ändtligen få se några färska och detaljerade krigsnyheter!

Bladet vimlar af fetrubriker. Man blir ordentligen yr i hufvudet. Men ju fetare rubrikerna äro, desto magrare äro nyheterna. De flesta hade vi läst i parisaftontidningarne. Och från kriget? »Det säges», att spanjorerna uppsnappat och fört i hamn ett amerikanskt handelsfartyg, »det uppgifves att», o. s. v. Alltjemt »det uppgifves», ständigt endast rykten, somliga totalt osanno-

lika men alla så sensationellt serverade som möjligt. Man lägger ihop sitt blad och tänker: »nå, nå provinspressen söker göra sig vigtig; man får väl se storjournalismen, när man kommer till Madrid!»

På denna gränsstation ser man också den förste spanske soldaten. Han utgör åtminstone genom sitt yttre närapå en kontrast till den franske. Hans uniform är, om ej mera vårdad, så likväl mera parant. Färgerna äro mera bjerta, lysa starkare, ge intryck af parad. Huruvida detta ur rent militär synpunkt är så synnerligen fördelaktigt, må lemnas derhän. Men resenären, som ser taflan ur det pittoreskas synpunkt, får genast ett angenäm tintryck. Att der under en vacker yta kunde dölja sig en god ande, skulle jag framdeles få tillfälle att konstatera.

Man talar allmänt franska. Men som jag promenerar der på perrongen efter mitt morgonkaffe, hör jag derjemte här och hvar bland de skådelystnas grupper ett språk, hvars ljud förefaller mig fullkomligt främmande. Det har icke spanskans eller italienskans distinkta vokalklang, det har ej heller franskans mjuka melodi, gutturalljuden förekomma rätt allmänt, och man tror sig höra något idiom af de agglutinerande språkens familj.

Förklaringen är snart funnen. Vi befinna oss i de baskiska provinserna. Redan i trakterna af Bayonne och Biarritz talar landtbefolkningen detta i hela Europa enastående språk, som sedan den jemförande språkforskningens ungdom utgjort ett svårlöst problem för etymologerna. Vi stå vid porten till en kultur, som ända in i senaste tider bevarat sin oafhängighet ej blott af Europa utan äfven af den nation, i hvilken den är inkorporerad, den kultur, för hvilken man ännu ej funnit någon annan beteckning än den baskiska.

Denna befolkning är ett fenomen i den gamla verlden. Ingen vet dess ursprung. Midt i ett land med uråldrig kultur, ett land, hvars politiska och sociala lif varit underkastadt inflytanden från fenicisk, grekisk, romersk, arabisk och kristen odling, har den ända till sena tider bevarat en andlig öfverlägsenhet, en moralisk oafhängighet, hvilka bjert sticka af mot det stora nationella lytet: slafveriets eller indifferentismens ande.

En jemförelse med den skandinaviska halföns lappar skulle bli haltande. Hypotesen om baskernas härkomst från en urinvånarestam på den iberiska halfön, ett utskott från ett stenålderssläkte, kan möjligen ha sannolikheten för sig. Men denna kvarlefva af en längesedan utdöd stam har inom sig egt en så stor fond af andlig styrka, att den i detta hänseende ingalunda kan jemföras med de lekamliga och andliga dvergar, hvilka våra förfäder på den nordiska halfön småningom undanträngt mot polarnejderna.

Snarare skulle en jemförelse med våra dalkarlar vara på sin plats. De »menskliga rättigheterna», i teorien proklamerade så sent som under franska revolutionen, hade sedan gråa forntidsdagar varit tillämpade bland detta bergfolk. Respekten för personligheten, öfvertygelsen, individens frihet och rätt till lycka hade i dessa nejder redan gamla anor, när de schweiziska bergkantonerna gjorde sig fria från österrikiskt feodaltvång, och långt, långt efter sedan den moderna europeiska civilisationen börjat sitt nivelleringsarbete i Spanien, bevarade detta folk som ett heligt arf urgammal sed, lek och dans. Ännu i dag torde intet annat område i Europa vara mera tacksamt för folklorestudier än de baskiska provinserna.

På vissa trakter af jordklotet har naturen, landskapet, ingjutit bland folket konservatismens ande. Afstängdheten i geografiskt hänseende föder exklusivitet i andlig mening. Den baskiska folkkarakteren har utvecklat sig emellan berg.

En halftimme efter det vi lemnat Irun se vi plötsligt en skymt af hafvet eller åtminstone ett vatten, blått som hafvet. Det är vid San Sebastian, den blomstrande handelsstaden med sina närmare 200,00C invånare, sina hafsbad och sina storartade industriella anläggningar. Men sedan börjar bergbestigningen och berglandskapet. Den ena tunneln aflöser den andra. Nedanför oss i djupet utbreda sig de fruktbara dalarne, der jordbruket och industrien inkräktat nästan hvarje tum af marken. Man ser, att jernvägen fört hit nytt lif i en gammal odalbygd, nya idéer i en stelnande men poetisk tankeverld.

Ni susar förbi leende dalar, hvilka öppna långa perspektiv mot en slutpunkt, der ett fjell reser en snöig hjessa mot himlen, och på sluttningarna gror vinet eller blomma äppelträden. Eller ni passerar en välbergad by med sin gamla romanska eller gotiska kyrka. Från fälten rundt omkring, der kvinnor och män bryta upp jorden med kolossala spadar, liknande högafflar, helsar er ett vänligt, trohjertadt bergfolk med hviftningar. På den hvita landsvägen skrida bondkvinnorna fram på små åsnor, och deras grella drägter lysa i glimmande solsken. Vid vägen grönska plantaner, cypresser, acasior och fikon, på sluttningarna mellan de från berggruset eröfrade åkerlapparna, der säden ännu ej kommit upp, bildar linet, som nu står i blom, stora, ljusblåa ränder. Och mellan kullarna, i dalsänkningarna utbreda sig stora, violetta skuggor.

Allt detta är som en hastig förevisning af scioptikonbilder. Knappt har man satt sig tillrätta för att njuta af en underbar vy från de höjder, mot hvilka vi ända från Hernani närma oss i allt brantare och brantare stigning, förr än en tunnel plötsligt afskär utsikten, och först efter en färd i mörker under flera minuter, öppnar sig ånyo ett dalpanorama.

Men på andra sidan jernvägsbanken utbreder sig för er blick landskapets monumentala, gigantiska, vilda arkitektur som ger det en så säregen pregel. Bergen stiga mångenstädes upp som kolossala fästningsmurar med torn och tinnar. Det är som om man reste genom ett land, der hvarje stad, hvarje by är befästad, och det är först nu man förstår, huru den stolta, oafhängiga baskiska folkkarakteren kunnat uppstå i en sådan omgifning.

Tunnelsystemet, som möjliggör genomfarten genom den kantabriska bergskedjan och som är ett mästerverk af ingeniörskonst (mellan Brincola och Otzaurtes bergtopp räknar man sålunda på elfva kilometer ej mindre än 14 tunlar med en sammanlagd längd af 7,351 meter), håller den resande i en ständig, nästan nervös spänning. Men så snart man passerat stationen Otzaurte der stigningen når sin kulmen, 614 meter öfver hafvet, börjar det bli ointressant. Man skrider mellan Sierra de Oñas branter; stundom öppnar sig ett utomordentligt praktfullt bergpanorama, men mestadels går det genom trakter, der odlingen endast gör små framsteg. Och när man lemnat Vittoria, börjar den tröstlösa, sterila slätten.

Det är stickande solvarmt. För länge sedan ha vi lemnat våren bakom oss, och vi äro midt inne i sommaren. Den kom oss till mötes i Pyrenéernas dalar och famnade

oss i doft af midsommarblomster och nyslaget hö. Här pinar den oss som gnistor från ett elektriskt batteri. Ingen skugga. Marken, de enstaka, fristående bergblocken, som likna ruiner af den mest primitiva och vårdslösa byggnadskonst, der de ligga kringsådda på slätterna, byarne som sökt skugga under dessa monstruösa klippor — allt lyser kalkhvitt och skär i ögonen.

Vitoria, en stad på ett 30,000-tals invånare, skulle för första gången bjuda oss på ett alldeles speciellt spanskt arkitekturelement, »los miradores», fasader å hvilka murytorna ersättas af fönster, så att hela byggnaden, från en viss sida sedd, ter sig som ett jettelikt glasskåp. Men originaliteten i denna anordning var icke egnad att mildra effekten af de olidliga solreflexer, som från dessa ofantliga glasväggar spred sig vida ut öfver nejden. Som dockor stodo kvinnorna i röda schalar och med nejlika i håret inne i sina skåp, och liknelsen om »drifhusplantor» kunde näppeligen lämpligare användas än här.

Om resenären på denna punkt skulle, uttröttad af en brännande värme och en olidligt torr luft, föredraga att uppsöka sin kupé framför att stirra ut i tröstlösheten, så vore det mindre att undra på. Inne hos sig finner han ändå en sysselsättning för ögat i plyschens tegelröda färg, i de grofva dekorativa målningarne i taket, i boaseringen rundt ikring den lilla skrubben.

Derute är öknen och döden. Detta landskap andas icke ens melankoli. Det bjuder oss nirvanas eller på sin höjd askesens tanke.

II.

Katolicismens första befästning.

Midt i denna öken reser sig en herrans helgedom, en af Spaniens största katedraler.

Och i detta tempels skugga har under tidernas lopp uppväxt en stad.

Den heter Burgos.

På den öde slätten, lik ett stelnadt haf med breda, långsträckta kalkgula vågor, öfver hvilken hvälfver sig en obarmhertigt klarblå himmel utan en enda molntapp, som kunde gifva landskapet ett om än så litet arkitektoniskt drag, möter ögat med tillfredsställelse konturerna af byggnader, och själen löses ur den melankoliens boja, som fängslat henne sedan timmar, när man nalkas en punkt der menniskolif andas.

Medan jag ilat genom denna förfärande ödslighet, har den frågan åter och åter kommit för mig, hur jag skulle känna mig till mods, ifall jag vore tvungen att ensam vandra öfver dessa slätter, der ej en skugga skulle kunna finnas för mitt hufvud. Eller om jag skulle lefva i dessa nejder, i någon af dessa gulglänsande byar med sina afskyvärda lerhus, hvilka dölja sig under någon midt på slätten kastad klippa?

Och från denna fråga kommer jag lätt öfver till en annan: hurudan måste den folkkarakter bli som bildas under inflytande af detta landskap, denna intets ande?

En menniska som plötsligt försattes hit från en natur och en omgifning, der lifvet pulserar, skulle naturligtvis i denna milieu antingen bli vansinnig eller tvina bort. Men de som födas i dessa trakter och nedärfva från generation till generation den sinnesriktning, det temperament, som landskapet under seklernas lopp danat i folksjälen, de ha naturligtvis växt fast vid denna ökenmark som klippspillrorna, hvilka äro kringströdda öfver nejden. De *måste* lefva här. Denna omgifning är för dem ett lifsvilkor.

Men se dem vid de små eländiga stationerna, der de sitta eller ligga på marken lika djur i en otillräcklig skugga af de små husen! Bakom dessa slöa blickar röjer sig en tom hjerna. När en gnista af intelligens lyser upp ett par bruna ögon, så är det antingen en bottenlös melankoli eller en brinnande längtan som träda fram derur.

När på aftonen, sedan solen dalat och förgylt Burgoskatedralens slanka tinnar, folket samlas utanför sina torftiga hyddor i de usla byarne, när skuggor komma vandrande öfver slätten med svalka, och sinnet är uppfriskadt — kanske vill då en sång tränga sig öfver läpparne, ty det fins väl ingen nejd så torftig och dyster, att ej menniskan någon gång vill lifva dess tystnad med sin sång. Men främlingen som på afstånd hör dessa slätters folkvisor ljuda i ödsligheten, känner sitt hjerta hoppressas af ängslan. Det är ej blott det djupaste vemod som sjunger ut sina suckar i natten, det är sjelfförnekelsens, förintelsens, hopplöshetens sång.

Ingen annanstädes kunde den mörka katolicismen, som kom från bergen och instängdheten i norra Spanien, finna en lämpligare jordmån än här. Och tidigt tog

den folket fånget. Redan i sjunde och åttonde seklen var den rotfast här, och grefvarne och sedermera konungarne af Castilien voro städse kyrkans trogne tjenare, stälde sig sjelfva i spetsen för folket, eggadt af presterna till fanatism, då mohrerna från söder trängde på mot Castiliens portar, och i gengäld fylkade sig presterna kring tronen och samlade dit massor till en skyddsvakt så stark, att Castiliens konungarike midt under de politiska och dynastiska slitningarne på halfön städse bevarade sin oafhängighet om ej sin hegemoni, till dess ur denna makt utvecklade sig ett enadt monarkiskt Spanien.

I det heliga äktenskapet mellan feodalismen och den kyrkliga fanatismen föddes också Spaniens nationalhjelte Cid, hvilken såg dagen just i detta Burgos. Öfver dessa solglödande slätter, på dessa af kalkmjöl dammande vägar har en annan äkta son af den spanska kyrkan, kanske den mest typiska inkarnation af dess idé, Ignacio de Loyola, med fanatismen brinnande i sina ögon, vandrat de heta dagar, då hans lifsbeslut mognade i hans själ, sedan han lemnat sina fäders riddarebesittning i Azpeïtia, ej så synnerligen långt från dessa trakter.

När ändtligen den starka andliga byggnad, som uppförts af feodalismen och kyrkan i förening, stod färdig, då lades grundstenen till katedralen i Burgos, de castilianske konungarnes residens ända till 1492.

Vid tiden för helgedomens uppförande hade gotiken redan börjat utsväfva, men Ferdinand den helige, som icke kände någon gräns för sin kärlek till kyrkan, fann t. o. m. den i bokstaflig mening ganska blomstrande gotik man ville importera i hans Burgos ej tillräckligt prunkande för Santa Marias katedral. Och hans efterträdare, Alfons den vise och Sancho den tappre, delade

den helge konungens arkitektoniska smak. Följden blef, att Burgoskatedralen, hvilken väl får betraktas såsom prototypen för den kyrkliga gotiken i Spanien, blef en krokankyrka, hvars imposanta massverkan paralyseras af den oroande och bullersamma detaljrikedomen, i dekorativ lyx närmast jemförlig med Milanokatedralen.

Som vi på afstånd se detta mäktiga kyrkliga monument höja sig i skarpaste solljus mot den höga blå himlen, der vi ila fram mot staden, gör det ett i sanning imponerande intryck ej blott genom storheten i proportionerna, harmonien och djerfheten i linierna utan äfven genom färgens styrka och intensitet. På denna distans uttrycker katedralen framför allt *makt*. Den ligger der som en klerikalismens fästning, och dess ande ropar ut öfver slätterna: »den som rör vid mig, honom krossar jag!»

Vi stiga af tåget, och det första målet för vår vandring är naturligtvis katedralen. Dess fasader och torn brinna i en skarp ockrafärg, som icke förmildras af någon patina. Hufvudfasaden, som tyder på, att byggnadsverket varit anlagdt i en mera nykter och värdig stil, ger ett allvarligt, majestätiskt intryck. Men följer man sedan i detalj denna yppiga arkitektur, gripes man snart af en verklig konfusion. Man förlorar de stora linierna. Allt rör ihop sig till ett oredigt konglomerat af toureller, spiror, utarbetade som de finaste spetsar, dessa otaliga pelareknippen, som stiga upp utmed tornen, och den mäktiga kupolen, som borde beherska det hela, drunknar i detta fioriturens frosseri.

Och interiören lemnar om möjligt ännu färre utgångspunkter för ett monumentalt totalintryck än det yttre af kyrkan. Likväl upptäcker snart ett vant öga, att

detta tempel i sitt ursprungliga skick varit ett öfverväldigande konstverk genom majestätet i skeppens djupa perspektiv, genom mystiken, som smyger i den smäckra pelarskogen, genom dessa mäktigt uppåtsträfvande hvalf, som draga anden mot höjderna. Men den bedröfliga, af kulthänsyn företagna styckningen af golfytorna, den okonstnärliga stympningen af proportionerna, den vedervärdigt osmakliga och pråliga dekorativa öfverlastningen, som man sedermera iakttager i alla spanska kyrkor vare sig af äldre eller yngre datum, ha deformerat äfven Burgoskatedralen till den grad, att man känner sig sårad i sina konstnärliga instinkter inför denna travesterade interiör.

Här möter man för första gången den skiljemur, som den spanska hierarkien upprest mellan folket och Gud. Det är icke frågan om en symbol utan om ett skrank i bokstaflig bemärkelse. Genom den afbalkning, som skiljer koret från den nedre delen af midtskeppet, äro två tredjedelar af det samma afskurna, en »förgård», alldeles som i judarnes nationalhelgedom, bildas af partiet närmast stora portalen, och från denna förgård måste folkets längtande blick i ett dunkelt fjerran söka det heliga, som döljer sig bakom tabernaklets sidenförhängen på Capilla mayors altare.

Man kan icke finna en åskådligare bild af den spanska katolicismens ande. Hög, förnäm, hersklysten, afvisande och fördömande tronar den öfver folket och öfver den civila makten, öfver regeringar och konungar. Mörk och rufvande på makten öfver menniskornas själar, kräfver den underkastelse, sjelfförsakelse och sjelfplågande. Och i ingen jordmån kan detta dess lifsförgiftande utsäde gro yppigare än bland folket på dessa ökenslätter, som

ur sjelfva marken, ur landskapet sugit sjelfförnekelsens tanke.

Sjelfva staden är, såsom stad betraktad, lika ödslig som nejden omkring. Den är för stor för befolkningen. Det forna konungarikets härlighet har icke lemnat efter sig andra spår än katedralen. Men liksom i forna dagar så trifvas äfven nu presterna ypperligt i denna dystra, glädjetomma stad. Deras frodiga gestalter uppenbara sig öfverallt på de öde gatorna. De äro herrar här bland en devot befolkning af embetsmannafamiljer, officerare samt småindustriens och detaljhandelns idkare.

Man ser naturligtvis genast, att vi äro främlingar, och misstänksamma, stygga blickar följa våra steg. I ett gathörn kastar man efter oss smädenamnet »yankees». Vi börja på att känna det kusligt och äro glada att söka skydd inom ett skapligt hotells portar.

III.

Första intrycket af Madrid.

Sommar och söndag.

Nyss såg jag folket strömma ut ur de otaliga kyrkorna. Inne från templen brusade orgors toner. Utanför skred ett tämligen europeiskt hvardagslif fram på trånga gator, lifligt, utan att vara alltför bullrande, och bland alldaglighetens bestyr och omsorger, bland köpenskap och tiggeri promenerade gudligheten eller gudsnådligheten, klädd i lång prestrock eller svart spetsslöja.

När folket kommer från kyrkornas skymning ut i portalen, som skiner hvit i middagssol, männen allvarliga och mörka, kvinnorna med något sammetslent, fuktigt i de stora ögonen, hvilka lysa under slöjan, så slår det närvarandes allvar emot dem som en kall fukt. Inför cameloternas rop, som förkunna krigshändelser, inför dessa truppafdelningar, hvilka tåga förbi i god ordning, men med allvarstyngd i bruna ansigten, måste mystikens dröm förflyktigas och sinnet återvända till det dystra ögonblick som är.

Men öfver staden lyser sommarsol och hvälfver sig en molnfri himmel i indigoblått, och luften är fyld af lefnadslust.

I midnattstimmen hade tåget kommit till den spanska hufvudstaden. Utanför stationen höllo hotellomnibusarne i ett långt led, och garçonerna öfverbjödo som vanligt

hvarandra i att utbasuna sina respektive hotellers härligheter och företräden.

Snart hittade vi vårt hotells låda. Portiern stod vid sidan, förnämt tillbakadragen i känslan af sitt etablissements värde och världsrykte. Hôtel de Rome hade anvisats oss som Madrids förnämsta hotell, och i vissa afseenden förtjenade det också detta vitsord, äfven om vi sedermera funno det ståtligare Hôtel de Paris mera kontinentalt och komfortabelt.

Inne i omnibusen osade det fotogen från en sömnig lampa. Portiern satte sig midt emot oss och fixerade oss med denna indiskretion som är en af spanjorernas små egenheter. Det bar i väg uppför en backe, förbi en trädgård, inhägnad af ett oändligt hushögt jernstaket. På höjden skymtade konturen af en kolossal byggnadsmassa. Det var kungliga slottet.

Mörker på gatorna. Matta gaslyktor brunno på distanser, som syntes mig långa som halfva mil. Men hvad betydde fotogenrök, oförskämda portierblickar och gatornas egyptiska mörker mot den förfärliga skakningen! Man hoppade som en guttaperkadocka mellan sätet och taket, och man formligen hackade tänder.

Denna min första bekantskap med Madrids gatustenläggning ingaf mig en sådan respekt, att när jag sedermera — hvilket tyvärr alltför ofta blef händelsen — nödgades åka, beredde jag mig långt förut på färden som för ett sant martyrium. Icke nog med att gatorna, och detta till på köpet de förnämsta, äro på långa stycken belagda med »borgmästarestenar», i denna stenläggning lura äfven riktiga afgrunder och gropar på den resandes lif och säkerhet, och man bör ta ett fast tag i droskans karmar, när man beger sig ut på åktur.

Kuskarne sitta mestadels ruskiga och halfsofvande på sina bockar, och deras »spann» utgöres ofta af »Rosinanter», hvilka säljas som offer vid tjurfäktningarne för några pesetas.

Efter en lång och plågsam färd uppför oändliga backar, begynte det ändtligen ljusna. Kandelabrarne på Puerta del Sol spredo öfver denna Madrids centralpunkt, allt annat än monumentalt anlagd, ett intensivt sken. Folkvimlet gick i stora vågor. Kafféfönstren voro festligt upplysta. Madridlifvet var ännu på dygnets höjdpunkt.

Men vi som sannerligen kände oss mera genomskakade af färden från bangården än af den 1,452 kilometer långa resan från Paris till Madrid, voro glada att få komma under ett gästvänligt tak, att få taga en dusch och gå till hvila.

Och som sagdt, följande dagen var det söndag. Klockor ringde och trumpeter smattrade från krigsministeriets palats. Jag slog upp mitt fönster, som vette åt gården. Midt emot satt en herre i mycket lätt drägt för öppna fönster och skref. Framför och omkring honom låg ett dussin tidningar och några kartor. Aha, en kollega!

Jag accepterade för en gångs skull den älskvärda spanska indiskretionen och stälde mig midt i fönstret att speja. En konkurrent kanske! Han såg nästan svensk ut. Ett ögonblick lyfte han sina himmelsblå ögon mot mitt fönster. Men utan att låta sig bekomma fortsatte han sitt skrifveri, och jag beslöt mig för att sväfva i ovisshet ända till dejeunern.

Ut i staden alltså!

Hotellet ligger med en öppen patio åt en ganska

trång gata. På gården stå några palmer och lagerträd, som bereda en knapp skugga. Der träffar jag värden, som talar en gräslig franska. Han begär 27 pesetas om dagen för hvarje person. Jag prutar och lyckas få ned summan med några pesetas.

— Ni förstår, min herre, förklarar han, att det är dåliga tider för Spanien, och tänk efter hvad 27 pesetas gör i francs. Har ni sett sista kursen? Och för resten, försök att få det billigare på något annat ordentligt hotell! Ni skall komma tillbaka till mig. Under läkarekongressen för ett par veckor sedan tog jag 30 pesetas för ett litet rum.

Han talade allt för sant, jag fann det senare, sedan jag gjort ett försök att bo i privatrum och spisa i staden.

På gatan var stort stim. I ett hörn stod en guitarrkvintett af äkta och falska blinda med stora plåtar på bröstet, angifvande deras olycka. »Impressarion» stod i andra hörnet och lurade på effekten. De kvintilerade fosterländska sånger, och de svartklädda kvinnorna, som kommo från kyrkorna med händerna knäppta om bönboken, letade i sina fickor efter en sous.

Alla butiker voro öppna, men handeln ville synbarligen ej gå. Butikegarne stodo med händerna på ryggen i dörrarne och väntade på kunder. I en pappershandel gick jag in för att beställa visitkort. Följande dag fick jag på hundra sådana lappar till min stora förvåning se, att jag på spanska hette Luidblorn, och att Sveriges hufvudstad kallas Stacklorn.

Sakta gick jag utför Calle de Montera ned till Puerta del Sol, och på vägen stiftade jag min första allvarliga bekantskap med det spanska tiggeriet. Under de 200 steg jag tillryggalagt på Montera hade jag öppnat

min börs för 20 olyckliga. När jag kom till hörnet af Puerta, var jag omringad af 20 andra, och jag räddade mig in i ett kaffé.

Dejeunern blef ett evenement. Der återsåg jag min vis à vis från morgonen, fick min förmodan bekräftad, men min farhåga visade sig ogrundad. Min kollega var engelsman, korrespondent till Standard, såg mäkta mild och foglig ut och hette Adams. Midt emot oss satt en döf brit, hvars vitæ genus jag aldrig lyckades utforska, han begynte genast en konversation, som från min sida fördes i korta satser, nedskrifna på ett stort pappersark. Kyparen lade vid hvarje måltid framför denne gentleman ett rent pappersark, lika regelbundet som han framlade servietten, och när engelsmannen reste sig från bordet, var papperet fullklottradt med ett »samtal» på minst fyra europeiska språk, ty det gick bordet rundt med frågor och återkom till interlokutören med mer eller mindre fullständiga svar.

Emellertid skulle min konversation med detta original bereda mig en god valuta i en bekantskap, som jag genom hans förmedling redan vid denna första dejeuner stiftade. Naturligtvis presenterade han sig till slut, och för mig återstod intet annat än att lemna mitt kort. Bredvid honom satt en ung man, som ifrigast och mest sjelfuppoffrande underhöll konversationen med honom. Plötsligt hör jag engelsmannen, vänd till sin bordsgranne säga:

— Men der har ni ju landsmän midt emot er!

Den unge mannen reser sig upp, kommer öfver till oss och presenterar sig. Det var den svenske i Madrid mycket värderade sjukgymnasten, herr Gustaf Åkermark, hvilken under en del af vintern praktiserar i den spanska

hufvudstaden men eljest har sin största praktik i Biarritz, Frankrikes finaste badort. Det visade sig sedan, att denna första bekantskap med en svensk i Madrid var ett godt omen, ty af alla de landsmän jag sedan träffade i Spanien bevarar jag ett mycket angenämt minne.

Min engelske kollega retade mig, der han satt i sitt fönster och plitade, ty egentligen ingaf mig anblicken af denna sträfsamhet små samvetsförebråelser. Och slutet blef att jag, för att tysta samvetets röst, satte mig ned, äfven jag, att fylla min korrespondentpligt. Jag hade just kommit öfver de två värsta sidorna och var i högsta hugg att skrifva spansk patriotism, då det diskret knackade på dörren. Det var herr Åkermark, elegant spansk dandy, som kom och öfverraskade med två biljetter till tjurfäktningen.

— Jag försäkrar er, att en tjurfäktning är det bästa tillfälle att introducera er i spanskt lif.

Några minuters kamp mellan pligtkänslan och frestelsen. Men när allt kom omkring — var det väl en frestelse, detta erbjudande att genast introducera mig i spansk sedvänja, var det ej snarare en pligt att antaga erbjudandet?

Sofistiska resonemang! Du dref mig till ett skådespel, som jag sett blott en gång till, och då af verklig pligthänsyn, men som jag aldrig mer i mitt lif vill återse. Öfver de spanska tjurfäktningarne äro så många kapitel skrifna, att jag icke aktar lönt att öka deras antal med en beskrifning, som i alla händelser skulle bli allt för grå mot den blodfärg, som i verkligheten kännetecknar detta nationalnöje. Likväl skall jag i fortsättningen af dessa skildringar något sysselsätta mig med det samma.

Till den intensiva nervspänning, som bemäktigade sig mig under »skådespelets» gång, sällade sig en qväljande vämjelse. Min reskamrat måste gå »efter första tjuren». Hon kom sig icke på flera dagar. På min stenbänk satt jag der midt bland denna vrålande, blodtörstiga menniskoskara, som skrek, tjöt, hvisslade och jublade om hvartannat. Jag satt der stel och till det yttre likgiltig, som om jag för länge sedan blifvit blasé på tjurfäktning. Jag hade den förnimmelsen, att jag skulle bli söndersliten, ifall jag vågat gifva det minsta uttryck åt min afsky, och mina ögon vägrade tro på, att tusende små hvita, förnäma kvinnohänder applåderade från gallerierna detta blodsdrama.

Emellertid var spektaklet som ämne för en sedestudie onekligen af största intresse, men till den vanliga entusiasmen för arenans hjeltar sällade sig dessutom det behof af patriotiska demonstrationer, som låg i luften. Jag hade turen att få se Spaniens förnämste matador, Rafaël Guerra (Guerrita) — redan namnet är eggande till en demonstration. Till en början syntes stämningen tämligen matt, och man väntade synbarligen på ett tillfälle att få demonstrera.

Det kom också, sedan matadoren dödat tredje tjuren. En artillerist kastade ned på arenan en cigarr — bruket är att hylla matadorerna medels nedslungande af cigarrer och andra föremål — i sin uniformskask, och señor Rafaël hade den takten att, innan han åter kastade upp mot raderna uniformskasken, täcka sin redan förut segerkrönta hjessa med den krigiska hufvudbonaden. Det tog publiken och gaf signalen till en demonstration, som man endast kunde få bevittna i Spanien året 1898 i den månaden april.

Vår unge landsman var outtröttlig att vilja »introducera oss i spanskt lif». Frasen var oemotståndlig. Följande morgon benämde jag »introduktionen» mera rätt och slätt »att festa». Men allt nog, så samma afton, medan våra nerver ännu skälfde efter tjurfäktningen, förde han oss på teatern. Det var en af dessa små teatrar, der man spelar tre à fyra stycken på qvällen, och der publiken vexlar för hvarje pjes. Vi kommo till sista stycket. I logen sutto förut ett par spanska affärsmän. De togo just icke särdeles liflig del i det som försiggick på scenen, men i stället rörde sig deras samtal så mycket lifligare om penningeställningen. Den är som sagdt allt annat än lysande för Spanien.

I salongen gingo vågorna efter aftonens demonstrationer ännu ganska högt. Det fans väl knappt en man eller yngling, som ej bar i knapphålet en rosett i de nationella färgerna, och äfven damerna hade på sina bröst dessa patriotiska tecken, som man såg öfverallt, på gatorna, på restauranterna, i kyrkorna. Utanför teatern stod en tiggare med en dylik bandrosett fäst på sina paltor.

När det var slut, hördes från höjden ett »viva España!» Och med detsamma bröt stormen lös. Det var ett jubel utan like. I pjesen, en tarflig sedemålning, fans intet, som kunde motivera demonstrationen. Men det låg i luften, att den *måste* komma. Till slut kom direktören fram och förkunnade, att ett spanskt örlogsfartyg tagit en yankeebåt — den senaste, ännu obekräftade underrättelsen från en aftontidning — och då...

Men hvad jag på eftermiddagen efter tjurfäktningens slut bevittnade vid Estatione de Medias, grep mig oändligt mycket mera än demonstrationerna af denna gamin-

patriotism. Två bataljoner frivilliga afreste till Kuba. Mer än 50,000 menniskor rörde sig på eller stodo inom bangårdens område eller i dess närhet. Hela Ronda de Atocha och Paseo del Prado voro svarta af folk. Inom banhallen utspelades hjertegripande scener. Mödrar skildes från sina söner — många af dem räknade bland de afresande sin siste son, sedan kubakriget slukat de öfriga —, hustrur från sina män, systrar från sina bröder. Intet öga var torrt. I ett nu hör man en röst, som tränger genom alla snyftningar:

»Vi komma efter!»

Man vände sig mot det håll, hvarifrån denna röst kom, darrande af en omisskänligt djup känsla, och man såg en gråhårig kvinna, som med upplyftade armar och tårar flödande utför skrynkliga kinder sade farväl till sin son. Och en ovation bryter lös, hvars like man endast kan bevittna i ett i lifsfara stadt land.

»Vi komma efter.» När det ej längre finns några män i detta land — då komma vi, mödrar, hustrur och systrar. Ingen kunde i sjelfva verket bättre och lyckligare än denna gamla, gråa kvinna tolka den känsla, som i dessa dagar skalf genom den spanska nationen.

IV.

Efter krigsförklaringen.

En morgon strax efter min ankomst till Madrid läste jag i hörnet af Calle Alcalà och Calle Sevilla på den svarta tafla, der El Heraldo publicerade sina senaste nyheter, den officiella krigsförklaringen.

Under normala förhållanden har hvarje tidning sin »tabula nigra» på någon af de mest centrala platserna i staden, hvilken får ersätta extranummer och »ilbudskap», för resten en ganska praktisk åtgärd, som besparar tidningarne sättnings-, trycknings- och distributionskostnader. Publiken är van vid arrangemanget, och som madridbefolkningen är ett dagdrifvareslägte, som behöfver litet omvexling mellan flanerandet på gatorna och siestan på kaféet, så räkna dessa tillfälliga publikationer en stor läsekrets. Man ambulerar från den ena taflan till den andra, läser samma nyhet med olika versioner och omskrifningar, och när man slukat ragouten, går man däst af politisk visdom att smälta den vid en kopp söt chokolad.

Kort innan jag kom till Madrid hade ganska våldsamma demonstrationer egt rum derstädes mot allt, hvad som misstänktes ha någon gemenskap med Amerika. Vid Calle Sevilla bodde en stackars amerikansk tandläkare. Han gjorde en förtviflad ansträngning att göra sig populär och afvända misstankarne från sig. Ännu dagen efter min ankomst såg jag hans skylt, inramad i spanska flaggor och de nationella färgerna. I fotshöga

bokstäfver annonserade han, att han mottog alla spanska patienter *gratis ända till kl. 12 på natten*, men först efter denna tid yankees och detta till mycket höga priser. Puffen röjde genom sin klumpighet sitt ursprung, och tandläkaren nödgades, efter åtskilliga hvisselserenader, taga bort sin skylt.

Trots det att sålunda hatet grodde i bottnen på sinnena, gjorde likväl sjelfva krigsförklaringen blott ringa väsen af sig. Man mottog den med en axelryckning och föraktets tystnad. Det såg ut, som om man förvånade sig öfver, att Amerika öfver hufvud taget vårdat sig om att uppfylla denna formalitet.

Och i allmänhet var man mycket tyst. Det var tryckande, nästan hemskt att se en resignation så komprimerad, att derur hvilket ögonblick som helst kunde väntas uppstå en explosion. Man blef emellertid stum på gatorna, sedan Madrids populäre civilguvernör riktat till befolkningen ett manifest, hvilket var ett mästerverk af ämbetsskrifvelse, på samma gång det gaf ett uttryck åt glödande patriotism.

Men tyst var det äfven i umgänget man och man emellan. Det såg ut som om man vore rädd att upptaga kriget som samtalsämne. Desto ifrigare studerade man tidningarna. Men ack huru magert var ej deras innehåll, åtminstone för den, som längtade efter faktiska upplysningar! Spalt upp och spalt ned kunde man få läsa om dessa entusiastiska fosterländska demonstrationer, hvilka pågingo landet rundt, och tidningarna syntes minsann ej spara på telegramporto, då det gälde att skaffa sig underrättelser från den minsta småstad om demonstrationståg, som ströfvade genom gatorna och ropade sitt »lefve Spanien!»

Men denna telegramafdelning syntes tämligen monoton och man tyckte sig finna, att notiserna voro stöpta i en på redaktionerna städse tillgänglig form.

Bland dessa demonstrationsnotiser fann jag emellertid en dag en, som genom sin rubrik var egnad att genast fängsla en svensk mans uppmärksamhet. Under öfverskriften »Suecia y España» fick man läsa om den nyutnämde svensk-norske ministern i Spanien kammarherre Gudes ankomst till Pasajes, en hamnstad invid San Sebastian. Just som fartyget, å hvilket den svensk-norske ministern befann sig, lade i land — så berättade telegrammet — drog ett demonstrationståg med den spanska flaggan i têten förbi på kajen. De norska matroserna utbrusto i lifliga hurrarop, och fartygets flagga sänktes och höjdes tre gånger för den spanska. Det blef ett jubel utan like bland de demonstrerande spanjorerna, och entusiasmen nådde sin kulmen, när vår minister från kommandobryggan helsade den af yankees förtrampade flaggan och det under dess tecken samlade folket.

När jag sedermera lärde närmare känna den utomordentligt älskvärde kammarherre Gude, kunde jag mycket väl förstå, att denna entré i det land, der han framdeles skulle representera brödrafolken, måste på honom ha gjort ett lifligt intryck, och att hans artisttemperament måtte ha starkt påverkats af den dramatiska situationen.

Men för att återvända till de nyheter, som pressen vid denna tid och ännu mer längre fram meddelade om dagens händelser, så fick jag det instinktiva intrycket, att man t. ex. i Stockholm borde vara vida bättre underrättad om krigsspelet än tidningarne i Madrid. Hvad man genom dessa, äfven dem som höllo sig med »speci-

ella korrespondenter» på Kuba och i New-York, fick veta, var merendels hörsagor eller gissningar.

Huru svårt det sålunda skulle vara för en korrespondent att bilda sig en exakt föreställning om situationen, torde ligga i öppen dag, helst som det är notoriskt att regeringen vid denna tidpunkt, oaktadt ett ganska utsträckt spionsystem, var ganska illa underrättad om fiendens planer.

Likväl torde det ega sitt intresse att veta, huru man i invigda kretsar i denna krigets gryningstimma tänkte sig operationsplanerna, och jag anför den då gängse åsigten som ett kuriosum.

Under det amerikanarne ämnade utbreda sin stridslinie utefter Kubas och Filippinernas kuster — så resonerade man — skulle den spanska flottan ha accepterat en alldeles motsatt taktik, den nämligen att koncentrera sig på detaljslag i dessa farvatten och möjligen genom en djerf manöver, exempelvis ett bombardement å Floridas kust eller t. o. m. af New-York, injaga skräck hos fienden. Icke heller ansågs det ligga utom spanjorernas strategiska plan att söka locka den amerikanska flottan närmare de kuster, der spanjorerna kunde påräkna att finna en naturlig operationsbas, framför allt i befintligheten af kolförråd, på hvilka de ledo kännbar brist i de trakter, dit striden då var förlagd. Och på tal om kolförråd torde det förtjena att antecknas, att i Madrid vid denna tid rådde en stark upphetsning, med anledning af Englands åtgärd att förklara kol för krigskontraband.

Det beslutet kunde icke ha någon som helst betydelse för Amerika, men det uppfattades här, säkerligen ej utan anledning, såsom direkt riktadt mot Spanien,

och man hånlog åt den »neutralitet», som engelska nationen officielt proklamerat. Englands hållning i detta krig har sedermera fått en belysning, som än en gång visar simpelheten i dess krämarpolitik. Det är numera bekant, att de diplomatiska öfverenskommelser, hvilka träffats mellan de europeiska stormakterna till förekommande af kriget, omintetgjordes genom Englands vägran att samverka till en fredlig lösning af konflikten.

Men i Madrid kunde ingen försagdhet förmärkas. Tvärtom. Och den starka förtröstan, som nationen byggde på en så vag känsla som patriotismen, är alldeles öfverensstämmande med det spanska nationallynnet. Ännu en gång upprepades samma skådespel, hvilket man alltid får bevittna hos svaga nationer i fara, detta idealistiska räddningsväsende, som knappast räknar med fakta eller möjligheter. Man har sett det exemplet senast i grekisk-turkiska kriget. Nationalsubskriptionen som skulle vara ett uttryck för denna idé, gick i slutet af april icke ens upp till 3 millioner. Och hvad kunde den summan betyda för ett folk, som sannerligen icke har många millioner att offra för vore det äfven den mest hänryckande idé!

När genom den officiella krigsförklaringen det »förlösande ordet» väl var sagdt, så började också tänkande menniskor genast taga i öfvervägande utsigterna för landet att ekonomiskt hålla stånd i den började tvekampen. Ingenting, uppoffringarna af lif och existensvilkor, hotet mot landets framtid genom möjligheten af partiförvecklingar, som kunna medföra oberäkneliga resultat, ingenting af allt detta utgjorde för fosterlandsvännen en så stor källa till bekymmer som den finansiella bristen.

Redan innan kriget blef oundvikligt hade behjertade män, framför allt kolonialministern Moret, som ända in

i sista stund inom kabinettet afrådde från äfventyret, tydligt insett, att i denna brist låg den nationella farans egentliga kärna. Och än mer: den ekonomiska kris, som föregått och ännu mer den som följde efter krigsförklaringen, betecknades af de spanska nationalekonomerna som en fara för hela Europa.

En af Spaniens mest framstående och framsynte finansmän, förre finansministern i Canovas kabinett senor Navarro Reverter, uttalade sig i början af kriget sålunda om denna fråga:

»Derigenom att de europeiska makterna tillåtit Förenta staterna att uppträda gent emot oss med en sådan brutalitet, ha de gifvit sig sjelfva dödshugget. Civilisationen och det menskliga framåtskridandet syntes ha utsett Europa till sitt hem. Men historien upprepar städse sig sjelf, och på samma sätt som Asien fordom sett sina rikedomar, sin politiska öfverlägsenhet, ja, sjelfva sin frihet öfvergå till Europa, på samma sätt abdikerar nu Europa inför Amerika och banar genom sin svaghet väg för yankeens allmakt.»

»Kuba innehar — för att tala om denna speciella sida af saken — nyckeln till såväl Panama- som Nicaraguakanalerna och eger derigenom den största betydelse för den transatlantiska handeln. Europa har minst lika mycket som vi intresse utaf att Kuba bevaras åt Spanien. Nu gå vi att slåss ensamma för Europa, men de europeiska nationerna skola en dag komma att rodna af blygsel deröfver, att de lemnat oss åt oss sjelfva och hänvisade till våra begränsade resurser.»

Målningen är mörk, men den är tvifvelsutan hållen i sanna färger.

I april månad förelåg ett regeringsförslag i syfte

att öka bevillningen till dubbla beloppet af den under senare åren ordinarie siffran, och ingen tviflade på, att ju spanska folket utan knot skulle påtaga sig detta nya offer. Men vid denna tid gälde offervilligheten helt visst mera upprätthållandet af landets prestige som militärstat än bevarandet af perlan bland dess kolonier. Man var redan vid krigets utbrott inom invidga kretsar öfvertygad derom, att Kuba icke kunde bevaras. För icke längre än ett par år tillbaka såg det helt annorlunda ut. När Canovas ministär då vädjade till landets uppoffringar i och för det enormt dyrbara kolonialkriget, så fann den förvisso ett i högsta mått effektivt svar. Den begärde endast 250 millioner, men vädjan angående det inhemska lånet af 1896 visade det glänsande resultatet af 600 millioner.

Emellertid får man ej glömma, att det utländska kapitalet i närvarande prekära belägenhet spelar en stor roll, och finansmännen låta sig naturligtvis icke ryckas med af den chauvinistiska vind, som då och då fläktar äfven på det finansiella området. Jag besökte en af de första dagarne af min vistelse i Madrid huset Rothschilds representant derstädes, monsieur Gustave Bauer, till hvilken jag medförde introduktionsbref från huset i Paris, en på det ekonomiska området särdeles orienterad och pålitlig man, och han lemnade mig i fråga om den närvarande finansiella situationen en del intressanta upplysningar.

Det finns för närvarande, meddelade mig hr Bauer, icke mindre än fem milliarder utländskt kapital i de spanska jernvägarna och den spanska industrien, och det var tydligt, att detta ofantliga kapital i icke ringa mån skulle komma att drabbas af de nya pålagorna. Och

utan dessa utländska penningar — hvar skulle Spanien i närvarande stund ha tagit mynt? Det hade varit som att söka bröd i öknen.

Då för närvarande en stark animositet gör sig gällande i Spanien mot det utländska kapitalet, så torde det icke vara utan betydelse att erinra derom, att detta i jernvägarna och industrien nedlagda kapital skapat nya rikedomar i Spanien och beredt ett betydande arbetstillfälle för kroppsarbetarna.

Som ett sorglustigt kuriosum vill jag anföra ett förslag, hvilket verkligen på allvar lär ha diskuterats inom sjelfva konseljen, det nemligen, att bekämpa Förenta staterna genom ett — finansielt krig (man talade t. ex. om att låta nationalbanken släppa ut 500 millioner nya sedlar). För realiserande af en sådan krigsplan skulle nog ej allt i Spanien tillgängligt utländskt guld ha räckt till.

V.

Senaten och Canovas' ande.

En eftermiddag skulle jag begifva mig i ett ärende till El Heraldos redaktion och nämnde till den ändan tidningens namn för kusken.

Antingen nu denne sömnige medborgare var döf eller han missförstod mig — alltnog, efter en kvarts timmas åkande genom en pittoresk gatulabyrint stannade vi framför ett hvitmenadt tvåvåningspalats, som såg nog så ståtligt ut. En rikt guldgalonerad lakej kom och öppnade vagnsdörren, en annan slog deuxbattangerna till palatset upp på vid gafvel, och jag befann mig i en med dyrbara orientaliska mattor belagd vestibul, där guldsmidda tjänsteandar med papper i hand och vigtig min höllo på att springa omkull hvarandra mellan ärevördige äldre herrar.

I Paris får man på somliga af de stora redaktionerna se en viss värdighet i livréer bland tjänstepersonalen, och på Figaro t. ex. har man nästan intrycket af att befinna sig i ett regeringsdepartement. Men detta öfvergick dock allt hvad jag hittills sett eller tänkt mig af ståtlig yttre apparat på en tidningsredaktion. Jag började ana, att jag icke kommit till rätt ställe, och vände mig för upplysnings erhållande till en herre, som stod i dörren till en sal, hvars skylt angaf, att telegrafen där var installerad.

Och mycket riktigt: min välmenande kusk hade fört mig, icke till El Heraldos redaktion, utan till — senaten.

Det är ett gammalt augustinerkloster som apterats till sitt nuvarande ändamål, och omskapningen har varit så grundlig, att hvarje spår af asketism utplånats och den moderna tiden hållit sitt intåg med en glänsande lyx i de salar, der fordom de fattiga bröderna öfvade sig i försakelsens dygd. Det yttre är ganska oansenligt och uttrycker näppeligen karakteren af en officiell byggnad. Desto rikare är den inre utstyrseln, och inredningen förefaller mera komfortabel än Luxemburg-palatset i Paris.

Ur det med stor dekorativ prakt utstyrda biblioteket kom en äldre glasögonprydd herre mig till mötes och sporde vänligt, hvarmed han kunde stå till tjenst. Jag anförtrodde honom mitt äfventyr, han drog på mun, jag lemnade honom mitt visitkort och sade honom, att eftersom nu slumpen fört mig till den spanska senaten, så hade jag ingenting emot att uppgifva mitt ursprungliga ärende för utsigten att möjligen få bevista en session. Han upplyste mig om, att sessionen just skulle öppnas, och gaf en huissier i uppdrag att föra mig till en annan herre, som officielt var betrodd med att gå pressen till handa, och så kom det sig, att jag fick bevittna en senatssession i Madrid.

Där var långt ifrån »fullt hus». Senatorerna komma liksom i Paris i förmiddagsdrägt med ordensrosett, bredvid hvilken man hos somliga såg den då af små och stora, af män och kvinnor burna rosetten i de spanska färgerna. Man håller sig just icke strängt till sina platser, man promenerar i gångarna och konverserar

ganska ogeneradt. Men midt under konversationen följer man ganska bra med det som försiggår i debatten.

Sessionen hölls under presidium af señor Montero Rios, en mot ålderns höst lutande politiker med ett högst värdigt och allvarsamt utseende. På ministerbänken syntes till en början endast krigsministern, men efter en stund intog äfven marinministern sin plats där.

Det var señor Donosa de la Campa som hade ordet, och han egnade i varma ordalag regeringen en lyckönskan till att en transatlantisk ångare lyckats framtränga med ammunition till Kuba. Under detta anförande ljödo i salen frenetiska demonstrationsrop, och när marinministern härefter uppträdde och förklarade, att kaptenen på den ifrågavarande ångaren skulle erhålla i belöning det kungliga korset för sjömansförtjenster, så nådde dessa demonstrationer sin kulmen.

Öfverhufvud taget syntes man ej vara, åtminstone icke för dagen, upplagd för några allvarliga debatter. Det försök, som med stor talang gjordes af señor Sánchez Toca att inleda en diskussion angående nödvändigheten och plikten af att afvända faran för den internationella handeln af en blockad af Kubas hamnar, afklipptes ganska tvärt af marinministern genom den förklaringen, att regeringen redan tagit i öfvervägande talarens anmärkningar.

Och så skred man till föredragningslistan för dagen, hvilken berörde rena expeditionsärenden.

Eljest är det i Spaniens öfverhus som man företrädesvis finner ej blott den politiska mognaden, ett privilegium, hvilket som bekant hvarje öfverhus gerna tillerkänner sig sjelf, utan äfven den politiska kompetensen och en, så vidt möjligt är i detta land, oegen-

nyttig omsorg om landets bästa. Under det deputeradekammaren till stor del rekryteras af lycksökare, hvilka stå i direkt sold hos regeringen och sträfva att skapa sin karrier under dess skydd, står senaten mera sjelfständig gent emot regeringen, och det är ofta derifrån som denna får höra den skarpaste kritik.

Men det är också merendels här som de verkligt stora och innebördsrika politiska och patriotiska tankarne födas. Den statsman har visserligen ännu ej uppstått i Spanien, som funnit lösningen af det svåra problemet att regera ett folk, sammansatt af så heterogena element som det spanska. Den så hastigt bortryckte Canovas var i hela Europa erkänd som en af samtidens största statsmän, och nu efter hans mord och under de tragiska öden, hvilka sedan dess hopat sig öfver fosterlandet, kännes tomrummet efter honom ännu mycket större. Till och med hans motståndare dela anhängarnes saknad. Men i senaten finnas ännu åtskilliga om ej statsmän så åtminstone statsmannaämnen, hvilka blott vänta på att händelserna skola ställa dem på deras rätta plats.

Somliga af dessa arbeta i Canovas anda eller åtminstone i enlighet med hans program. För dem ligger den stora statsfaran icke så mycket i de parlamentariska revolutionspartiernas sträfvanden, icke så mycket i de republikanska eller karlistiska stämplingarne som fastmer i anarkismen. Och hur ensidig än en sådan politik vid första påseendet kan synas, hvilken riktar sig mot en idé i stället för mot ett organiseradt parti, så röjer den dock en statsmannablick, som är nog vidtomfattande att kunna subordinera det dynastiska intresset under det allmännas väl. Ty anarkismen hotar icke den ena eller andra statsformen, den hotar statens grundvalar, dessa må nu

bestå af monarkismens, demokratiens eller socialismens tanke.

Och när Canovas med sådan energi vände svärdet mot anarkismen, så ådagalade han en framsynthet och en kännedom om sitt folks karakter, hvilka endast känneteckna en stor statsman. Ty ingenstädes kan anarkismen finna en lämpligare jordmån än i Spanien.

Detta gäller i synnerhet de södra delarna af landet, ty i norden gro visserligen det sociala missnöjets frön i de blomstrande industricentras stenkolsatmosfer, men der samlas det under socialismens fanor och antar sålunda en äfven i det spanska samhället erkänd partiform. Och dessutom har naturen i dessa trakter sedan sekler gjort arbetet till en lifslag och ett lifsbehof för befolkningen. Men i mellersta och södra delarne af landet ställer det sig annorlunda.

Under inflytande af den glödande sol, som strålar öfver dessa nejder, blir marken öfverflödigt gifmild och kräfver knappast af menniskorna något arbete. Folket får inga stora behof, det blir sobert och enkelt i sina vanor och fordrar af lifvet knappast mer än solen och skuggan. I hela Andalusien är befolkningen vegetarianer. Man nästan bokstafligen plockar sin föda från trädens och fältens örter. I orangers och myrtenträdens skugga sofver folket halfva dagarne.

I städer som de utan ansträngning tagit i besittning efter de lyx- och komfortälskande araberna sola sig dessa söderns barn under den kalla årstiden i praktfulla, af starka, harmoniska färger ännu prålande ruiner af mohriska palats och trädgårdar, och under sommaren söka de skugga på de trånga gator, dem araberna anlagt med husraderna inpå hvarandra just för att bereda

skydd mot en brännande värme. Och när dagen svalkas och guitarren och mandolinen begynna klinga i gathörnen, samlas de till en sensuell dans, i hvilken de inlägga all den bestiala åtrå och lifslust, som detta lättjefulla friluftslif danar i deras natur.

På bekostnad af alla andra menskliga instinkter måste med nödvändighet ur denna omgifning utveckla sig som en förherskande makt krafvet på att förverkliga den personliga lyckan, och altruismen förblir här städse ett främmande begrepp. Aldrig framträdde ur denna natur arbetet som en lifslag för individen, och när det utifrån nalkas honom, kommer det som ett hot mot hans lycka. Man tänke sig då, med hvilka känslor södra Spaniens befolkning skall se industrialismen hålla sitt intåg i dess provinser. Folkets innersta väsen revolterar mot den, och intet är naturligare, ty denna motvilja är i sjelfva verket under de omständigheter och i den omgifning, der den framträder, en den menskliga naturens revolt mot ett lidande.

Men statsmännen, filantroperna och fosterlandsvännerna inse, att om icke arbetet blir en lifslag för *hela* nationen, så går den sin säkra undergång till mötes, och det är derför som de försöka truga industrialismen på folket genom ett kraftigt understöd åt jernvägsanläggningar, fabriker och lokala, utdöende industrier. Och det är i synnerhet till södra Spanien som deras planer syfta, ty det är der en lyftning genom det nationella arbetet är mest af nöden.

Då uppstår konflikten, och den tar form af anarkism. Knappast någonstädes har anarkismen visat så våldsamma eruptioner som i södra Spanien. Anarkistbomberna, som exploderat i Cadiz och i Xeres, ingåfvo

skräck hos hela Europa, och ju mer industrialismen tränger fram i dessa landsändar — och den *måste* enligt utvecklingens lagar fram äfven der — desto mera fanatisk skall revolten bli hos en befolkning, hvars instinkter motsätta sig hvarje metodiskt arbete.

Hela denna utvecklingsgång insåg tvifvelsutan Canovas, och om han såg en större fara i det anarkistiska proletariatets hunnerkrig än i insurrektionen på Kuba och Filippinerna, så hade nog detta sitt berättigande. Och hans skola, hvars adepter hufvudsakligen finnas i senaten, allvarliga, tänkande män med vackra planer till återupprättande af ett spanskt stormaktsvälde inom halföns gränser, inse helt visst, att förlusten af de utomeuropeiska besittningarne icke är en så stor national olycka som den, hvilken inom moderlandet lurar i form af motståndet mot ett för landet fruktbringande arbete.

Canovas ande lefver i senaten hufvudsakligen som en ordningens och arbetets ande.

VI.

Dans och demonstration.

Vid en bakgata, dit man med svårighet med kartan i hand letar sig fram genom ett nät af måleriska gränder, ligger Café del Pez, hvilket på sista tiden vunnit en hastig och berättigad ryktbarhet.

En afton hade vår minister varit der par curiosité, och hans artistsjäl var betagen i det pittoreska skådespelet dernere. Han berättade oss sina intryck, och en kväll då äfventyrsanden föll på oss, åkte vi till Café del Pez.

Det är där som Concha och Antonia utföra sina sällsamma danser, och folket kommer dit hvarje afton i ständigt växande skaror. Egentligen var det vid tiden för läkarekongressen, som detta förlustelseställe gjorde sitt rykte. Då kom Europa dit ned till det anspråkslösa kaféet, och nu har Spanien sjelf hittat vägen till dess allt annat än eleganta salar. Och både spanjorer och främlingar göra rätt i att kosta på sig mödan att uppsöka det, ty där utvecklas ett stycke spanskt lif af den mest ursprungliga art.

Troligtvis skulle Café del Pez ha fått förblifva i den skugga som dess läge och dess rang såsom värdshus anvisat det och detta trots Concha och Antonia — om icke madrilenerna vid denna tid, medan heroismens fåfänga ännu var obruten, fattat hvarje tillfälle att lägga i dagen

sin patriotism. Och här gafs ju en osökt anledning att skänka urgamla spanska seder en hyllning, här kom dem till mötes ett äkta nationellt element, som kunde på samma gång egga deras sinnlighet och elda till entusiasm, här fans ett demokratiskt nöje, och man kunde fritt få demonstrera både för fosterlandet och för folket.

Concha och Antonia — jag nämnde dessa primadonnors namn. De äro båda andalusiskor och ha på Café del Pez' trånga tribun introducerat sitt hemlands medryckande, djerfva danser. Concha är primaballerinan par excellence. Hon är knappt mer än sexton år, hvit och röd med persikans lena, fjuniga hud en typ af renaste andalusisk ras. En liten djerf, röd mun. Tänderna lysa hvita, näsan är rak, ögonen mandelformiga. Hela hennes lilla gestalt strålar af den första ungdomens charme.

Som hon sitter der på tribunen bland de andra mera mogna danserskorna, gör hon en ganska slät figur. Hennes barnansigte uttrycker ledsnad och missnöje. Hon är som en fången fogel. Med trumpen min sneglar hon bortåt en vrå, der hennes mamma och pappa sitta som två arga, misstänksamma cerberusar och vaka öfver hennes dygd. »Dumheter», tyckas hennes ögon säga, »är jag icke född att lefva, och är jag icke sexton år!»

Men nu intonera mandolinerna och guitarrerna för sevillanan.

Det är hennes tur. Och då visar sig en ny Concha.

Hon rätar upp sin lilla figur, till hälften barnets, till hälften kvinnans. Kastanjetterna skälfva mellan hennes smala fingrar. Man ser, att blodet rusar ut i den späda kroppens alla delar. I ögonen kommer eld. Och nu lyfter hon armarne öfver hufvudet.

Med det första språnget kastar hon sig i vällustens armar.

Allt det omedvetet sensuella i denna späda kropp och denna outvecklade själ trånar, vaggar, gifver sig i dansen. Under dessa mjuka, smidiga rörelser, som låta kroppens alla linier träda fram i skönhet och harmoni, under denna eldiga rytm, som framkallar de mest djerfva men oändligt graciösa poser, under dessa flämtande, snabba andedrag utvecklar sig hela rikedomen af den sydländska kvinnlighetens hängifvenhet, glöd och charme. Man kan icke analysera sig till, om det är naturen eller konsten som i en sådan fulländning tjusar ens öga. Man sitter blott i andlös spänning som inför en anblick af något bländande skönt.

Och man ryckes med af denna dikt i rytm och linier, hvilken sjunger den kroppsliga skönhetens och det sensuella lifvets lofsång. I själen återljuder ekot af ett ackord, som klingade genom slägtet fjerran bort i tiderna, då antikens skönhetsideal fylde verlden med harmoni, då sköna ynglingar och jungfrur egnade det evigt unga naturlifvets gudomlighet, Afrodite, sin gudstjenst i dans, och då asketismens religion ännu ej förjagat ur menniskornas verld det menskliga.

Kastanjetterna smälla i skenande tempo, och Concha gifver sig allt häftigare åt rytmen. Hennes eldiga dans tänder glöden i ögonen på de andra flickorna. De klappa takten i händerna och med fötterna, och deras vemodiga modulationer komma som suckar i en backanal. Midt under dessa våldsamma handklappningar ljuda deras eggande rop:

»Olé! Olé! Du är skön som rosen! Se hur ditt öga brinner! Dina läppar längta efter din älskades kyss! Din älskade kommer dig till mötes! Olé! Olé!»

Är det icke en strof ur Höga visan? Orientens erotik blandar sig i antikens skönhetsdyrkan, liksom i Sevilla herkuleslegenden knyter sig samman med mohrisk romantik.

Men Concha är här på denna trånga tribun, i denna moderna milieu, der en enda aktuell stämning herskar öfver alla känslor, ej blott kvinnan utan äfven spanjorskan. Det är som om hon ville gifva i denna passionerade dans sitt hela väsen åt fosterlandet. I luften omkring ligger den patriotiska entusiasmen, och — hvem vet? — denna barnasjäl vaknar måhända här i denna sombra omgifning till medveten medborgarekänsla. De grella bandrosetter, hvilka prunka på hennes kastanjetter, symbolisera kanske de känslor för ett hotadt fosterland, hvilka i dessa dagar vakna öfverallt i de spanska barnens sinnen.

Efter slutad dans kommer hon och slår sig ned vid vårt bord. Der gnistrar manzanillan i glasen, och ännu flämtande efter ansträngning och sinnesrörelse, fattar hon ett af dem och dricker vår välgång. Pappan och mamman snegla snålt mot bordet. Hon får en vink att komma till dem. Efter ett par minuter återvänder hon och ber att få dricka för vårt fosterland. Och då vi svara med att höja en skål för det evigt ärorika Spanien, lyser det af stolthet i hennes stora svarta ögon.

Vid nästa bord sitta två arbetare. De ha hört vår toast. Den ene räcker oss på sin knifspets en bit ost och den andre bjuder oss bröd, och begge resa sig upp och tacka för skålen för la patria. Vi svara med ett »viva España!» och ett hurra, och ett ögonblick ser det ut, som om det skulle fatta eld i sinnena.

Men samtidigt eggar Antonia från tribunen med

sina glödande malagueñas, andalusiska folkmelodier, med en skarpt markerad rytm och en djupt melankolisk kolorit, den andäktigt lyssnande publiken till patriotiska känslor.

Antonia är ej längre ung. Hon har sin blomstringstid ett stycke bakom sig, är familjeförsörjerska med sju barn och en man, som ej längre tänker på de sina, återkommen som han är från Filippinerna bruten till kropp och själ. Det är för att uppehålla sig och sina små som hon uppträder här på Café del Pez och säljer för en ringa penning den konst hon, troligtvis utan bitanke på att den i en framtid skulle kunna gifva henne lefvebröd, lärde i sin barndoms soliga dagar.

Antonia är tydligtvis natursångerska, men sjunger som en artist. Hennes röst är instinktivt placerad, och hennes föredrag går fram ur ett temperament, som icke synes ha nödvändiggjort en synnerligt stor träning.

Men det är, betecknande nog, icke med sina andalusiska sånger som hon vinner sin största framgång, det är de från Kuba importerade »tangos» och »guagiras» monotona, vemodiga melodier, hvilka verka mest entusiasmerande på auditoriet.

I sin ordning kommer Antonia efter slutadt nummer och slår sig ned vid vårt bord. Då lägger hon sin lilla trinda hand på hjertat och spörjer oss, om vi äro vänner till Spanien. Med en likadan gest besvara vi jakande hennes fråga. Då brister hon ut i jubel, stiger upp, klappar i händerna och utbringar ett »lefve Spanien!» Och publiken råkar i extas, vänder sig mot det bord, der vänligt sinnade menniskor sitta, klingar med oss och upprepar i sin ordning dagens parol.

Så klifver den blinde »professore» don Manuele med blå glasögon och stapplande steg upp på tribunen.

Han är direktör för en banda af mandolin- och guitarrspelare, en gammal välvillig man, som uppehåller sig med att gifva lektioner i guitarr och sång, och som på aftnarna ökar sin knappa inkomst med att dirigera detta lilla kapell på sju à åtta personer.

Don Manuele är en mästare i strängaspel, och när han uppträder som solist på sitt favoritinstrument, ett slags gammalspansk mandolin, hvilken närmar sig guitarren i klangfärg, då kniper han ofelbart sin publik. I afton vill han emellertid synbarligen uppoffra sin artistiska prestige för en fosterländsk demonstration. Han ger tonen till en potpourri öfver spanska nationalmelodier, och genast kastar sig kapellet med lif och lust in i denna sällsamma opinionsyttring. Man improviserar harmonierna, man diktar med stöd af gifna ledmotiv en jublande fosterländsk sång i hvilken Cadiz-marschen predominerar.

Vid borden resa sig arbetare och herremän, blotta sina hufvuden, ¡nstämma i melodierna och interfoliera med sitt »viva España!»

Allt detta måladt med så tarfliga medel som penna och bläck kan naturligtvis endast framträda som en skugga. Också skall det möjligen förefalla en och annan som en högst kuriös bild från ett land i krigstid.

Men taflan har åtminstone fördelen af att vara ett stycke, taget direkt ur verkligheten, en ögonblicksfotografi, om man så vill, en illustration till den stämning som rådde bland en nation, hvilken bidade på segern och under väntans långsamma stunder uppmuntrade sig sjelf genom de yttringar af mensklig glädje, hvilka sedan uråldriga tider ljudit bland folket och i bygderna.

VII.

Nationella offerdagar.

Den första maj väcktes jag af klockors klang och hornmusik utanför på gatan. Jag skyndade fram till balkongen och ser på bakgatan, åt hvilken mitt sängkammarfönster vetter, en procession. Det är en bataljon af frivilliga, hvilka innan de afresa till krigsskådeplatsen viga sina lif åt fosterlandet genom en religiös handling.

Medan sakramentet visas i kyrkans dörr, där en åldrig, hvithårig prest utdelar välsignelsen, knäböjer denna trupp af ynglingar med bajonetterna påskrufvade på gevären, regementsmusiken uppstämmer en fosterländsk hymn, och inne från kyrkans skymning ljuder samtidigt en andlig kör. Och rundt omkring ligga anhöriga, män, kvinnor och barn på knä, alla enade i denna enda tanke: att egna fosterlandet en gärd af kärleksfull uppoffring.

Det är likväl icke utan att hela denna apparat af patriotiska känsloutbrott verkar teater och romantisk saga. Jag kommer senare på dagen förbi ett butikfönster, där man bland annat exponerar en utomordentligt praktfull bandrosett i de nationella färgerna prydd med guldglitter, hvilken af fosterländska damer skänkts till dagens tjurfäktning. I stället för den vanliga i djurets nacke nedstuckna rosetten skall »dagens hjelte» bära denna gärd från »fosterlandets döttrar».

Det var den 2 maj 1808, som spanjorerna i Madrids

hjerta tillfogade Napoleon och hans trupper ett stort nederlag. Denna händelse firas i Spaniens hufvudstad hvarje år såsom en högtidsdag, och det säger sig sjelf, att situationen detta år gaf en alldeles särskild anledning att samla nationen i en patriotisk åminnelsefest på denna dag.

Redan den 1 maj beredde man sig att värdigt begå minnet. Hela staden erbjöd en anblick af fest, och folket hade mer än vanligt tagit sig ledigt. De mera centrala partierna af staden hade i all synnerhet klädt sig i en utomordentligt färgpräktig skrud.

Från alla balkonger utmed Puerta del Sols och Calle de Alcalàs' i hvitt solljus glimmande husrader nedhängde gula och röda stoffer, sammetsdraperier, orientaliska mattor.

Färg och sol — se där i tre ord taflan!

Men äfven det menskliga lif, hvilket på denna nationaldag rörde sig inom sjelfva ramen af taflan, var rikt på färgeffekter och pittoreska sidor. Husradernas balkonger voro öfverallt befolkade med entusiastiska menniskor. Det var som på en galaföreställning på teatern. Damernas toaletter utomordentligt eleganta, mestadels i de nationella färgerna, herrarna i korrekt förmiddagsdräkt — i allmänhet florerar i Madrid klädsnobberiet bland herrarna mera påtagligt än t. ex. i sjelfva Paris — viftande solfjädrar, kokett draperade mantiljor, leende ansigten och gester fulla af grace.

I Spanien antaga gerna de publika festerna en pregel af operaiscensättning. Om det funnes resestipendier för operaregisörer, borde de utdelas med det absoluta förbehåll, att stipendiaterna skola studera spanskt festlif.

Hvad jag i den vägen såg denna andra maj var

verkligen instruktivt. Man kan aldrig och ingenstädes utom i Spanien få se en sådan operauppsättning i stort och i lefvande lifvet. Jag begifver mig ned till telegrafen för att sända en underrättelse om den senaste striden, och midt på Calle de Alcalà finner jag vägen spärrad af trupper, hvilkas uniformer närmast erinra om våra stockholmska »Karl XII:s bussar». Det är civilgardet.

Min kusk gör en afstickare genom en tvärgata. Där möter oss en skvadron husarer.

Efter en mängd omvägar når jag ändtligen Puerta del Sol. Där är som ett krigsläger, och allt som här försiggår ter sig som en armé-kult. Men samtidigt kommer man att tänka på en kolossal operaprocession. De defilerande linieregementena marscherade i paradtakt ungefär som statisterna i stora teaterpjeser »gå plastik», och framför fanorna böjde folket knä.

Men innan denna glada dag gick öfver i skymning, skulle horisonten förmörkas af ett sorgebudskap, det första som kom från krigsskådeplatsen och som — åtminstone för några dagar — stämde ned den entusiastiska och stolta krigstonen. Det var underrättelsen om nederlaget vid Cavite, denna ömkliga bragd, hvilken amerikanarne icke ens haft mage att skryta öfver. Det var som att dränka kattor. Men om spanjorerna än icke lade den ekonomiska förlusten så synnerligen hårdt på hjertat, grämde dem likväl denna första missräkning ganska djupt, och man begynte söka efter en syndabock, som skulle stå till svars för, att icke den spanska flottan, representerad af några stackars träfartyg — min Gud hvilka donquijotteföreställningar! — häfdat sina ärorika traditioner.

Det var väl äfven närmast med anledning af fruktan

för följderna af en pressens granskning och ransakning som myndigheterna läto den andra blixten på denna dag slå ned öfver Madrid i form af dekretet om stora belägringstillståndet, utfärdadt af civilguvernören señor Alberto Aguileras och generalkaptenen don Antonio Vaban y Romirez de Arellano. Och dagen slutade i allmän förstämning.

* *
*

Men en vecka efter dessa nedslående händelser hade modet ånyo repat sig: opinionen hade morskat upp sig och kräfde en nationell offerdag.

Icke nog med att nationalsubskriptionen alltjämt gick sin gilla gång och tillförde krigskassan ständigt flödande inkomster. Icke nog med att de enskilda från regentinnan, den kungliga familjens medlemmar och de mera förmögna aristokratslägterna ned till tiggaren, som på gatan betlar sig till ett lefvebröd, drogo sitt strå till stacken — understundom syntes det i dessa krigets första dagar som om ett oemotståndligt behof att i stor skala och samlad trupp ådagalägga den fosterländska kulten plötsligt bemäktigat sig folket och enat det i en ytterlig kraftansträngning.

Knappast hade sålunda underrättelsen om Cavitenederlaget utbredt förstämning i alla samhällslager och stält landet inför utsigten af allvarsamma olyckor, förrän hufvudstaden samlade sig i ny jätteansats att bringa Spanien hjelp i farans ögonblick. På initiativ af högt stående personer och inflytelserika samhällsmedlemmar, i spetsen för hvilka figurerade både regentinnan och infantinnan, arrangerades på ett par dagar en monster-

tjurfäktning, hvars omfattning och glans endast har motstycke i längst försvunna stormaktstider. Ehuru smaken för denna art af folknöjen städse fortlefver i nationen, hade dock under senare sorgliga tider tillströmningen till plazan icke varit så stor, som eljes är vanligt under säsongen. Men denna dag hade ej blott hela Madrid, utan äfven en stor kontingent från landsorten infunnit sig för att demonstrera och offra på fosterlandets altare den större eller mindre summa, öfver hvilken hvar i sin mån förfogade. Ty behållningen af denna exceptionella tjurfäktning var anslagen åt försvaret.

En gång förut hade jag bevistat en tjurfäktning, och i början af dessa skildringar har jag gifvit uttryck åt den vämjelse som bemäktigade sig mig under detta barbariska skådespel. Jag skulle heller aldrig ha återsett det, om jag ej på en sådan dag som denna ansett det som min oafvisliga skyldighet att vara »på min post». Min uppgift var ju att för Aftonbladets läsare teckna »bilder från Spanien i krigstid», och en mera typisk och koncentrerad bild af spanskt lif med krigisk stämning kunde man näppeligen få se än denna blodiga offerfest med entusiastiska och demonstrativa utbrott, hvilken denna dag egde rum utanför Buen Retiro vid ändan af Ventas del Espiritu Santo.

Madrids Plaza de Toros är en af de största i Spanien och öfverträffas i dimensioner endast af den i Sevilla. »Fullt hus» utgöres i vanliga fall af 12,000 personer, men denna gång hade minst 14,000 fått tillträde. Då det gälde ett verkligt nationaloffer, ville naturligtvis alla ha plats, och ordningsmakten gjorde just inga svårigheter. På alla gator voro anslagna de af civilguvernören utfärdade detaljerade bestämmelserna för

ordningens upprätthållande, och massorna studerade dessa föreskrifter med desto större uppmärksamhet, som de visste, att brott mot ordningen i en i belägringstillstånd försatt stad straffas med betydligt skärpta påföljder.

Ingen tafla kan vara mera glödande färgstark än den en plaza de toros erbjuder en sådan festdag som denna. Det mäktiga, intensiva solljuset faller direkt från en indigoblå himmel in öfver alla dessa sällsamma spanska toaletter, hvilka i så väsentlig mån skilja sig från de vanliga europeiska, öfver deliciösa spetsslöjor, öfver blå, röda, hvita, gula schalar med bizarra, mohriska broderier, öfver alla dessa tusen viftande solfjädrar, hållna i otaliga färgnyanser, öfver matadorernas, banderillos och piccadorernas pittoreska medeltidsdrägter, öfver rikt broderade röda skynken, med ett ord, öfver hela denna sällsamma, från det vanliga, jämnt gråstrukna europeiska lifvet afvikande tafla.

Denna dag var publiken mer än vanligt elegant, och färgernas prakt bedårande. Ett artistsinne måste frossa i sådan omgifning. Det fans väl knappast någon af madridsocietetens damer, som ej tagit fram ur sin garderob den skönaste toaletten och för resten gjort sitt bästa till att embellera sin person.

Men publiken var synbarligen en smula desillusioné. När »cuadrillon» — den teatraliska kortège, i hvilken dagens aktörer samlas — inträdde på arenan, och en af de mest populära matadorerna med halft förvånad, halft ironisk gest blickade upp mot kungliga tribunen, hördes här och hvar hånskratt, t. o. m. en och annan hvissling.

Der syntes ingen af det kungliga husets medlemmar, ej ens infantinnan, som eljes ofta plägar besöka tjur-

fäktningarna. Detta betraktades af denna högtidspublik som ett slags demonstration mot ej mindre nöjet i och för sig än den allmänna opinionen i landet, hvilken som bekant gått rakt emot drottningens fredliga sträfvanden. Man och man emellan hördes äfven ett ganska skarpt klander, och det syntes mig, som där låg ett hot i de blickar, hvilka riktades mot den med ovanlig lyx, dagen till ära, dekorerade kungatribunen.

Rundt omkring uppfångade jag starka antidynastiska yttranden. En granne upplyste mig därom, att en af de vigtigaste orsakerna till den allt mer och mer sig utbredande animositeten mot drottningen-regentinnan är — hennes motvilja mot tjurfäktningarna. Hon är österrikiska, och rayonen för hennes idélif sträcker sig icke inom den spanska nationen. Ännu har hon icke en enda gång tillåtit kungen visa sig vid en tjurfäktning, och äfven om den mera reflekterande delen af nationen i denna omständighet ser den moderliga omsorgen att spara ett sjukligt barn för en ohygglig själsskakning, finnes det ett flertal, som häri se en oförlåtlig nonchalans.

Men under skådespelets gång visade det sig, att bidan på en antirojalistisk demonstration icke så synnerligt störande inverkat på stämningen. Knappast hade den första tjuren, efter de öfliga slagtareceremonierna, blifvit dödad af en Sevillamatador, som kommit till Madrid enkom för nationaloffrets skull, förrän stormen bröt lös. Han hade gjort sin roll ypperligt och gick rundt »las tablas», tiggande — på ett oefterhärmligt stolt sätt, det är sant — applåder, hvilka äfven kommo honom till del i rikaste mått.

Och sedan var fältet öppet för de mest skiftande demonstrationer. Det kan möjligen låta sig förklara,

huru en tjurfäktning kan ge anledning till ovationer för Weyler, som vid denna tid hade en af de epidemiskt återkommande epokerna af popularitet, eller för don Carlos, hvars organ, El Siglo Futuro, dagligen gjorde stor och framgångsrik propaganda, eller den spanska flottan, som — enligt hvad ryktet förmälde — haft en liten framgång, men det är svårt att inse, hvad anledning detta blodsnöje kunde gifva till hyllningar för infantinnan.

Allt detta fick man emellertid höra och se, och stundom var upphetsningen oerhörd.

Detta var i synnerhet fallet vid den fjerde tjurens fällande, hvilket uppdragits åt den af mig förut omnämde Guerrita, Spaniens förnämste tjurfäktare, med den väl berättigade hederstiteln matador.

Djuret var af ett — jag vill icke endast säga andalusiskt men, för att begagna ett favorituttryck af en af mina gamla stockholmskolleger — djefvulusiskt temperament, och trots all öfverlägsen skicklighet hos piccadorerna och banderillos, hvilkas i djurets nacke väl applicerade stygn förorsakat kreaturet en ohygglig blodförlust, fortfor det att rasa mot de från alla sidor utbredda röda skynkena, bakom hvilka toreadorerna med beundransvärd vighet gjorde icke mindre beundransvärda manövrer.

Utmed arenans väggar stodo af de många hästar, som vid föreställningens början så frejdigt trafvade omkring endast två svårt sårade »grållar», som vacklade af blodförlusten. På deras ryggar sutto piccadorerna och väntade med sina spjut i högsta hugg ett nytt anlopp. Trött på att icke i de röda skynkena finna något fäste för sina horn, störtar tjuren rakt på en af dessa sargade, skälfvande hästar och borrar hornet underifrån rakt in i

buken. Hästen störtar och piccadoren faller under honom. Detta hör till reglerna. Han skulle bli uthvisslad, om han sökte rädda sig, innan hästen fallit. Men det arma djuret reser sig ånyo och trafvar öfver arenan. En ohyggligare syn kan man icke få skåda. Inelfvorna släpa i sanden, och blodet flyter i strömmar. Medan främlingen med fasa vänder bort ansigtet, jubla och applådera kvinnorna lika väl som männen.

Men till slut gjorde tjuren ett fruktansvärdt anlopp mot las tablas, den barrier af nära två meters höjd, som skiljer arenan från åskådarplatserna. Ett utrop af rysning gick genom publiken. Man väntade, att det retade djuret skulle hoppa öfver. Men i samma ögonblick tog Guerrita ett språng upp på kanten, gjorde en rörelse med sitt röda skynke utåt arenan och lyckades därmed återföra tjuren till sin egentliga »verksamhetskrets».

Då voro emellertid djurets krafter uttömda. Det böjde liksom i underdånighet sin nacke, och med verkligt vetenskaplig slagtarekonst sänkte matadoren sin espada i dess nacke.

Från palcos, från andandas och från gradas nedkastades då ett regn af buketter, rosetter, cigarrer, hattar, ja flaggor i de nationella färgerna, och som en storm gick genom cirkus det rop, hvilket utkorade Guerrita till Spaniens matador. Men — och idékombinationen är för en främling ofattlig — samtidigt begyntes från en bänk höjas lefverop för infantinnan.

Och då drog sig dagens hjelte vördnadsfullt tillbaka, blottande sitt hufvud. Medan de dödade och blödande djuren utsläpades från arenan, skallade genom luften denna originella hyllning åt kungahuset, hvilket till på köpet icke var närvarande.

Här ofvan har jag sålunda, trots min motvilja, gifvit en skildring af en tjurfäktning, ofullständig, det medger jag, men i alla händelser återgifvande hufvuddragen af proceduren eller ceremonien.

Hvad som sedan inträffade eller hemfärden i de färgrika omnibusar, hvilka stå till toreadorernas förfogande, den ovation, som egnades dem från tusentals festdekorerade balkonger, förbi hvilka de passerade på de stora stråkvägarna, den ström af en half million menniskor, som drog upp och ned för gatorna ända till morgongryningen, det jubel som fylde staden, sedan resultatet af nationaloffret blifvit kändt — allt detta trotsar beskrifning.

Men som exempel på hvad ett enda samhälle i Spanien under dessa tider kunde offra för landet må anföras recettens siffra. Den var — en million pesetas.

VIII.

Kastad öfver bord.

Det var den 8 maj.

Tjurfäktning och ministerkonselj — se der i korthet den dagens program!

På Calle de Alcalà och på Prado höllo under acasiors späda grönska väldiga omnibusar, framför hvilka stojande biljettmånglare skreko ut det lockande programmet med tjurarnas porträtt, biografi och stamträd eller utbjödo biljetter till fordonen.

Mulåsnorna, framför dessa prunkande fordon, voro dagen till ära iförda »paraduniform». Deras hufvuden betäcktes af skuggrika halmhattar, sådana som bondkvinnorna begagna på den kastilianska landsbygden under arbetet på fältet, och i toppen af dessa för ett dragdjur originella hufvudbonader vajade små flaggor i de nationella färgerna med de i guld tryckta inskriptionerna: »Viva Espana! Viva la marina!»

På de stora trafikpulsådrorna drogo röda »piccadoros» stolta som generaler fram på sina eländiga, magra hästar, hvilka inom kort skulle offras på arenan för stygnen af tjurarnas horn. Och sida vid sida med dessa tarfliga gladiatorer rullade den förnäma verldens ekipager ut mot plazan, där folket för några timmar vid blodsutgjutelse skulle glömma de sorgliga händelser, hvilka långt fjerran från söndagsbullret på den spanska hufvud-

stadens gator kostade så många af dess söners lif, och om hvilka man städse der sväfvade i den mest irriterande okunnighet.

Under tiden höll regeringen råd om sitt och landets öden.

De senaste dagarnas debatter i Cortes hade fört landet inför möjligheten, att ej säga nödvändigheten af en ministerkris, och medan den larmande publiken ute på plazan lät sig hänryckas af en Gueritas skicklighet i att döda utmattade tjurar, höll ministären Sagasta på att kasta öfver bord den mest eminente och europeiskt bildade politiker, som Spanien efter Canovas egt, kolonialministern Moret, hvilken opinionen och parlamentsmajoriteten i det då rådande feberanfallet af chauvinism kräfde som ett offer.

Moret representerade i kabinettet Sagasta par préférence fredspolitiken, och det var derför helt naturligt, att han skulle anses öfverflödig i en ministär, som genom opinionens och händelsernas makt fått till uppgift att föra krig.

En af de sista dagarne hade han i kammaren med stor talang besvarat en interpellation af deputeranden Salmerón angående de försighetsmått, som vidtagits i syfte att hindra en fientlig flottas inträngande i sundet vid Cavite. Man hade fått sig bekant, att de egentliga orsakerna till den spanska flottans nederlag i detta farvatten bestått deri, att inga minor varit utlagda, och att de elektriska strålkastare, som kunnat göra det möjligt för spanjorerna att iakttaga fiendens rörelser, ej fungerat. Hufvudargumentet i Morets försvar kunde visserligen anses tarfligt från ren politisk synpunkt. Han anförde nämligen till sitt försvar, att han ända in i sista stunden

trott på fredens bevarande och en på underhandlingarnas väg lycklig lösning af konflikten. Men i denna förklaring lyste fram både en respektabel ärlighet och en gentilezza gent emot en kollega, marinministern, hvilka under andra förhållanden möjligen skulle varit egnade att betrygga den popularitet han förut i så hög grad egt.

Nu deremot fann man i både den ministeriella och den regeringsfientliga pressen skarpa, ja, hänsynslösa angrepp på denna tvifvelsutan fullt redbara politiska personlighet. Det hette, att han var ej blott Salisburys, utan äfven Mac-Kinleys vän, och det senare var nettopp den största skymf man i dessa dagar kunde utslunga mot en menniska i Spanien.

Under sådana förhållanden var det tydligt, att Moret måste falla, och hans tillbakaträdande lät ej heller länge vänta på sig. Han blef det första offret för krigsandan i landet, men han föll som en hjelte, den der ej velat kapitulera och kompromissa, och en dag skola de som skrifva Spaniens historia under krigsåret 1898 göra rättvisa åt det hjeltemod hvilket — i strid mot en chauvinistisk, allt uppslukande vind — ville bespara landet ej blott amputationen af dess kolonialvälde utan äfven nesan af ett oundvikligt nederlag.

Det var en bitter och tung tid för denne man, dessa dagar då opinionen kräfde, att han kastades öfver bord. Icke för det att makten smakade honom så ljuf. Nej, redan när kriget bröt ut, hade han velat lemna den ifrån sig i Sagastas och regentinnans händer. Men den senare, hvars stora sympatier och oinskränkta förtroende han egde, fordrade af honom den sjelfuppoffringen att ställa sig solidarisk med sina öfriga kolleger. Det som mest pinade hans kanske allt för känsliga sinne, det

var att se sig öfvergifven och hatad ej blott af sina meningsfränder utan äfven af sina personliga vänner. Så starka voro de politiska lidelserna under denna tid, att man flydde hans hus och hans person, och ingen man i hela Spanien kände sig måhända så ensam vid denna tid som kolonialministern Moret.

Medan krisen ännu pågick uppsökte jag honom i hans stilla bostad vid Calle Fernando, der han eger ett litet tvåvåningshus, inredt, som det syntes, endast för arbetet. En lifvakt af reporters gjorde antichambre. Han hade artigheten mottaga mig före de väntande kollegerna. Jag kan ju icke veta, hvad han sade dem, men var det icke mer än hvad jag fick reda på, så torde deras valuta ha varit ringa.

Han var bunden den gången och — hvad som bevisar att han var en nobel politisk personlighet — äfven dagen efter sitt utträde ur ministären var han tystlåten. Den dagen hade han stämt mig till sig klockan 11.

»Hans excellens ministern väntar mig», upplyste jag betjenten som stod vid dörren.

»F. d. ministern», rättade tjenaren.

Det var icke utan att denna observation från en person, som tvifvelsutan hade direkta order, gaf mig ett karaktersdrag af husets herre. Sanningen redan i antichambren!

Och sanningen äfven i den rättframma personlighet som efter en stund tog emot mig i arbetsrummet.

Nu var det ju ingen hemlighet längre, att han lemnat sin portfölj från sig, och han kände det som en lättnad. Att dela ansvaret för Spaniens öde under dessa tunga tider var ingen afundsvärd lott. Ingen statsmannatanke om än så logiskt bindande hade kunnat hindra

det som skett. En ärlig och god vilja är ett rö för agitationens och opinionens vind. Och en ensam man gör rätt uti att i stora stormar draga sig tillbaka under sin hyddas skyddande tak.

Och medan jag talade med denne stillsamme, resignerade man, en fransman i umgängestonen och åskådningen, gjorde jag den ofrivilliga reflexionen, att jag hade framför mig en typ af det kommande seklets politici, dessa såningsmän, hvilka »realpolitici», på modet se öfver axlarne, men hvilka gifva oss hoppet om en ny sakernas ordning.

Moret är en enstöring i det nuvarande politiska lifvet i Spanien. Han är allt för modern i sin milieu. Han har haft det stora felet att öppenhjertigt säga, hvad han menar, och den synden skola Spaniens politiska män sent förlåta.

Sanningen fordrar det erkännandet af en opartisk iakttagare, att Moret är Spaniens mest europeiska politiker. Han skall tvifvelsutan en dag ingripa i sitt lands öden på ett afgörande sätt. Men hans storhetstid skall först då komma, när Spanien lärt att begränsa sig sjelf.

Moret är blygsamhetens men på samma gång den manliga och ärliga handlingens politiker.

IX.

Prestpolitik i Aranjuez.

Det var himmelsfärdens fest, och sedan väl ministerkrisen i Madrid, efter veckors bidan och oro, blifvit löst på ett sätt, som ingalunda ingaf någon fruktan för tronens och samhällsordningens bestånd, tog jag mig friheten att göra en utflygt till Spaniens Versailles för att ändtligen upplefva en riktig spansk idyll, mera oförfalskad än den man ser i och omkring Madrid. Ty hur det än är, ger hufvudstadsatmosfären med sina element af industrialism och förfining åt sjelfva folklifvet något af förkonstling.

Och en landtidyll var det jag ville se med grönskande åkrar, där brokigt arbetsfolk rör sig mellan potatis- och majsland, där vallmon glöder röd vid vägkanten, där de yppigaste rosenbuskar blomma på dikesrenen, der de väl vårdade får- och gethjordarna drifvas fram på breda, af mäktiga alléer öfverskuggade vägar, dit storstadslifvets brus icke kan nå, men der den enkla lefnaden utbreder sig öfver en trött menniskas hufvud som en skuggig lund af plataner.

Och allt detta fann jag i Aranjuez, och när jag lemnade denna välsignade plats, så instämde jag, som alla andra, i den allt för bevingade sucken:

»Ils sont passés
Les beaux jours d'Aranjuez.»

Icke för det att det beryktade slottet med sin heterogena, om än präktiga arkitektur och inredning gifvit mig något särdeles oförgätligt intryck. Det har på sin höjd genom sin ödsliga tystnad, sin absoluta och aristokratiska enslighet skänkt mig det lugn, hvilket utgör det enastående karaktärsdraget i denna kungliga sommarboning, der framför allt Filip den andre sökte själshvila och dit äfven den tolfte Alfonso, jagad af den moderna storstadssjukdomen, nevrasteni, ofta ilade att finna fristad.

Men rundt kring denna isolerade kungaboning utbreder sig en natur, yppig som i sydligaste söder, och utvecklar sig ett folklif mera rörligt, brokigt och originelt, än jag dittills sett i Spanien.

Här är trädgårdsstaden, Madrids trädgårdsstad. I dessa kungliga och privata lustgårdar utvecklas en gammal traditionell trädgårdsarkitektur och en odlingskonst, som äro fullkomligt enastående, och hvarje idkare af hortikulturen, från hvad land det än vara månde, skulle i dessa trädgårdar, ja täppor, finna en akademi för yrket.

Men icke nog med plantornas yppigt rika lif. På landsvägar, på de raka, af tvåvåningshus, naturligtvis med balkonger, omgifna småstadsgatorna, i parkerna, ja, utanför sjelfva kyrkorna dansar och sjunger folket, liksom vore det skörde- och glädjefest. Äfven menniskorna gifva sig åt lifsglädjen.

Utanför hotellet der jag bor, — det bär det anspråksfulla namnet Hôtel de Embajadores (Hôtel des Ambassadeurs) — ljuda från arla till serla timme guitarrens och positivets toner, och icke väl har »speldosan» begynt att kvintilera, förrän ett femtital dagdrifvare af bägge könen

samlas utanför i allén och tråda dansen, vaggande, plastisk och rytmisk.

Dock, midt i hedendomen kommer kyrkan och ingriper, icke genom inkvisition, icke genom bevekande modersord, utan genom traditionens och den gyllne lyxens makt.

Knappt hade jag i min »salong» — trettiotalet i sin oförvanskade renhet — förtärt min cikoriadekokt, förrän en syn af mindre profan art än det permanenta dansnöjet utanför fönstret uppenbarade sig för min mellan alléernas skugga spejande blick.

Det var vid 11-tiden, då mässan var slut i stadens förnämsta kyrka.

Då bar hela kleresiet hostian genom staden, ned öfver kyrkogården, genom en af de kungliga trädgårdarna och ändtligen tillbaka till en annan kyrka, där mässa hölls och välsignelse utdelades.

I spetsen för denna procession såg jag en man med ett intelligent anlete och distingueradt utseende. Börds- och andearistokrat i samma person. Han läste sin bön ungefär som en framstående aktör skulle gjort det på scenen, likväl icke utan allvar. Jag sporde hotellegaren, hvem denne prest var.

»Don Alberto de Ayerbe y Cubero, curé vid stadens förnämsta kyrka San Antonio.»

Ett infall. Om jag skulle interwieva honom?

Klockan var väl tre, när jag uppsökte don Alberto i hans bostad vid en af dessa rektangulärt planerade gator, som bära namn efter helgon eller lokala storheter. Ett par skallande slag med portklappen, och på balkongen visade sig en spansk dussinskönhet — äfven don Alberto hade en väninna — som sporde hvad jag ville.

»Träffa el señor cura.»

Nej, han var tyvärr på begrafning och skulle troligtvis ej återkomma förr än sent.

Farväl sålunda med denna »reporterbragd», lättköpt det medger jag.

Ett visitkort och addio!

Men strax innan dinern vid 8:tiden skulle serveras i hotellet anmälde sig don Alberto. Jag skyndade ned och fann framför mig en gentleman, som med ståtlig hållning à la grand af Spanien — jag fick sedan veta, att han är född markis — kom emot mig och sporde, hvarmed han kunde stå till tjenst.

En parentes, som sedermera öfver min vistelse i Spanien spred en mycket dyster skugga. Min reskamrat hade just denna eftermiddag insjuknat i tyfoidfeber.

Kring hennes läger gick Angela, tjenarinnan, tyst och välvillig. Hon berättade, att doktorn i staden olyckligtvis vore bortrest. Men don Alberto ...! Om ni visste, hvilken läkekraft han har! Don Alberto, han kommer, när döden redan klappat på dörren och skänker er lifvet.

Men medan Angela stälde detta lyckliga horoskop för min reskamrat, satt jag nere i hotellets matsal och underhöll mig med don Alberto.

Han var beredd på alla eventualiteter, den välvillige mannen. På apoteket hade han köpt — jag vill icke säga välluktande — men välgörande kryddor att gnida min reskamrats lekamen med. Han kände till den lokala klimatfebern, han. O, huru många främlingar hade han ej nödgats skicka till Madrid för att frälsa dem från Aranjuez' klimatsjukdomar! Det lät på don Alberto, som om Aranjuez' febrar vore de yppersta, de mest berömda

i hela verlden. Men så var också han, don Alberto, den ende som kunde råda bot på dem.

Allt detta utvecklade presten för mig, medan vi sutto tillsammans och frossade på hotellets temligen knappa table d'hôte. Och under det vi talade om min reskamrats sjukdom, drog han helt vänligt fram med sin pièce de resistance. Om nu icke hans apoteksvaror skulle hjelpa — nå, då fans ju alltid hans sacerdatola läkemedel!

Och det hade han fört med sig.

Denna omtänksamhet var så rörande, att jag måste stiga upp och trycka hans hand.

Och nu tror jag mig böra presentera don Alberto Ayerbe y Cubero, åtminstone hans yttre menniska.

Gråsprängdt hår, en rak näsa, svartbågad pincenez med snodd bakom örat, hög gestalt, kring hvilken soutanen, sametsbrämad, sluter sig plastiskt och ledigt, kappan i rika veck på armen och hatten sänkt. I de stora eldiga, energiska ögonen blixt och ljus.

Att från »salus animæ» komma till »salus publica» — och det var egentligen politiken jag ville åt hos denne Aranjuezprelat — det blef ett diplomatiskt värf. Och jag måste använda en halftimme för att klargöra för honom, hvad en »interview» betyder.

Om en stund — och sedan han försigtigt smuttat på Aguildos hvita vin — förstår han meningen med det besök jag aflagt hos honom på förmiddagen, och en smula snopen stoppar han in apoteksförrådet.

Jag spörjer honom sålunda om den allmänna politiska lifaktigheten och meningen på landsbygden och särskildt den, där han har sin verksamhet.

»I dessa tider», svarar han mig, »då fosterlandets

öde står på spel, vaknar nog litet hvar. För min del är jag dock föga nöjd med den politiska idéströmning, som går igenom min församling. Jag skulle önska, att den vore republikansk — jag säger det rent ut — men den är öfverhufvud taget monarkistisk. Hällre då karlistisk. Då kunde man ändtligen måhända komma till ett politiskt system, som icke innebure så stora möjligheter att sälja och mångla med åsigter.

Och med en gest af indignation tog han af sin svarta pince-nez och torkade den på bordduken.

»Ni är republikan, don Alberto? Det förvånar mig, uppriktigt sagdt, storligen. I detta Spanien, som man med förkärlek kallar 'det svarta gardets land', väntar man sig icke finna en republikanskt sinnad prest.»

»Förstå mig rätt, señor, jag är katolsk republikan.»

»Af Leo XIII:s skola?»

»Icke just så. Jag har mina själsfränder bland det franska kleresiet?»

»Tror ni, att denna åsigt är mera utbredd inom det spanska presterskapet.»

Don Alberto blef diplomat, och det var lustigt nog att skåda.

»Därom vill och kan jag ej yttra mig», svarade han. »Men så mycket kan jag säga, att inom detta samhälle och äfven i Madrid äro mina kolleger i allmänhet af samma åsigt.»

»Om sålunda endera dagen republiken skulle komma, skulle då ni och era kolleger sluta er till densamma?»

»Utan tvifvel!»

»Men var lugn. Den kommer icke. Den politiska indifferentismen är allt för stor, och penningen, señor, tro mig, spelar en lika stor roll vid valen i Spanien som

t. o. m. i det land, hvilket är vår bittraste fiende, och hvars namn jag icke ens aktar värdigt att låta mina läppar uttala.»

Men nu när vi voro inne på penningefrågan och de båda krigförande staternas ställning till denna, kunde jag ej underlåta att fråga denne — trots sitt missnöje med ett och annat i sitt fosterland — patriotiske prest, huru han trodde, att Spanien skulle i sin finansiella underlägsenhet kunna reda sig mot Amerika med sitt obegränsade kapital.

Då skulle ni sett don Alberto!

Hela hans själ samlade sig i hans ögon. De glödde som en brasa.

Och handen blixtsnabbt på hjertat.

»Amerikanerna ha pengar, señor, det är sannt. Men spanjorerna ha stoltheten, äran och rättvisan. Spanjorerna skola evigt segra och aldrig upphöra att vara en stor nation. Se där min öfvertygelse som son af mitt land och som prest för en spansk menighet.»

Och han reste sig stolt och rak och sade mig farväl. Jag följde honom till hotellets port. Der utanför dansade ungdomen ännu och stojade vid guitarrens och mandolinens skorrande ljud. Och när jag pekade på denna vid hvarje steg sig upprepande tafla, log don Alberto ett öfverlägset, sympatiskt leende:

»Som ni ser, señor, det spanska folket blir aldrig försagdt.»

X.

Två lustslott.

»Embajadores» motsvarade i det närmaste idealet af ett hotell för en nervös och trött menniska, ett hotell för en drömmare, der man kunde se svunna tider gå igen i de branta, trånga trapporna, i de spatiösa salarne och rummen med tegelgolf och bjelktak, i källarehvalfven, som öppnade sig här och hvar.

På »Embajadores» skulle man från balkongen, som vette mot slottets lustgårdar, ha kunnat dikta en sång om riddare och hästars tramp på dammiga vägar, om olyckliga kungar och infanter, som irra under höga alléers mörka skugga, om toledoklingor, som rassla mot hvarandra och blixtra i månljuset.

Fridfullt var der som på en gästgifvaregård i en liten, liten svensk småstad, der öfverklassgästen kan sofva tryggt långt från krogstugans buller. Ett parti madriddandys kom ut och intog en något bråkig dejeuner, satt i porten och mönstrade de dansande flickorna utanför på planen, skrattade och väsnades, så att huset skakade. Men det varade endast en förmiddag, och se'n blef det lika stilla som förut.

Jag sökte en ciceron, som hastigt kunde orientera mig i slottet och som jag sedan kunde skicka bort. Han borde kunna förstå franska, detta var mitt enda engagementsvilkor, och jag tillkännagaf det för muzon, som serverade

mig vid bordet. Genast stack ett hufvud fram genom dörren, och framför mig stod djupt bugande hotellets kusk och factotum, José, som dokumenterade sig med ett:

»Oui missieur!»

Nå, det var galant min kära José! Kunde han att börja med skaffa mig entré till slottet och trädgårdarne?

»Oui missieur!» påstod alltjemt José, under det han fåntittade på mig och stod kvar.

Då gaf jag honom tecken, att han kunde gå och uträtta ärendet, och när jag efter en halftimma kom ut för att söka min ciceron, satt han på en korgstol i porten och sof.

»Nå, hvar är entrékortet till slottet?» sporde jag.

»Oui missieur!» svarade José lika tvärsäkert.

Så upptäckte jag, att dessa två ord utgjorde just och jemt tolkens hela franska ordförråd, och att han icke förstått ett ljud af hvad jag sagt honom. José satte sig trankilt i sin korgstol igen och somnade, och ensam gick jag att genomströfva de spanska bourbonernas lustslott.

Det ligger midt i en ofantlig trädgård. Jag åsyftar nu ej blott de med verklig konstnärshand anlagda lustgårdar, som närmast omgifva slottet, utan förnämligast hela denna nejd, hvilken utbreder sig som en den fruktbaraste oas på den tröstlösa steppen kring Madrid. Oöfverskådliga åkrar af smultron- och jordgubbland, af sparrissängar och andra köksträdgårdens ädlaste alster skjuta ut i denna öken, från hvilken öfvergången är knappast märkbar. Och dessa yppiga trädgårdsfält omslutas af en skyddsvakt af träd, hvilka hos nordbon väcka minnen om hemlandsnatur, af björkar, af askar

och almar. Kring sjelfva palatset blir vegetationen mera exotisk, ty der herskar konsten.

Ingenstädes kunde en sjuk kungasjäl finna en mera läkedomsbringande omgifning än här. I de höga träden, som öfver breda sandgångar kasta stora, tunga skuggor, susar vinden som en koral. Tajoflodens vatten glider sakta genom trädgårdarne, och dess böljor sjunga en lugnande sång, när de plaska mot stränderna och broarne.

När kungarne slöto sig inne i denna trädgårdsborg, kunde ingen mensklig röst störa tystnaden de sökte. Fjerran från lustgårdarne ligger borggården, der vaktens vapen skramlade diskret och lösen utdelades hviskande. Det enda ljud, som störde kungarnes grubblerier, var fogelns enkla melodi i trädtoppen. Hvar kunde de finna en sådan vederkvickelse som här?

Sjelfva salarne och gemaken i detta slott äro gjorda för tystnaden och friden. Här skulle bruset af en fest ljuda som en dissonans. Här är platsen för den stora kärleken eller den stora sorgen, dessa känslor som sky bullret och verldens profanerande blickar.

När jag genomvandrar den långa filen af salar, finner jag äfven, att åtminstone de sista gästerna i Aranjuez velat gifva åt slottet denna karakter af isoleringsort och det förtroliga lifvets fridlysta plats. Inredningen synes anlagd på hemlif, och den prägel af museum, som gerna vill göra kungliga lustslott så odrägliga, återfinnes icke här i så synnerligen hög grad. T. o. m. ett så monstruöst dekorationsarbete som Karl III:s kabinett, hvilket i all sin japanska utsväfning ligger kastadt midt i denna vackra rococo, kan man förlika sig med, ty man ser på det som på en nyck af en rik man, hvilken velat roa sig sjelf och sina vänner.

Och träder man ut på hörnbalkongen och kastar en blick öfver dessa underbara trädgårdar, som genomskäras af Tajofloden, så kommer lugnet emot ens sinne som en svalkande bris, och man förstår så väl, att träd, blomster, vatten och fogelsång kunna läka nerver. Först här fattar man den nobla, konungsliga frid, som andas ur Velasquez' aranjuezlandskap i Pradogalleriet. Man förstår också hvarför kungarne, när de kände upplösningens stund nalkas, kommit hit ut för att dö.

På Madridslätten bränner solen öfver glödande sand, och snön på Sierra Guadarramas toppar lyser bländande hvit genom kungaborgens fönster. Det är ingen belysning att dö uti. Här är skuggan, der man lättare kan somna. Och när kungen i Madridslottet utandats sin sista suck, så slås alla portar upp för det trogna folket som kommer att hylla den nye monarken. Då han för alltid slutit sina ögon här ute i Aranjuez' skugga, öppnas blott en port, den i midten, hvilken endast då gnisslar på sina gångjern, när en konungs lik bäres ut. Sedan slutes den om minnena efter den döde. Och de skola bo der inne, till dess näste kungs sorgetåg skrider ut ur det tysta slottet.

* * *

Hvilken kontrast, detta leende, idylliska Aranjuez, der blomstren dofta, floden sorlar, träden susa och foglarne sjunga, mot den jettegrafkammare, som Filip den andre uppbyggde åt sig i *Escorial!*

Aldrig har en byggnad så som denna tagit intryck af den mans ande, hvilken uppförde den.

Det är den mörkaste spanska katolicismens frossande i döds- och sjelfförnekelsens tanke hvilket träder

fram ur detta palatskomplex. Och liksom Filip II på ett sätt, som i historien näppeligen har sitt motstycke, personifierade den generations idé- och känslolif, öfver hvilken han regerade, så utgör hans Escorial en monumental och trogen återspegling af hans mörka, rufvande, kalla och glädjetomma själ.

Efter sin fader, Carl V, hade han ett arf att förvalta: kampen mot kätteriet, hvilket, när det mött fadern i Luthers gestalt, synts honom löjligt och temligen oskyldigt, men då det trängde in i politiken blef så besvärligt, att kejsaren måste uppbjuda alla medel att bekämpa det. Men hvad som hos fadern var politik blef hos sonen religiös fanatism. Carl V ville kväfva kätteriet genom riksdagen i Augsburg, Filip II ville martera lifvet ur det genom inkvisitionen. Fadern inneslöt sig i klostret San Yustes frid för att hvila ut efter en stor statsmanna- och härförarebana och tänka öfver tidens frågor, sonen stängde in sig i den hvitmenade graf han byggt åt sig på Guadarramas stenbeströdda sluttningar för att mellan öppen blodsutgjutelse och lönmord tumma radband och mumla böner, medan han lade nya planer till nya uselheter och brott, allt i den heliga katolska trons namn.

Filip den andres kalla, ofruktbara själ hade förälskat sig i denna klippiga nakna ökennejd, der det kolossala slottet, på ett afstånd af femtio kilometer från Madrid, lyser hvitt som ett rektangulärt kalkberg. Det sticker i ögonen, när solen bländande och oförmedlad kastar sitt ljus öfver dess geometriskt stela massor, och verkan af denna hvita monotoni förstärkes än mer genom ljuset från snötinnarne af det berg, å hvars sluttning Escorial är beläget. Detta snöljus är för öfrigt den enda uppenbarelse af naturskönhet, som kan spåras kring denna

dystra kungaboning. Framför utbreder sig den ödsliga, sterila slätten fram mot Madrid och ända bort till synranden.

Solen glöder, då vi skrida vägen framåt upp mot palatset, men inne i bröstet fryser hjertat vid åsynen af denna kalla matematiska figur, och de tvåhundrafemtio svarta, absolut likformiga öppningar i fasaden utan ett enda ornament, hvilka bilda fönstren och släppa in det starka ljuset, blicka hotfulla ut öfver nejden. Och liksom utan organiskt samband med rektangeln höja sig torn och toureller mot himmeln.

Man kan näppeligen misstaga sig om, att man står framför en kungaboning. Men dess majestät uppenbarar sig endast i de mäktiga stenmssor, som symmetriskt hopats på hvarandra, och i de oerhörda dimensionerna. Det är herskaretanken hos den spanska renässansens kungar men framför allt hos Filip II, den autokratism, som endast betonar makten men icke har ett vänligt leende mot folket.

Den kyla som slår emot besökaren från slottets fasader, möter honom äfven i det inre af palatset. Här är ej blott grafkyla utan också graftystnad. Och ditt öga spejar förgäfves efter något, som kunde minna om lif. Ingen plantas grönska, intet blomsters färg lifvar dessa stora gårdar. Endast sten, och åter sten.

Och ingen fogel sjunger.

Det mest signifikativa af allt: detta kungliga slott är ett — kloster. Filip den andres helighet var så stor, att när han icke som fadern kunde eller ville afkasta sig regeringsbördan och sjelf bli klosterbroder, så ville han åtminstone bo bland munkar och prester. Och hans sjuka samvete hade behof af att vara i närheten af synda-

förlåtelsens makt. Kännetecknande för den spanska katolicismens frosseri uti död och lidande, denna katolicism som framför andra denne konung representerade, är för öfrigt sjelfva formen af denna byggnad. Kungens favorithelgon var den helige Laurentius, hvars martyrium fullbordades på ett halster. Detta redskap utgör äfven som bekant helgonets attribut, och Filip hade den luminösa idén att bygga sitt klosterpalats i form af ett halster.

Liksom hans tunga, fröjdefattiga lefnad förflöt i denna hvitmenade grift i skuggan af altaren, vid entonig, melankolisk munksång, så ville han äfven här reda åt sig och sin ätt det sista hvilorummet. Det är i kryptan under klosterkyrkans capilla mayor som de spanska kungarnes Panteon är beläget.

Hvilken dysterhet öfver deras evighetssömn! Återigen endast sten, visserligen oerhördt kostbar, jaspis, marmor och porfyr, men kall och stelt anordnad i en pretentiös dekoration, hvars banalitet endast ökas genom lyxen i pompösa förgylda bronsornament. Här sofva 12 kungar och drottningar i praktfulla stenbäddar.

När presten vid högaltaret ofvanför i kyrkan läser messan, trampa hans fötter på slutstenen i de katolska konungarnes sombra grafhvalf. Det var på detta sätt Filip II ville tillförsäkra sig och sin ätt tryggheten att evigt sofva under kyrkans hägn.

* * *

Den spanska konstens historia vet att förtälja om ett dittills i Spanien oerhördt uppsving af måleriet under Filip den andres regemente. I sjelfva verket hade han låtit från Italien inkalla en mängd målare, hufvudsakligen

af den romerska och florentinska skolan, och dessa artister, som immigrerat i landet med familjer, lärlingar och medhjelpare, utbredde äfven i Kastilien de skolors smak, hvilka de representerade, och bidrogo i ej ringa mån att modifiera det ur nationalkarakteren framsprungna naturalistiska konstideal, som sedermera skulle triumfera i Velasquez och, i sena tider, i Goya.

Men den som kommer till Escorial för att se frukterna af den konstblomstring Filip den andre skall ha skapat rundt kring sig, råkar ut för en stor missräkning. Jag vill nu icke tala om dessa förfärande ödsliga rum, hvilka uppgifvas ha varit kungens privata våning, och hvilkas hvitmenade nakenhet tyda på konstens totala bannlysning ur denne monarks sinne. Men förvånad har jag blickat omkring mig efter frukterna af denna storartade, nästan febrila konstverksamhet, för hvilken kungen i och för Escorials smyckande satte så godt som en hel här af italienska och inhemska mästare i rörelse.

Hvadan då all denna nakenhet och ödslighet, som ingalunda förmildras af en del grofva, hidösa fresker, knappast ens af de praktfulla gobeliner, hvilka täcka väggarne i det kungliga palatsets salar, och som för resten stamma från en långt senare tid?

Detta är — så vidt jag förstått — förklarligt endast genom den omständigheten, att Filip den andre, liksom han varit slottets arkitekt, äfven ville vara dess dekoratör. Och de konstnärliga idéer, som framsprungo ur denna mörka själ, måste med nödvändighet blifva dödande för konsten. Hur inverkade han sålunda ej på Fernandez Navarrete, El Mudo benämd, som kom till Escorial fyld af entusiasm för venetianarnes färgglada och af

lefnadslust mättade konst? Den första beställning han fick efter sin utnämning till kungens målare måste han utföra i grisaille. Och sedan för hvarje gång han i ett verk ville gifva sin färglystnad fritt lopp, afklippte den kungliga handen hans fantasis vingar, och han föll ned i devotismens och det traditionella helgonmåleriets formler.

Icke bättre gick det El Greco. Äfven han kom till Spanien med venetianarnes glada, mustiga, gyllene färger lekande i hågen och målade i Toledokatedralen det mästerverk, »Krigsknektarne delande Kristi mantel», hvilket genom sin bländande kolorit med ens hos samtiden förskaffade honom en jämförelse med Titian. Men icke väl hade han, kallad till Escorial af Filip, kommit i beröring med den dödsande, som utgick från dennes person, förr än hans utveckling rubbas af en de våldsammaste revolutioner, som någonsin försiggått i en konstnärssjäl. Och så djupt ingriper denna beröring med det kungliga bödelsinnet i hans temperament, att han från sin palett för alltid bannlyser hvarje spektrets nyans och ända till sin död målar med endast svart och hvitt.

I trots af att Filip den andres och hans efterföljares, i all synnerhet Filip den fjerdes mecenatskap lemnat få spår efter sig i Escorial, påträffar emellertid sökaren der, särskildt i kyrkan och klostret, åtskilliga ypperliga arbeten af italiserande smak. Kapitelsalen har förträffliga saker af sjelfva Tintoreto och Veronese, af Ribera och Velasquez, och i Capilla mayor kan man få en ganska god föreställning om den konst, som framgick ur striden mellan den från Italien importerade idealiserande och den i Spanien bofasta naturalistiska konsten.

Men hvad som mer än allt annat skall i detta Escorial fängsla kännarens uppmärksamhet, det är den utomordentliga samlingen af enluminyrer, som möter honom i det på rariteter rika biblioteket. Få manuskriptsamlingar i verlden, om ens någon, äro så upplysande med afseende på den älsta miniatyrkonsten, och dessa verk af den naiva fromheten lysa som solstrålar upp mörkret i detta slott, der den religiösa fanatismens ande sedan sekler är instängd.

XI.

Sagasta.

Midt för det hotell på Calle Alcalà, derifrån säng-invånarne till slut utdrefvo mig, ligger alldeles tvärs öfver gatan ett trevåningshus af ett helt alldagligt utseende, utan någon som helst arkitektonisk utsmyckning, dit så många af olika anledningar riktade sina blickar, dit så många stälde sina steg, dit framföralt journalisterna under dessa dagar äflades att vinna tillträde.

Äfven jag hade under dagar, att ej säga veckor, låtit mina ögon gå dit öfver, när jag från min balkong vid 6 à 7-tiden på eftermiddagen sett dessa skaror af politiska personligheter, diplomater och ministrar, senatorer och deputerade, hvilka strömmat in genom den breda portgången och återvändt med mer eller mindre tillfredsstäld uppsyn.

Till Presidencian, d. v. s. regeringens embetslokaler har visserligen hvem som helst tillträde i detta demokratiska land, men till El Presidente sjelf, señor Sagasta, var det åtskilligt svårare att framtränga, i synnerhet för tidningsmän. Jag känner en af de största Paris-tidningarnas korrespondenter, hvilken under sin sex-åriga vistelse i Madrid blott *en* enda gång lyckats få företräde hos Sagasta. Särskildt under de veckor, medan ministerkrisen varade och krigets första skede tog den gamle statsmannens hela uppmärksamhet i anspråk, var

det hardt när omöjligt att få tillträde till hans person. Det fanns de, som flögo på gubben i senatens och kammarens korridorer och försökte hålla honom fast i rockskörtet, men jag medger uppriktigt, att den metoden att skaffa sig en interview alltid varit mig motbjudande. Mera reguliära och med sällskapsformerna mera öfverensstämmande vägar ville jag välja, och det var därför jag också genom de relationer, jag haft lyckan förskaffa mig, ändtligen en dag nådde mitt mål, att en stund sitta ansigte mot ansigte med den man, i hvars hand Spaniens öde under dessa betydelsefulla dagar hvilade.

Det var länge sedan jag anmälde mig till audiens, och hvarje gång jag kom in till den lille torre, men välvillige privatsekreteraren, predikade han på sitt lågmälda och gemytliga sätt för mig tålamodets dygd. Så ändtligen öfverraskades jag en morgon tidigt på min säng af ett bref med sorgkanter (Sagasta sörjer sin son) af följande äkta spanska lydelse:

Presidenten i ministerkonseljen

kysser edra händer,

Herr Théodore Lindblom,

och beder att få meddela, att han skall ha äran att i afton kl. 7 denna dag den 25 maj mottaga eder i sin embetslokal i Presidencian.

Don Práxedes Mateo Sagasta

upprepar än en gång för eder sina känslor af uppriktig tillgifvenhet och högaktning.

Madrid den 25 maj 1898.

Nåväl, trägen vinner, och det är icke utan, att jag bevarar detta kuriösa papper som ett slags segertrofé.

Min kollega engelsmannen, »Standards» och »Nineteenth Centurys» korrespondent, som jag första dagen stiftade bekantskap med på Hôtel de Roma, och som plägade sitta på kaféet under mitt hotell och pumpa spanjorerna, hvilka hata honom, fick stora ögon, när jag kom med nyheten.

»Ni skall få se, att ni inte får något ur honom. För resten, han är en skräflare och filur som alla spanjorer.»

»Men mannen må väl i alla fall ha några förtjänster som politiker, vågade jag invända.

»He is cracked», svarade Mr Adams lakoniskt och borrade pekfingret in i tinningarne, ett tecken som han alltid använde, när han talade om spanjorer.

»Jag har varit hemma hos honom. Han bor fasligt elegant, alldeles bakom Kongressen. Kan ni tänka er, att han betalar ingen hyra, den räfven.»

»Då bor han väl i eget hus?»

»Han? Hvarför skulle herr Sagasta vara ärligare än andra spanska ministrar. Ni vet inte, hur det går till, när en spansk minister hyr våning? Nåväl, jag skall berätta det. Han kommer till husegaren och säger, att den eller den våningen behagar honom, och att han önskar hyra den. Men hvad är priset?»

»Åh, ers excellens! Låtom oss aldrig tala om pris! Det är mig en ära, att ni vill bo under mitt ringa tak.»

»Men i hvilken form utgår då hyran?» sporde jag. »Ty icke vill ni väl inbilla mig, att en spansk husegare är större idealist än andra länders.»

»I en plats i något departement åt sonen i huset eller brorsonen eller hustruns systerson o. s. v. Befordringarne äro gångbart mynt i Spanien, min vän.

Åh, Sagasta är icke bättre än de andra! Ni skall få se, att ni inte får något ur honom.»

»Jag gör mig heller inga illusioner, var viss på det. Men ni förvånar er helt visst icke öfver, om det roar mig att ha talat med Sagasta?»

Ack nej, beträffande någon slags öppenhjertighet hos Spaniens statsmän borde man visst icke i dessa dagar göra sig några illusioner och allra minst, när det gälde Sagasta. Han har städse haft namn om sig som en stor tigare à la Moltke; huru mycket större anledning hade han ej under dåvarande förhållanden att vidhålla sin princip!

På slaget 7 satt jag i det icke öfver sig luxuösa väntrummet. En lakej med ett guldband om armen, bredt som en amirals distinktionstecken hemma hos oss, tog emot mitt kort. Från väggarna tittade ett par lillgamla infantinnor, tioåringar i långa kjolar och allongeperuk, en blå infant af samma ålder samt ett par bålda barockgeneraler förnämt ned på er ödmjuke tjenare. I detta höga sällskap hade man placerat ett par präktiga kastilianska bondjäntor i skymning ute på åkern, en ypperlig, modern tafla af stark realism.

Bortåt half åtta slogs dörren upp till ett inre rum, sekreteraren trädde ut och bad mig stiga på. Ännu ett förmak, och innerst i ett smalt, långsträckt rum såg jag en liten svartklädd gubbe sitta i matt sken från en elektrisk lampa.

Hur torr och hopkrymt såg ej denne lille man ut! Och så obetydlig! Grått och svart! Det var mitt första intryck af Sagasta. Skägget är gråsprängdt, kortklippt och något stripigt, håret, slätt kammadt åt sidan, ännu icke fullständigt grånadt. Blicken torr, något stickande,

men lefvande. I hela gestalten spåras arbetsmenniskan, men framför allt den sega energien.

Han sitter vid ett gammalt, slitet skrifbord, der han passar så innerligt väl. Det ser ut, som om han fört det med sig hit in i regeringsmaskineriets förnäma byggnad från ingeniörens enkla, matematiskt städade studio. Vesten är knäppt upp till halsen som på gamle Carl Ifvarson eller Sven Nilsson i Efveröd.

Icke utan möda reser han sig. Han är något böjd, men han rätar ut sig. Och han börjar med den vanliga franska frasen, att det gör honom ett nöje o. s. v.

Hans franska är hård och dålig. Han talar med möda och söker orden. Sedan han helsat och bedt mig taga plats bredvid sig, blir han stum.

Då säger jag, att man naturligtvis af en statsman med hans stora erfarenhet och egenskaper i dessa tider icke kan vänta någon meddelsamhet.

Han nickar och tyckes höra på mig med uppmärksamhet. Några sekunders paus, medan jag väntar att han skall säga ett ord. Men han sitter alltjemt hopsjunken i sin stol och tiger.

Medan jag fortsätter med att i allmänna ordalag utveckla motiven för min vistelse i Spanien, funderar jag öfver en list att locka honom ur hans tystnads starkt befästade kastell, och jag försöker med en direkt fråga, som går storpolitiken rakt in på lifvet. De sista dagarne hade det mycket talats om ett spanskt-franco-ryskt förbund. Naturligtvis kunde jag icke vänta något svar på en sådan fråga, men den var ett djerft försök att få honom att bryta tystnaden. Och det lyckades. Sakta som om han vägde hvarje ord yttrade han:

»Ni tycks redan känna min grundsats i afseende

på interviewer, och situationen förbjuder mig för resten att tala. Allt hvad jag nu kan säga, sammanfattar jag i dessa ord: i närvarande stund ha vi framför allt kriget. Hela nationen vill det.»

Jag granskade hans fårade anlete. Hvarje drag var orörligt. Nyss hade ett leende glimtat i de små ögonen, när han märkte min manöver att locka honom ut ur tystnaden. Nu deremot läste jag i dem ett djupt allvar. Plötsligt syntes det mig, som om han sjönk ihop allt mer och mer under en osynlig men förfärande tung börda, och jag sökte forska i hans själ, om ej denna börda just var nationens vilja.

»I detta ögonblick ha vi framför allt kriget.» Låt det icke som en anklagelse mot den oemotståndliga makt, hvilken framtvingat detta krig, opinionen, och ville ej dessa få ord rikta sig mot pressen, hvilken å ömse sidor ammat upp opinionen?

Ännu i dag när jag långt efter detta samtal nedskrifver mina intryck derifrån, ljuder allvaret i Sagastas röst som en suck från en man, den der mot sin vilja böjer sig under ödet, och den mening som en del journalister, hvilka efter mig talat med Spaniens premierminister, och inför hvilka han upprepat ungefär samma ord, inlagt deri, eller att han dermed velat gifva tillkänna sitt och sina kollegers sublima hjeltemod intill döden — den meningen kunde icke jag finna i hans yttrande.

Han hade talat om nationens vilja, och jag ville säga honom ett ord af beundran för den offervillighet och patriotism, som jag såg öfverallt under dessa första dagar. Utan att jag vidrört det ämnet med ett ord, sporde han mig emellertid oförmodadt, om jag sett en tjurfäktning.

Jag bejakade frågan, och han ville veta, hvilket intryck jag fått deraf.

»För en främling är ju detta skådespel så sällsamt, ers excellens, att man har svårt för att göra klart för sig dess innebörd.»

»Men der kan ni få tillfälle att studera en sida af folkkarakteren», sade han med en blick, i hvilken åter ett svagt löje lyste fram.

Han satt och tummade mitt visitkort och kom att kasta en blick derpå. Der lästes namnet på en af de större paristidningarne, hvars korrespondent jag jemväl var, och som långt före krigets början tagit om hand Spaniens sak med nästan glödande intresse. Hans ansigte klarnade af välvilja.

»Vi äro stolta öfver att ha Frankrike till vår vän, och vi äro tacksamma mot franska pressen för de broderliga känslor den visat oss. Vill ni säga det i er tidning?»

Så kommo vi öfver till Cadizeskadern, om hvilken de mest stridiga rykten voro i omlopp. Jag sporde honom direkt, om eskadern skulle stanna kvar för kustförsvaret eller den skulle afgå till krigsskådeplatsen, och jag omnämnde min plan att resa till Cadiz för att se flottan.

»Jag vill i så fall råda er att snart resa, ty så mycket kan jag säga, att eskadern afgår antagligen de första dagarna i nästa vecka.»

»Till Filippinerna?»

»Troligtvis.»

Åter blef det tyst. Väntade han en ny fråga? Jag skulle i alla händelser icke besvära honom med en sådan. Audiensen borde vara slut, det låg i luften.

När jag reste mig, fattade han min hand med en viss hjertlighet, som jag icke trott skulle bo under denna sträfva yta. Han följde mig till dörren och stod kvar, till dess jag nått nästa rum.

Sedan såg jag honom sjunka ned i skrifstolen. Öfver det fårade ansigtet lägrade sig tungsinnet eller det bittra allvaret. Och den elektriska lampans blåa sken spred sig öfver arbetsbordet, täckt af digra statshandlingar.

XII.

León y Castillo.

En tid stod León y Castillos namn högt på det politiska firmamentet som en stjerna af första ordningen. Allt från den stund då Sagasta i sitt bryderi att bilda ett nytt kabinett vände sig till Spaniens sändebud i Paris, hade pressen på båda sidor om Pyrenéerna fört hans namn fram såsom ett af dagens betydelsefullaste. I Paris hade han varit kringsvärmad af intervieware, som offentliggjort mer eller mindre exakta uppgifter om hans görande och låtande. Men i all synnerhet hade den spanska pressen gjort ett stort nummer af hans ankomst till Madrid. Några dagar såg det ut, som om han vore fäderneslandets om ej sista så dock största hopp, och allmän var glädjen och tillfredsställelsen, när tidningarna, äfven de bäst underrättade, förkunnade, att det spanska sändebudet i Paris mottagit utrikesministerportföljen i det nya kabinettet. Reuters representant i den spanska hufvudstaden skyndade sig att efter aftontidningarnas meddelanden telegrafera nyheten till London. Jag träffade honom på utgående från telegrafen.

»Har ni underrättelsen från första hand?» tillät jag mig spörja.

»Det är omöjligt att vid denna tid träffa någon af ministrarna. Men naturligtvis, när alla tidningarna be-

kräfta nyheten så ... Och för resten i kammaren säges det allmänt.»

Så kom det sig, att till alla verldens telegrambyråer den aftonen spreds nyheten om León y Castillos inträdande jemte de nya männen i det rekonstituerade kabinettet.

Sjelfva M. Hougthon, Le Temps' representant, den försigtigaste och pålitligaste af alla korrespondenter, aftelegraferade historien. Och så kom följande morgon dementien. Men alltjemt ställdes det spanska Parissändebudets namn i förbindelse med det nya kabinettet, och alltjemt såg man i hans inträde den enda lösningen af en allt för länge uttänjd ministerkris. Ännu ett par dagar före den definitiva lösningen taltes det om hans utnämning som en probabilitet, men på eftermiddagen träffade jag hans privatsekreterare, som meddelade mig att han skulle återvända till Paris.

Detta anföres som ett exempel på, hvilken tillit och respekt man kan hysa för den spanska pressen, äfven den, som säger sig vara direkt inspirerad. Också hade señor Castillo vid det samtal, jag fick med honom, de starkaste uttryck om sitt hemlands press, och han hade rika anledningar dertill.

Hvaraf kom det sig nu, att man i Spanien fäste så stor vigt vid señor Castillos inträde i det nya kabinettet?

Först och främst derför, att han är en ovanligt duglig och i det offentliga, särskildt det politiska lifvets alla värf utomordentligt förfaren man. Han har förut varit Sagastas kollega, och ministerpresidenten sätter personligen stort värde på honom. Både som enskild och politisk person är han ytterst sympatisk, och han

skulle helt visst inom cortes ha åtnjutit ett ovanligt enhälligt förtroende. Men dertill kommer, att han som diplomat förvärfvat sig relationer och ett inflytande, som i dessa kritiska tider skulle ha varit af den största betydelse för en spansk utrikesminister, samt att han i internationella frågor besitter en mycket stor kompetens.

Det var just vid samma tidpunkt som Chamberlain hållit det tal, hvilket då i den europeiska kontinentens politiska verld förorsakade ett sådant uppseende. Särskildt hade de romanska nationerna anledning att i detta öppna proklamerande af pananglikanism se ett hot. Det kunde då vara godt att i spetsen för Spaniens utrikesärenden ha en man, som genom diplomatisk skicklighet och personligt inflytande kunde verka för, att Spanien ej kom att intaga en alltför isolerad eller alltför oförmånlig ställning i en blifvande europeisk allians.

Se der de hufvudsakliga skälen, hvarför man vid León y Castillos namn i de dagarne fäst så stort afseende.

Det spanska sändebudet i Paris, som är en af den franska hufvudstadssocietetens mest bemärkta och mest populära personligheter, och som särskildt inom diplomatiska kåren intager en framskjuten ställning, eger i Madrid ett palats vid Calle de Goya i den nya södra stadsdelen på andra sidan Pradon. När han vistas der, bebor han ensam med sin familj detta magnifika palats. Denna gång åtföljdes han icke af sin fru och sin dotter, endast af ett par sekreterare.

Det var vid 12-tiden, som hans excellens genom ett högst aimabelt kort gifvit mig rendez-vous. I porten satt en, enligt förnäm spansk sed, rikt galonerad lakej med silfverknoppad staf och visade mig uppför den med

röda mattor belagda trappan. Hela trapphuset är för resten hållet i rödt, och ett dämpadt ljus faller in. Den superba våningen, der ministern tar emot och har sina arbetsrum, är dekorerad och möblerad på fullständigt parisermanér, något tungt, men i högsta måtto luxuöst.

Sekreteraren tog emot mig och förde mig in i ett väntrum, och om en stund kom ministern sjelf ut, spanjor och fransman i en person, med en manlig, stolt hållning på samma gång som en utsökt artighet och mjukhet i umgänget. Gråsprängdt helskägg, pincenez och ett par klara, intelligenta ögon.

Jag erinrade om, att jag sett honom i Paris, och han begynte också genast tala om parisförhållanden, särskildt om pariserpressen, som han lofordade mycket för dess hållning i internationella frågor. Ingen indiskretion, inga utmaningar mot andra makter, då det gälde vigtiga angelägenheter, som kunde beröra landets välfärd och öde. »Très sage et circonspecte!»

Jag gjorde ett inpass angående den spanska pressen och anmärkte särskildt, att jag fann den synnerligt fattig på nyheter och i allmänhet intetsägande. Hvad får man t. ex. här veta om kriget?

»Tvärtom, monsieur, tidningarna här i landet säga allt för mycket. Det nu pågående kriget är ingenting annat än ett »presskrig», d. v. s. det är framkalladt på ömse sidor af pressen, som kultiverat upp opinionen. Regeringarna ha ej längre kunnat stå emot. Et voilà la guerre!»

»Beträffande krigsunderrättelserna, så är det mindre underligt, om tidningarna icke innehålla några dylika, då regeringen sjelf antingen icke alls erhåller några eller endast sparsamma sådana.»

»De underrättelser, som hittills ingått, ha just icke varit egnade att gifva någon ledning för bedömande af slutresultatet», anmärkte jag.

»Naturligtvis icke. Men hvad som är visst, det är, att alla europeiska statsmän och strateger måste beteckna amerikanernas krigföring som löjlig och konfys. Den enda yttring af deras aktivitet är slaget vid Cavite. Men hvilken lättköpt seger! Och så några bombardement. Men hvarför ha de ej gjort någon landstigning? Deras så mycket omtalade stridsplan är lika ridikyl, som deras tillvägagående för att framkalla kriget är stridande mot folkrättens grundsatser.»

Hvar man vet, i huru hög grad de följande händelserna dementerade denna uppfattning af amerikanernas krigföring. Men vid denna tid var denna åsigt allmänt gängse ej blott i Spanien, der man ju hade temligen förklarliga skäl att nedsätta amerikansk strategi, utan äfven bland frändenationerna, hvilkas tidningar ej hade nog blodig satir för att förlöjliga yankee-hären.

León y Castillo gaf sålunda uttryck åt en åsigt bland de ledande männen i Spanien, hvilken helt visst blef ödesdiger för utgången af striden. På samma gång de styrande i Madrid hyste ett öfverdrifvet förtroende till de spanska truppernas uppfostran för krigets yrke och deras stridsduglighet, på samma gång underskattade de den amerikanska krigsstyrelsens strategiska insigter och förmåga att uppgöra och fullfölja en stridsplan. Dertill kom äfven underskattandet af fiendens resurser i materiel och dess beskaffenhet.

I början såg det visserligen ut, som om denna åsigt skulle bestyrkas af amerikanernas skenbart planlösa anfall, hvilka tycktes bestämmas endast af slumpen eller ami-

ralernas nycker. Cavitenederlagets olycka bekymrade derför de politiskt intresserade vida mindre än den stora politiken och särskildt de engelska alliansfunderingar, hvilka framskymtade i det ofvan nämnda talet af Chamberlain.

Det var derför jag vände mig med en direkt fråga till León y Castillo, huruvida han ansåg, att dessa anglofila planer hade någon framtid för sig.

»Nej, det tror jag icke», svarade han utan betänkande. »England behöfver helt visst en bundsförvandt, men denna måste ha en vida bättre organiserad här och flotta än Amerika, och för resten är Salisbury ingen vän . . .»

Han trodde sig synbarligen ha sagt för mycket. Plötsligt hejdade han sig, lade sin hand på min arm och sade i halft skämtsam ton:

»Kom ihåg, att detta icke är en interview . . .»

»Men, ers excellens! . . .»

»Jag är glad öfver att se er här och tala med er, men mina åsigter som diplomat tillhöra ej offentligheten. Om ni skickar ut dem (åtminstone i er Paristidning), så dementerar jag er.»

Och han höjde fingret hotande, med ett blidt leende, som blottade en rad perlhvita tänder.

»Och Paris får tillfredsställelsen att snart åter se ers excellens?»

»Ja, mina underhandlingar med señor Sagasta och med drottningen äro nu slut, jag är nu ur räkningen och hertigen Almodóvar del Rio kommer att inom några timmar utnämnas till utrikesminister. Det har blifvit öfverenskommet mellan señor Sagasta och mig, att jag gagnar bättre mitt fosterland på min gamla post i Paris än här. Alltså au revoir i Paris!»

Med ett manligt, präktigt handslag sade han mig farväl, och när jag i gassande solsken återvände under skuggan af Pradons accasiaalléer måste jag tillstå för mig sjelf, att denne man var den mest sympatiska personlighet jag dittills träffat i Spanien.

Så vidt jag vet, har han ännu icke dementerat. När jag sist råkade honom i deputeradekammarens vestibul i Paris, helsade han gladt och igenkännande. Han syntes mycket belåten att vara fjerran från sitt lands politiska tummelplats.

XIII.

Weyler.

I midten af juni planlades i Madrid ingenting mer och ingenting mindre än en statskupp.

Visserligen är det sant, att ingen uttalade sjelfva ordet och få anade planernas egentliga innebörd. I pressen, der de diskuterades, togo de sig helt oskyldiga ut. Man föreslog, att i betraktande af de exceptionella förhållanden, hvari landet befann sig, och det behof, hvilket regeringen helt naturligt skulle erfara att dela ansvaret med de mest kompetenta och fosterländskt sinnade politiska personligheterna i nationen, ersätta den ordinarie regeringen med ett slags nationalkonvent, sammansatt af alla samhällselement.

Man inser helt visst, att följden af sådana förslags genomförande hade varit liktydig med ej blott upphäfvandet af de parlamentariska traditionerna utan äfven en suspension af författningen i en dess väsentligaste del för att icke tala derom, att en sådan sakernas ordning skulle ha gifvit fritt spelrum åt antidynastiska stämplingar.

Sagastas och den ministeriella pressens kraftiga uppträdande kväfde dessa planer, för hvilka helt visst två af Canovas mest bemärkta generalguvernörer, marskalk Primo de Rivera och general Weyler, ingalunda voro främmande.

Det var uppenbart, att Sagasta och hans kabinett vid denna tid hade en ytterst svår pers.

På samma gång de måste vakta och vårda tronen, tillhörde det dem att tillvarataga nationens intressen. På sätt och vis måste de ju äfven representera de demokratiska elementen i samhället, men som hela det allmänna lifvet gick sin väg fram under rena undantagslagar, uppstod helt naturligt en konfusion, hvars yttersta konsekvens, d. v. s. revolutionen, man sökte med all makt i verlden tillbakahålla, men som kunde komma när man minst det trodde.

Då skulle man ånyo fått bevitna ett af dessa inbördeskrig, som gifvit en så alldeles särskild prägel åt Spaniens historia. På gränsen lågo ju redan karlisterna under Don Carlos' egen ledning och fiskade i grumligt vatten. I parlamentet hade de en lika energisk som smidig chef i den som person ytterst sympatiske markis de Cerralbo, hvilken på ett mycket diplomatiskt sätt går tronpretendentens ärenden, och i pressen hade de mycket vakna och lifskraftiga organ.

I kammaren stodo republikaner och karlister mot de liberala, och mot dessa partier stodo de konservativa som skyddsvakt för de i detta land evigt oskiljaktiga makterna, tronen och altaret.

Ännu så länge fans det dock något som enade alla dessa stridiga intressen, och det var, hvad Sagasta i en artikel i sin tidning, El Liberal, kallade »el espiritu belicoso» (krigets ande). Nationen hade redan under en jemförelsevis kort tidrymd skickat till Kuba och Filippinerna 400,000 af sina bästa söner, och allt tydde på, att den var beredd att göra än ytterligare uppoffringar i menniskolif. Åtminstone ropades denna offer-

villighet dagligdags ut både i pressen och i parlamentet.

I betraktande af dessa påkostande offer af kött och blod, hvilka folket burit fram på fäderneslandets altare, var det näppeligen förvånande, om de mera sansade af nationen och representationen då och då begärde räkenskap för fögderiet i kolonierna. En sådan räkenskapens dag hade just i midten af juni månad den förre generalguvernören på Filippinerna, marskalken Primo de Rivera, som synnerligen hårdt angripits i pressen med anledning af de vid denna tid ingångna sorgliga nyheterna från denna spanska besittning, hvilken — såvidt man i Madrid rätt förstod det som passerat — snart skulle upphöra att stå under den spanska kronan.

De från hvarje konsideration fria afslöjanden, som marskalk Primo de Rivera med anledning af dessa angrepp gjorde i senaten, voro egnade att kasta ett rätt egendomligt ljus öfver den lindrigt sagdt lättvindiga uppfattning man haft såväl inom Canovas som inom Sagastas kabinett angående ställningen på Filippinerna.

Redan 1881, när marskalken för första gången utnämdes till guvernör på Filippinerna, skref han till regeringen och upplyste den om, att det var nödvändigt sända stora förstärkningar för försvaret och framför allt skicka dit en stark eskader. Vidare meddelade han, att han upprepade gånger för regeringen påpekat, att besittningen af Filippinerna endast är möjlig genom att till dess försvar använda infödda soldater, emedan europeiska trupper omöjligen kunna uthärda klimatet. Under sitt andra guvernörskap underrättade han i början af 1897 den spanska regeringen i mycket god tid om den nära förestående ankomsten af en amerikansk flotta

framför Manilla, och han anhöll bestämdt, att en mäktig spansk eskader skulle afgå till arkipelagens farvatten.

Men nej, regeringen svarade, att inga fientligheter från Förenta Staternas sida vore att befara. Men en vacker dag i mars 1898 fick han ett telegram från regeringen, som befalde honom att förbereda ett starkt försvar, enär en krigsförklaring måhända vore förestående. »Men med hvilka medel skulle jag», utropade marskalken, »föranstalta om ett försvar, när man vägrat mig allt hvad jag begärt ända sedan 1881?»

Nu begärde man af den förre guvernören ett öppet framläggande af hans relationer med regeringen. Men han svarade, att Spaniens dåvarande farliga belägenhet förbjöd honom att lemna mera intima meddelanden, och han underströk sitt svar med att ställa det storkors, han erhållit för sina förtjenster som guvernör, till regeringens förfogande.

Sensationelt och spanskt på samma gång!

Men marskalken hade icke ännu slutat.

Han kom till frågan om sitt förhållande till insurgenterna. Aldrig hade han träffat några öfverenskommelser med dessa eller deras höfding Aguinaldo. Denne hade tillstält marskalken en skrifvelse, hvari han förband sig till underkastelse, om regeringen betalade en viss summa åt enkorna och de faderlösa efter dödade insurgenter. Regeringen hade stält endast en bråkdel af den begärda summan till marskalkens förfogande. Aguinaldo hade fått pengarna och utdelat dem. Till sist försäkrade marskalk Primo de Rivera, att han aldrig gått in på att bevilja några reformer på Filippinerna.

Medan vi åhörde dessa sensationella afslöjanden, knuffade mig min vän mr Adams i sidan och hviskade:

»Ni förstår väl, att den här gentlemannen är en pendant till Weyler? Han har visserligen icke lyckats pressa så många millioner ur Filippinerna som Weyler ur Kuba, men i bödelvälde ger han honom icke efter.»

Snart nog skulle jag bli i tillfälle att konstatera jemförelsens berättigande, ty jag hade redan anmält mig till audiens hos general Weyler och fått löfte att bli mottagen.

Aftonbladets korrespondent hade sålunda haft en tur, som beskärts få af de till Madrid komna utländska tidningsmännen, ty den förre diktatorn på Kuba lät icke gerna tala med sig. Hans ställning var ganska kinkig. Å ena sidan var det alldeles visst, att landet lyssnade till hvarje ord han sade, men å den andra visste han, att regeringen icke önskade, att han sade för mycket. För honom gälde det sålunda bokstafligen att »hålla tungan rätt i munnen».

Och det var verkligen äfven, hvad han i allmänhet gjorde. Men som han är en »äkta spanjor», en chevalier sans peur et sans reproche, så hände det nog någon gång, att tungan ilade i väg med den diplomatiska finurligheten, och det har inträffat, att han inför utländska journalister talat ganska öppenhjertligt. Det nedanstående torde visa läsaren, huruvida hans förbehållsamhet kan sägas vara så synnerligt stor.

I ett ganska enkelt och borgerligt hus vid Calle Zorilla, en stilla gata som döljer sig bakom Alcalà, i cellentissimo Señor Don Valeriano Weyler, Teniente Genärheten af Kongressen och Passeo del Prado, bor Exnerál de Ejército Marqués de Tenerife. Se där den tämligen långdragna, men ändå icke utrörliga titeln på denne märklige man. Han är nämligen bl. a. äfven senator och

har åtskilliga andra funktioner, som han — åtminstone nominelt — behåller från de lyckliga dagar, då Canovas sol lyste öfver hans hufvud och verk.

I samma hus bo två andra markiser, och när jag sporde portvakten, om el excellentissimo senor marqués var hemma, svarade han:

»Hvilken af dem? Här bo nämligen tre markiser.»

»Markisen af Tenerife.»

»En trappa upp.»

Nå, där bodde mycket rigtigt general Weyler, men endast, efter hvad jag kunde uppfatta, som inackordering hos sin bror, en annan markis, medan han hade sin privata våning tre trappor upp. Emellertid var han hemma. Jag öfverlemnade mitt introduktionsbref till den oundviklige privatsekreteraren, och generalen, som satt vid dejeunern, lät helsa mig, att han skulle ha nöjet mottaga mig följande dag kl. 12.

Naturligtvis var jag der på slaget. Då hade generalen just för en halftimme sedan stigit till häst men skulle troligtvis återvända inom kort. I den stekande solhettan tog jag en promenad under accasiorna, och efter en stund infann jag mig åter och lemnade mitt kort. Generalen befann sig då i sin privatvåning, och jag fick företräde.

I tamburen gapade mot mig mynningen af en väldig kanonmodell af nyaste konstruktion. På en ställning stod modellen till ett pansarfartyg, kring väggarna hängde värjor af äldre pittoreska och äfven moderna typer, kubanska sadlar, och andra etnografiska föremål. Men från ett inre rum trängde ditut sorlet af flere manliga röster.

Privatsekreteraren införde mig, och utan att jag ens

hade kunnat tänka mig, att min interview skulle försiggå i en sådan milieu, befann jag mig plötsligt i kretsen af en mängd ärevördiga äldre herrar, alla med dekorationer i knapphålet och med militärisk hållning, synbarligen politici från både senaten och kammaren, hvilka vid min entré afbröto ett tydligtvis mycket viktigt och lifligt samtal.

Den sammankomst, hvari jag sålunda så oförberedt och ofrivilligt infördes, gaf mig intrycket af en konspiration — jag kan ej hjelpa det — och mina tankar flögo ovilkorligen öfver till en epok i vår egen historia då namnet Pechlin var nära förbundet med ödesdigra händelser. Och detta intryck blef mera lefvande och starkare, när jag såg en liten, liten herre resa sig från den plats, där han bildade medelpunkten, och komma emot mig med en något barsk uppsyn.

Det var general Weyler.

En rigoröst enkel, svart drägt. Håret och helskägget ännu icke fullt grånadt. Underläppen något framskjuten, näsan rak och hakan kort och bred. Ögonen nästan nordiskt blåa. När vi kommo in på något ämne, som särskildt intresserade honom, kunde där komma i dessa ögon en nästan mild glans, som syntes mig föga passa in på de karakteristiker man läst om »Kubas bödel».

Men en interview under dessa förhållanden, i en omgifning af politici, hvilkas närvaro uppriktigt sagdt generade mig!

Jag började sålunda försiktigt.

»Man kunde naturligtvis icke vänta sig några bestämda uttalanden, men enfin, om hans excellens ville yttra sig i allmänna ordalag, och i all synnerhet skulle

jag vara honom tacksam, ifall han ville säga mig några ord om ställningen på Filippinerna» ...

Det var just samma dag, som de första djupt nedslående underrättelserna från Manilla spridt sig i staden.

»Nåväl, eftersom ni går rakt på denna trista fråga, så skall jag svara er kort och rätt fram. Min mening är, att Fillippinerna mycket väl skulle *kunna* hålla sig, om regimen vore en annan, och om man i tid lyssnat till de varningsord, som kommit från denna besittning. Jag känner våra soldater. De skola slåss som lejon. Men — —»

»Kanske är det nu för sent?»

»Det *vill* jag icke tro, som spanjor vill jag det ej.»

»Än befästningarna, anser ni dem tillräckligt starka?»

»Jag tror, att Filippinerna mycket väl skulle kunna försvaras.»

Och så kommo vi öfver till Kuba.

Då var generalen betydligt mindre förbehållsam. Han erinrade om sitt stora tal i senaten i slutet af april.

»Jag vill icke», yttrade han, »diskutera den frågan, huruvida sjelfstyrelsen på Kuba var en nödvändig sak. Det är en ren politisk fråga. Men hvad jag vill framhålla, det är, att autonomien infördes under synnerligt inopportuna förhållanden. Den 30 december förra året skickade jag till regeringen ett meddelande, hvari jag uttalade den förhoppningen, att insurrektionen skulle vara kväfd i mars eller april detta år. Vid den tid jag skref till regeringen var sådden redan verkstäld, och omplanteringen af tobaken hade skett redan i september.

»Pardon, ers excellens, men jag har svårt att förstå, i hvad förhållande sådden och tobaken stå till autonomien.»

»Om ni så vill, i intet förhållande. Men jag har blott velat säga, att om en god och i vanlig tid gjord tobaksskörd skulle kunna ha verkstälts, så skulle den medfört pacifiering af de provinser, der tobaksodlingen är modernäring, och insurrektionen skulle under sådana förhållanden varit slut där. I marindepartementet fins en mängd telegram från mig, som bevisa, att jag i tid påpekat dessa förhållanden.

»För att återkomma till skördeförhållandenas samband med autonomien, så vill jag göra gällande, att den senare haft lika litet inflytande på sockerrörsskörden som på tobaksskörden, ty sockerrören voro redan inhöstade, innan sjelfstyrelsen infördes.»

Den benägne läsaren torde kanske af det föregående ha fått det intrycket, att Weyler velat framställa sig som en man, den der fört en nära på patriarkalisk spira der nere på Kuba. Det kan sålunda näppeligen förvåna, att jag i all diskretion framstälde en förmodan, att man betydligt öfverdrifvit, när man så mycket talat om hans grymheter.

»Det är mig likgiltigt, hvad man i den rigtningen sagt och säger om mig. Om jag utfärdat en del dekret, som kört ut från Havana en mängd löst folk, så gör detta mig heder. Jag reste för resten till Kuba, utsedd af allmänna opinionen och af regeringen, och jag har aldrig dolt för regeringen, att en ny politik nödvändigtvis måste följas på ön. För resten viste de styrande redan på förhand mycket väl, att jag *måste* utveckla en energi, som är egen för min karakter.

När jag utnämdes till guvernör, flydde en mängd konspiratörer från Havana, derför att de hade kännedom om denna min karakter. De förstodo att jag icke

hade för afsigt att kväfva en insurrektion med karameller. Och nu — de som förvärrat insurrektionen äro just dessa, hvilka dels flytt vid ryktet om min ankomst, dels af mig sjelf utvisats, men som nu återkommit och stält sig under sjelfstyrelsens banér.

Det är sant, jag har låtit fusiljera en mängd folk, och jag har varit sträng. Hvarför? Helt enkelt derför, att man icke för krig med sötsaker. Den slags kampanj kan möjligen anses lämplig för biskopar och påfliga gesandter. Men som jag är general, tror jag mitt yrke vara att föra svärdet.

För resten, de personer som jag låtit skjuta, har jag betraktat ej som krigsfångar, utan som rena mördare och mordbrännare, hvilket de vid gud också voro, och jag har straffat dem efter lagen. Aldrig har jag gått utom lagens råmärken.»

Han hade talat sig en smula varm, och jag försäkrade, att jag mycket väl kunde följa med hans tankegång. Då utbröt han nästan lidelsefullt:

»Ja, aldrig under hela min långa bana som offentlig man har jag upphört att vara god patriot, spanjor och ärlig menniska.»

Vi återvände till det närvarande ögonblicket,

»Tror ni», sporde jag, »att amerikanerna skola få fast fot på Kuba?»

»Hvad kan jag säga om det nu? Så mycket vill jag ändå säga, att det försöket kommer att medföra för dem en förfärlig förödelse. Klimatet är en säkrare bundsförvandt åt Spanien än någon europeisk makt. För resten — äfven jag har ett præterea cenceo — hvarför skickar man icke från Kuba till Förenta staternas kuster en landstigningshär på 50,000 man?

Det har jag redan många gånger föreslagit. Det skulle vara slutet på kriget.»

Under samtalets gång — om man kan tala om ett samtal — nickade de gamla ärevördiga herrarna med bandrosett i knapphålet tidt och ofta bifall till generalens ord. Och det intryck, som allt mer och mer bemäktigade sig mig, var det, att i denna oansenliga gestalt bor ej blott en väldig energi, utan äfven en mäktig öfvertygelse, som förstår att rycka med och drifva till handling.

Kanske är åt general Weyler beskärdt att än en gång spela en roll i Spaniens historia, han som nu sitter i en liten enkelt möblerad våning tre trappor upp vid en bakgata och gör politik med några utvalda.

XIV.

Morgonstämning i Cadiz.

Hvilken bizarr idé!

Sömnen flydde mina ögon, och detta oaktadt jag rest med en trög »correo» från Madrid under 15 timmar.

Det var vid en tidig timma jag väcktes af detta ohyggligt skorrande ljud, som vattenledningarna i Spanien liksom i Frankrike åstadkomma i husen. Det är som om en kolossal ångmaskin vore i rörelse. Man spritter upp förskräckt. Småningom lugnar man sig likväl, öppnar fönstret till balkongen, erfar en smekning af morgonvinden, en oförlikneligt mild morgonvind, en stark, berusande doft af orange, ser på klockan och finner, att hon är — fem på morgonen.

Jag kastar på mig min nattrock och går ut på balkongen. Der ser jag i ett långt gatuperspektiv hafvet, ett blånande haf, som går i stilla böljor.

Hafvet! Min eviga längtan! Hafvet, som jag ej sett nu på nära ett år!

Och jag fattar det heroiska beslutet att kläda mig och gå ned till hamnen, om ej för annat, så åtminstone för att i tystnaden, medan staden sofver, lyssna till vågornas tjusande, harmoniska musik.

Ännu känner jag ej namnet på en enda gata, ett enda torg, som jag passerar. Men allt ter sig som en dikt i den tidiga morgontimman.

Hvita statyer och statyetter resa sig mot bakgrunden af mörkgröna accasiaparker. Allt lyser hvitt i gryningsdagern. Från balkongerna nedhänga palmkvistar, minnen från palmsöndagens vigande högtid. De gröna fönsterluckorna äro stängda.

En och annan försenad vandrare skrider fram på de trånga, smala gatorna.

Plötsligt slår mig ett minne.

Pompeij!

Har jag ej förut sett dessa instängda gator med sin enastående stenläggning, dessa -breda, släthuggna stenar i midten, hvilka bilda en körbana för en romersk riumfators vagn? Jo, en gång för länge sedan i Pompeij.

Och nu erinrar jag mig, att detta Cadiz med omnejd en gång varit en romersk koloni, som redan Plinius egnat en utförlig beskrifning. Herkules', sagojettens namn är knutet till stadens historia. Med ett ord: antiken andas ännu mellan dessa husrader, i dessa gator, på dessa torg.

Men jag nalkas hafvet.

Dess brusande sång kommer emot mig som ett vackert barndomsminne.

När jag kommer ned till kajen, der smäckra palmer resa sig mot den högblå himlen, möter mig en uppfriskande doft af tång. Små snäfva segel glida in i bugten. En transatlantisk ångare skrider för sakta maskin fram öfver viken.

Ett kafé är just öppnadt.

Ráncon, kyparen, en svart gosse med stora, lifliga tjufpojksögon, serverar mig en kopp kaffe, som doftar mocka.

En tiggare, som välsignar både mig och hela min

familj, ifall jag skänker honom en »perra grande», ställer sig bredvid mitt bord.

En hjord af getter passerar framför kaféet. Den tar vägen upp för en af de smala gatorna för att förse kvarteret med mjölk.

En gammal vänlig herre, som måtte ha tillbragt sin natt på El Anteolo — det är kaféets namn — träder ut på platsen med en gammaldags marinkikare i hand. Han observerar en ångare, som just nu glider in i hamnen.

»Det är sålunda ej 'Pelayo'», mumlar han.

»Pelayo är amiral Camaras chefsfartyg, som just i går afton gått ut ur hamnen.

Och som den gamle herrn står der med kikaren för de sura, röda ögonen, frågar jag honom om eskadern.

»Ingen vet, när den går. Men vill ni se den, så gå framåt höger.»

I detsamma passerar ett kompani marinsoldater förbi det batteri af fyra kanoner, som ligger framför kaféet.

Jag följer.

Och långt der ute, der hafvet blånar ännu starkare än här inne i viken, utbreder sig amiral Camaras stolta eskader, svart och hvit, glänsande i solskenet.

Öfver dess master segla stora rödvioletta moln.

Bredvid mig sjunger en marinsoldat en gammal andalusisk melodi, full af melankoli.

Jag sätter mig på kanten af balustraden och lyssnar till vågornas sång.

Jag är som en målare, som tar en hastig skiss.

XV.

Seglats och spanskt landtlif.

Det fanns två utmärkt hyggliga svenskar, som ödet städse förde i min väg.

Jag har rest genom hela Spanien, men det har icke händt mig, att jag kunnat på någon ort undgå att stöta tillsammans med dessa två toujoura, glada skåningar, hvilka voro der i landet på någon slags blixttourné, evigt leende och meddelsamma, evigt oskiljaktiga.

Den ene af dem är en af Sveriges duktigaste arkitekter, bosatt i Malmö, der han byggt åtskilliga vackra hus. Den andre är maskinmenniska, den lycklige innehafvaren af en bland vårt lands mest betydande mekakaniska verkstäder.

Kom jag in på mitt lilla kafé i 31 Alcalà i Madrid, så sutto dessa trefliga gossar der, gick jag till Italiano, en restaurant med ganska godt bord, der den låghalte s. k. Gambetta förde en despotisk och odräglig spira men höll ett rätt drägligt italienskt kök, så — o gudar! — voro de äfven der. Kom jag till telegrafen på middagen eller till Credit Lyonnais, så träffade jag dem. Och — för att citera patriarken Job — »hade jag tagit morgonrodnadens vingar och flugit längst ut i hafvet», så skulle deras trofasta handslag ha drabbat mig och deras munart ha kommit mina trumhinnor att vibrera.

Detta är nu inte bara en bild och ett talesätt, ty när en af mina i Cadiz förvärfvade vänner, en ung svensk ingeniör, som der representerar det högt ansedda Madridhuset A. F. Abrahamson, dagen efter min ankomst inbjudit mig till en segeltur på Atlanten — hvem träffade jag i den lilla nätta segelbåten der ute på ljusblå bölja, om ej mina båda oskiljaktiga landsmän?

Men låtom oss lemna ur räkningen dessa tvänne brödrasjälar — jag har för resten än en gång träffat dem på hôtel Paris i Sevilla i ett ögonblick, då jag hyste den väl grundade förmodan, att de befunno sig i någon afrikansk öken — och låtom oss i stället antaga min vän ingeniörens vänliga inbjudan att följa honom och hans betagande fru ut på blånande ocean!

Vid detta ord ber jag er emellertid icke knyta någon föreställning om oändliga hafsvidder, ty vår segeltur inskränkte sig af helt naturliga skäl endast till bugten mellan fastlandet och det som en yttersta skiltvakt mot Atlanten belägna Cadiz, och vårt närmaste mål var den lilla staden Puerto Santa Maria på andra sidan viken.

Det är i denna vik, otillgänglig för mera djupgående fartyg, som Cadizborna — gaditanerna som de älska att kalla sig sjelfva — företaga sina så gouterade båtutflykter med dessa otaliga små slupar, hvilka gunga vid molons kajer i närheten af hafsporten, der det mest pittoreska fiskarelif utvecklas.

Dit förde mig också min värderade landsman i en solig eftermiddagsstund, och vid bryggan mötte hans fru, en ung spanjorska. Skepparen lade ut, och brisen tog genast i de toppiga, hvita seglen.

Det är först från sjösidan man får en tydlig föreställning om denna Spaniens starka utpost mot hafvet,

det haf öfver hvilket när som helst fiendeskepp kunde nalkas kusten.

Just från denna synpunkt kan man iakttaga, huru starkt skyddad staden varit redan i gråaste forntid. På en utsträckning af 4,500 meter omgifves den af kolossala, åldriga, solida och för en fiendestormning otillgängliga murar. Det säger sig sjelf, att dessa murar icke mången timme skulle hålla stånd mot ett bombardement med moderna förstörelseredskap.

Mot Nelsons flottas angrepp skyddade de likväl staden både åren 1797 och 1805, då den engelske sjöhjelten här utanför träffades af den dödande kulan i det minnesrika slaget mellan den engelska och de förenade spanska och franska flottorna under Gravina och Villeneuve.

Allt detta kan man ju se med sina egna ögon eller sjelf återkalla i sitt minne från sin historiska lärobok, men hvad en främling ej kunde så alldeles veta, det var hvad min värd upplyste om, medan vi kryssade ett stycke ut åt sjelfva redden, der den spanska flottan låg förankrad, eller att vår lilla segelbåt, på hvilken söderns ljusa solskenslynne rådde, gled fram öfver en högst ansenlig mängd undervattensminor, hvilka genom en tryckning på en elektrisk knapp från ett af forten hvilket ögonblick som helst skulle kunna spränga det största krigsfartyg i luften. Dessa minor indrogos under dagen, men vid mörkrets inbrott utlades de ånyo.

Sjelfva eskadern gaf ett nog så respektabelt intryck, der den hvilade på den ljusblå bugten. Vid denna tid väntade man sig af Camaras flotta stora ting, och medan Cerveras eskader irrade på hafven — man visste icke riktigt hvar — hvilade spanjorernas blickar med stolthet

på dessa mörka, hotfulla skepp, hvilka vaggade på Cadiz' redd.

Madridkorrespondenterna till de stora europeiska bladen, i all synnerhet de engelska och tyska, gjorde sig stort besvär att förringa styrkan och stridsdugligheten hos dessa krigsfartyg. Utom det att dylika framställningar uppenbarligen voro tendensiösa, hade de det lilla felet att ej vara byggda på personlig iakttagelse, ty ingen af dessa herrar, som i den europeiska pressen utspredo underrättelserna om den spanska flottans miserabla tillstånd, hade vårdat sig om att resa ned till Cadiz för att se den der förankrade eskadern.

Jag kan icke tala som fackman och jag var ej heller i stånd att dela gaditanernas och öfriga spanjorers entusiastiska stolthet öfver Camaras flotta, men den uppfattning jag fick af densamma på platsen tillåter mig tro, att den — ifall den kommit till användning i striden och detta under gynnsammare förhållanden än den olyckliga santiagoafdelningen — skulle ha kunnat i icke ringa mån bidragit att åt krigets slutresultat ge ett annat utseende. I alla händelser förtjenade denna flottafdelning ingalunda utsättas för löje och hån endast på grund deraf, att hufvudlösa order från högre ort tvingade den göra en lustseglats, hvilken blott i kanalafgifter kostade landet två millioner pesetas.

Sådan den vid detta tillfälle låg der framför mig, räknade amiral Camaras eskader nio betydande fartyg, af hvilka dock tre knappast i egentlig mening kunde sägas vara krigsskepp. Dessa tre voro de från Tyskland inköpta och till kryssare tillfälligt omdanade »Patria» och »Rapido», båda à 19 knops hastighet, samt »Haval» om en snabbhet af 20 knop. De öfriga sex voro —

såvidt jag kunnat derom göra mig underkunnig — alla af spanskt ursprung och hvart och ett i sitt slag af mönsterkonstruktion. Främst bland dem kommer det redan nämda »Pelayo» om 9,600 tons, dernäst »Carlos Quinto» om 9,200 tons, vidare »Alphonso XII» om 5,300 tons, alla bepansrade. Härtill kommo ytterligare de tre förträffliga torpedjagarna »Osada», »Audaz» och »Proserpina».

* *
*

Brisen, som dref vår lilla båt öfver böljorna, var frisk och svalkande i en värme, redan i maj ganska tryckande. Sång och tillvarelseglädje lågo i luften, sång kom från vågorna, och sång ljöd i båten. På eftermiddagen landade vi i Puerto Santa Maria.

Det var som att komma till landet. Vi träffade på en cabaret, der det blef fest på tortilla (omelett) och pollo (höna) och fresas (smultron). Krögaren sjelf med stort blått förkläde framför sig serverade oss och satte fram sitt bästa Xeres, ett oförlikneligt vin.

Denna by erbjuder en typisk anblick af det måleriska Spanien, romantikens Spanien. Jag förirrar mig ett stycke utåt bygden. Förbi mig drogo på landsvägen karavaner af mulor och åsnor, lastade med frukter, grönsaker eller blomsterkrukor, instuckna i de väldiga korgar, som hänga på ömse sidor om åsnornas rygg. Vid sidan gå deras förare med toppiga sombreros på hufvudet och i handen den hvassa pik, med hvars stygn de då och då uppmuntra sina utmerglade lastdjur. Glatta eller skäggiga ansigten i bronsfärg och ögon, som gnistra likt slipade stenkol.

Vid vägen ligger en landtlig fonda, en rigtig operakrog. På halmstolar utanför sitta män och kvinnor i trasiga men färgrika kostymer och dricka sitt röda landtvin. Utmed väggen och inne i krogrummet ligga väldiga vinsäckar af en form, som erinrar om ett svinkadaver. Det låga huset har en port, hvars öppning bildar ram till den mest bizarra tafla.

Der inne är ett herberge för formän. Vid långa räcken stå mulor och åsnor bundna. På deras hufvuden vaja röda och blå yllefransar. Somliga stå stillsamma och sofva i solgasset. Andra äro istadiga och vrenskas, skria och rycka i tågen. Der är ett ständigt kommande och gående af män och kvinnor, ett läger af brunhyade menniskor, hvilkas ansigten förråda zigenarhärkomst.

På den öppna, soliga gården ha somliga dukat upp sin måltid af bröd, saltade oliver och salad midt i flocken af djur, medan andra ligga utsträckta på marken med sombreron öfver ögonen. Inne från ett stall höras åsnornas skriande och mulornas stampande. En svag strimma tränger genom det söndriga taket in i mörkret och bildar en clair- obscur som på en tafla eller etsning af en gammal holländsk mästare. En rankig trappa leder upp till en öfre våning med små gluggar till fönster. En skröplig gumma stiger varsamt ned, stödd på en käpp och det trasiga räcket. Från ett hörn af gården höres skrammel med kastruller och lock, och en ruskig köksinteriör öppnar sig för åskådarens blick.

Det är detta vägarnas, de landtliga herbergenas, de små byarnes Spanien som man måste se för att få ett begrepp om det lif, hvilket dag för dag allt mer försvinner och undantränges af sedvänjor, drägter, åskådningssätt, som göra Europa till en färglös, jemnstruken

grå allfarsväg för alldagliga, blodfattiga menniskor. Det är dit man skall gå för att se romantikens och operornas Spanien. Ännu döljer sig detta efterblifna spanska lif i en och annan vrå af de stora städerna. Men det skyr det elektriska ljuset, som glänser kallt öfver nästan hvarenda stad, pariserlyxen, som tränger in i kaféerna och restauranterna, och det flyr för myndigheternas sträfvanden att införa renlighet och hygien på gator och i bostäder.

I aftonstunden skildes vi med saknad från detta spanska Trosa, och vår båt begynte för en klen vind glida öfver bajon mot det ljusstrålande Cadiz. Skepparen uppstämde en monoton sång om kärlek. Söderns natt kom utan skymning öfver oss, och stjernor begynte tändas.

I båten blef det småningom tystnad, den tystnad som sakta vaggande böljor föda i sinnet, när det famnar natten, mystiken i naturen, när båten återvänder öfver en bred månstrimma, medan årorna plaska sakta i det ljumma vattnet.

XVI.

Bland konsuler.

Samma dag, som jag satt vid stranden och nedskref mitt första intryck från Cadiz, vardt jag en ryktbar person i Spaniens starkaste fästningsstad.

De begge tidningarna gjorde mig äran af ett omnämnande och en presentation som »el periodista francés Mr Sindblom». Men mitt ryktes stjerna skulle stiga förnämligast genom den promenad i en vårdslöst elegant vagn, som jag företog rundt kring staden i sällskap med svensk-norske konsuln hr. C. Segerdahl.

När jag nu närmare erinrar mig händelserna och förhållandena, så torde jag egentligen ha denne herre att tacka för, att jag ej blef infångad som spion.

Herr Segerdahl, på fädernet svensk, på mödernet spanjor, men enligt min uppfattning mera spanjor än svensk, intar nämligen genom relationer och en vidtomfattande affärsverksamhet en mycket ansedd social position i Cadiz. Han har städse lifligt intresserat sig för skandinaviska affärsföretag och särskildt svensk industri. Konsul Segerdahl är exempelvis själen i den elektriska anläggningen i Cadiz med de Lavals ångturbin, och han har äfven sökt befrämja en direkt norsk-spansk ångbåtsförbindelse, oaktadt han om densamma hyste ringa förhoppningar. När Saga strax före min ankomst till Cadiz låg för ankar på redden, var han den förste att

söka bereda dess officerare och manskap en så behaglig vistelse som möjligt i den spanska sjöstaden.

Som man torde förstå, var det en riktig »samhällspelare» jag hade äran att promenera med genom staden denna morgon. Men trots allt detta inflytande lyckades han ej förekomma, att alla mina telegram, t. o. m. sådana af den mest privata och oskadliga art, blefvo beslagtagna. Det är mig likväl, uppriktigt sagdt, obekant, huruvida han i detta ändamål gjorde några synnerligt stora ansträngningar. Om jag blifvit tagen som spion, antar jag, att han trädt mera energiskt emellan.

Det enda tillfälle, då detta gerna skulle ha kunnat komma ifråga, var, när jag med mina vänner gjorde den segeltur, som jag skisserade i föregående kapitel. Ty efter hvad jag sedan fick veta, höll Cadiz' hamnkapten, som på samma gång är en hög militär myndighet, skarp utkik på alla seglare, särskildt sådana af främmande nationalitet, som kryssade i hamnen och omnejd.

Men samma morgon jag med konsul Segerdahl gjorde min rond genom staden, hade denne presenterat mig för hamnkaptenen, hvars namnrika visitkort jag lagt till min redan betydande samling från Spanien, och som jag tar mig friheten aftrycka in extenso:

Enrique Santoló y Saenz de Tejada
Comandante de Marina
Capitan del Puerto Cadiz.

Och både hamnkaptenen och konsuln hade vid detta tillfälle i förening lofvat mig det kraftigaste understöd för att få tillfälle att gå om bord på flottan.

Att detta löfte icke skulle leda till något resultat, var ju tämligen lätt att förutse, men jag är i alla hän-

delser skyldig den utomordentligt belefvade och älskvärde hamnkaptenen ett tack för det tillmötesgående han visade mig, så långt hans pligt det tillät.

Men om, till min stora sorg, konsul Segerdahls distinguerade anlete efter denna soliga morgonstund aldrig mera uppenbarade sig för mig — hvad anledning hade jag väl att klaga, jag som så att säga från morgon till kväll var omgifven af en vänskaplig och trofast konsulsvakt!

Den svensk-norske vice konsuln, hr Jansson, en mångårig medarbetare i den Segerdahlska affären och en bland de mest tjenstvilliga och hjertliga landsmän jag träffat i Spanien, samt den unge danske vice konsuln Kellgren, dessa två herrar uppsökte eller ledsagade mig, när helst deras affärsangelägenheter det tilläto, och jag bevarar af samvaron med dem det angenämaste minne.

På kvällen, när solen begynte dala mot Atlantens grönblåa vatten, kom konsul Kellgren och hemtade mig till en promenad, som skulle komplettera iakttagelserna och intrycken af den tur jag förut gjort med hr Segerdahl.

* *
*

Först genom en vandring utmed Cadiz' utomordentligt starkt bygda yttermurar, ett mästerverk af gammaldags befästningskonst, närmast jemförliga med Richelieus beundransvärda befästningar i Calais, kan man bilda sig en föreställning om dess motståndskraft äfven gent emot en nutida belägring eller ett modernt bombardement.

Jag har redan påpekat, att dessa ypperliga murar helt visst icke skulle länge uthärda elden från ett modernt

utrustadt pansarfartyg. Men det är att märka, att murarna sjelfva i detta ögonblick voro i stånd att besvara, och högst effektivt besvara, elden från en modern eskader. Sådana batterier som dem jag såg vid fort de San Sebastian, vid fort de Santa Catalina och kanske framför allt San Fernando syntes mig kunna ingifva spanjorerna en berättigad förtröstan.

Härtill kommo andra batterier utmed hela sträckningen af kajerna, såsom San Felice, San Antonio samt de båda batterierna Soledad och Candelonia. På andra sidan Cadiz-viken fann man, såsom redan kända, Fort Luis och Fort de Matagorda, men inom den närmaste framtiden skulle befästningssystemet äfven på denna sida, hufvudsakligen genom hertigens af Najera energiska sträfvanden, än ytterligare fulländas.

Man beredde sig med ett ord på fullaste allvar att mottaga fienden. Fyrtornet vid San Sebastian, som står utsatt på alla kartor, nedbröts och flyttades för att förvilla motståndaren. Till trakterna af Gibraltar afgingo nästan dagligen trupptransporter för att upprätta befästningar i Sierra Carbonera. Gaditanerna sjelfva syntes emellertid föga berörda af de rykten, som bebådade en amerikansk flottas ankomst till de spanska kusterna. Kanske satte de icke mycken tro till dem. Kanske också deras andalusiska temperament, indifferentismen blandad med lättsinnet, bjöd dem att dansa, sjunga och glädja sig åt lifvet såsom alla dagar.

Allt nog, sällan har jag sett en stad så full af ljus, af glädje och all lifvets skönhet. På promenaden Paseo de las Delicias och i den oförlikneliga parque Genoves lustvandrade menniskorna under palmer och bland allsköns exotisk växtlighet som de saliga på

elysséeiska fälten. På bänkarna utmed kajerna eller på de hvita husens balkonger sutto Spaniens skönaste kvinnor och lyssnade till hafvets lustiga sång, från pation i ett och annat palats ljöd ett vekt strängaspel.

Min unge gästvänlige landsman ville föra mig extra muros för att skaffa mig en föreställning om det, som gaditanerna kalla landet. I aftonstunden, sedan jag spejat ganska noggrant rundt kring mig, togo vi vägen genom barrio de San Severiano, en förstad, som till stor del består af små borgerliga utvärdshus och der lifvet går enkelt och trefligt fram.

För att än en gång erinra oss tillvarelsens allvar, innan vi egnade en stund åt bordets nöje, gjorde vi en promenad öfver de båda underliga kyrkogårdarna, å hvilka grafsystemet är ersatt genom likens inskjutande i de tjocka murarna, ett system, som förlänar åt de dödas stad en tröstlös, djupt melankolisk anblick. De efterlefvande ha en smal, trång nisch, lik öppningen till en bakugn, att stirra på i stället för en grönskande grafkulle, hvars spirande örter i vårlig tid symbolisera det kristna evangeliet om lifvets förnyelse.

Detta grafskick är en af de mest karakteristiska illustrationer till det spanska nationallynnets frosseri på döden, hvilket går igen i folkets historia, dess konst, dess sociala lif. Somliga af dessa grafvar äro endast med ett galler skilda från sandgången, som löper rundt kring murarne, och derinne synes kistan för allas blickar. Den döde är som närvarande och deltagande i det lefvande lifvet. Man går till kyrkogården för att uppbygga sig vid anblicken af lik.

På denna kyrkogård kom mig ofrivilligt i minnet den ohyggligt naturalistiska tafla af Valdès Léal i

Sevillakatedralen, som framställer en biskop, förtärd af maskarne. I sin magnifika prelatskrud ligger han i kistan med kräkla i hand och mitran på hufvudet. Men genom den prakt-fulla drägten framlyser det i förruttnelse stadda stoftet, som företer anblicken af ett maskarnas krälande. Man tycker sig förstå, att målaren med en verkligt passionerad hänförelse valt och utfört detta ämne, och man kan icke förklara denna vederstygglighet i konsten på annat sätt än som en yttring af en i nationen medärfd och befintlig passion för det fasansfulla, det som afskräcker och sätter nerverna i den yttersta skakning.

När denna nation skall roa sig, finner den nöjet ofullständigt, om ej döden kommer med i leken. En tjurfäktning, der icke alla tjurarne dödas, anses som ett komplett fiasko. De spanska exekutionerna äro äfven karakteristiska för detta dödsfrosseri. Jag vet icke, om strypningen ännu användes, men för blott ett par år sedan, har man försäkrat mig, kunde man få se detta gräsliga skådespel, som uppfördes fullkomligt offentligt. Folkmassan kunde hos delikventen följa benens och armarnes ohyggliga kontraktion, nervernas ryckningar och den lifdömes darrningar under dödskampen. När det ändtligen var slut, fick liket, stelnadt i sina sista konvulsioner, hänga till beskådande midt bland de lefvande under 24 timmar.

Men denna aftonstund ville vi ingalunda odeladt egna åt kyrkogårds- och dödsbetraktelser.

När solen begynte sjunka och dess röda aftonsken satte dessa ockrafärgade grafmurar i brand, då fortsatte vår vagn ut till Buena Vista, detta fridfulla lilla utvärdshus, hvars stil och konstruktion skulle kunna få en att tro, att det en gång varit en arabhöfdings gård. Hvita

glänste murarna under ett månupplyst djupblått himlahvalf, starkt doftade blomstren i den öppna pation, gult gnistrade vinet, svarta glödde Celias ögon, där hon beskäftigt serverade oss och kattlikt rörde sig mellan kaktus- och aloëbuskar. Och nedanför oss utbredde sig ett system af gamla, för länge sedan kasserade befästningsverk, starka som klippan. Men längst ut glittrade det blåa hafvet i månstrimman.

I den ljumma natten åkte vi hem till den unge konsulns charmanta våning vid Alamedo de Apodaka, Cadiz' finaste promenadplats. Från hans balkong, der ett utsökt kaffe serverades, skådade jag än en gång ut öfver detta haf, på hvars vågor i gråaste forntidsdagar feniciernas snäckor gungat in mot denna välsignade strand för att taga den i besittning och kolonisera den, der senare romarnes flottor vaggat, när de uppsökte dessa nejder och midt i ett urgammalt odlingscentrum anlade sin Julia Augusta Gaditana.

Öfver detta haf spred nu Pelayos elektriska strålkastare ett trolskt skimmer, men i dess ljusfåror gledo små hvita och bruna toppiga segel, alldeles som för århundraden, ja årtusenden tillbaka, långt innan menniskotanken djerfts att drömma om de stolta segrar slägtet skulle vinna öfver de naturkrafter, hvilka de gamle gjorde till gudar för att sätta dem i sin himmel och fromt men rent menskligt tillbedja dem.

Hvilka minnen och drömsyner kommo ej i natten smygande öfver detta haf!

Med den milda, helsobringande fläkten kom antiken i hela sin friskhet och renhet öfver sinnet. Kristallklar som böljan låg den der framför min syn, och liksom jag erfor en nästan obetvinglig längtan att stiga ned till

stranden för att löga min kropp i det genomskinliga, ljusgröna vattnet, så trängtade också min själ att bada i denna lycksaliga tidsålders klara tanke, omedelbara känslolif och ljusa dikt.

När min värd följde mig ned utför de svala, hvita marmortrapporna, stannade vi ett ögonblick i den till ett orangeri under öppen himmel förvandlade pation. Der reste sig palmerna mot natthimlen, och der bredde sig i luften berusande dofter, som togo fantasien på sina vingar bort till de aflägsna tider, då menniskorna lefde i ett innerligare förbund med naturen.

På promenaden der utanför det hvitglänsande huset dröjde jag ännu en stund ensam vid strandbarrieren. Nedanför slogo böljorna söfvande melodiskt mot den åldriga muren. Och ofrivilligt runno mig i hågen Snoilskys visst redan allt för ofta citerade vackra strof:

Af Oceani sånger burna
hviska sägner från mytens land,
hafvets sorlande jätteurna
ger sin klangfärg åt klassisk strand.

XVII.

Sevilla.

O, myrtenlundars och palmers stad, du Andalusiens fagraste perla, du dansens och lifsglädjens hem — hur strålande står du ej för mitt minne!

Jag sätter mig på tåget i Cadiz med biljett till Sevilla. En konduktör kommer och synar den. Jag spörjer, om jag har något tågombyte. Naturligtvis. I Spanien byter man om tåg vid hvar femte station. Han lofvar att säga till mig, när jag skall stiga af.

Så jagar jag öfver den ödsliga sandslätten med sina otaliga och kolossala saltdammar, jag passerar San Fernando, omslutet af ett väldigt kanalnät, der marin-administrationen har sitt säte, jag ser på afstånd Carracas stora flottarsenal, der just en feberaktig brådska råder för att utrusta den andra reservflottan i Cadiz, och jag närmar mig Jerez, inbäddad i sina oöfverskådliga vingårdar, leende, hvit och glad.

Och sedan bär det af mellan aloë- och kaktushäckar.

Solen begynner bränna, och jag somnar i mitt hörn. När jag vaknar, är det lidet ett godt stycke in på eftermiddagen, och enligt tidtabellen borde jag för en god stund sedan ha varit i Sevilla. Kanske försenade, hvilket hör till ordningen i landet? Vid nästa station öppnar

jag dörren och spörjer konduktören, om vi ej snart äro i Sevilla.

»Sevilla? Det här bär af till Malaga.»

»Men i guds namn, hvarför har ni ej sagt till vid tågombytet, som jag bad er om?»

En axelryckning till svar.

Och der stod jag midt på rama bondlandet på en station, hvars namn jag icke längre minnes, och der det hvarken fanns väntsal eller ännu mindre restaurant.

Utanför lerhuset satt en kvinna och ammade sitt barn. I smutsen rullade sig ett halft dussin nakna ungar, och mellan dem struttade hönsen, sökande en säkerligen mager kost. Det var i detta näste jag skulle vänta fem timmar för att finna ett tåg till Sevilla.

Det enda man kunde fördrifva tiden med var att sofva. Man anvisade mig en träbrits i ett skjul, som skulle föreställa stationsinspektorens expeditionsrum. Men icke en blund kom i mina ögon. Förbi tågade ett skrålande följe arbetare i pittoreska blåa, röda och gula tröjor, sjungande för full hals Andalusiens melankoliska sånger.

Jag såg för mig smugglarekören i Carmen.

Men äfven detta lidande skulle ha en ände, och när jag kl. 10 på aftonen kom till Sevilla, gästvänligt glänsande i elektriskt ljus, och inträdde i det hemtrefliga hotellets svala patio, så var det som att gå in i paradis.

Om morgonen, när jag slog upp mitt fönster åt Plaza del Pacifico, ilade den ljumma vinden emot mig och söta, tropiska dofter af mandel- och orangeblommor, af jasmin och heliotrop och gud vet hvilka andra blomster kommo som ett rus öfver mitt väsen. Och så ut på morgonvandring.

Ni tror väl icke, att jag skall inlåta mig på en skildring af Sevilla, ack, af tusen pennor redan beskrifvet!

Nej, blott några flygtiga intryck och, att börja med, en öfverblick.

Hvad är det som tjusat mig i Sevilla?

Det är blommorna och kvinnorna, palmerna, cypresserna, trädgårdarna, husen, de monumentala byggnaderna, men kanske var det mest den historiens ande, som kvarglömt sig i denna underliga stad, och som drar fram genom dess gator, liksom under den heliga veckan medeltiden skrider fram derigenom i de väldiga, imponerande kyrkliga processioner, till hvilka man ingen annanstädes i hela verlden finner något motstycke.

Går jag nedför en af dessa smala, men snygga gator, som leda till katedralen, ser jag på balkongerna svartögda, smärta, sköna kvinnor, skapade för dans och kärlek. De sitta indolenta och sysslolösa med solfjädern i hand och skratta och snattra och se på folket.

Från en och annan balkong ljuder kastagnetternas eldande slag. Och de sitta der, omslutna af blommor i starka, grella färger, de sitta der, ett efterblifvet slägte, alldeles som i gråa tider deras systrar suttit på sina balkonger och beskådat den helige Ferdinands glänsande intåg i Sevilla, sedan han besegrat morerna, eller Alfons den vises vandringar tillsammans med sina lärde, eller de bullrande, skräckinjagande tågen till afrättsplatsen, som Don Pedro den grymme älskade att anordna, eller de orgiefylda karnevalerna under Filip den andres regemente.

Tittar jag i förbifarten in på en gård för att få ett intryck af hvardagsarkitekturen, så skymtar der inne den marmorsvala pation, omgifven af joniska eller korintiska

kolonnader, der fontänen stilla plaskar sin entoniga melodi bland höga palmer och myrtenbuskar. Jag behöfver blott fullständiga bilden af antikens hvardagslif genom att i denna ram insätta en togaklädd romare med sin matrona i sin plastiskt veckrika klädning och en slaf, som i portiken stilla utför sina tjenaresysslor.

Träder jag in i skuggan af den mäktiga katedralen, såvidt jag kan erinra mig den mest öfverväldigande symbol af kyrkans makt jag hittills sett — Peterskyrkan och Kölnerdômen ej undantagna — och fördjupar jag mig i dess pelarskogars mörka och svala natt, så kan jag på ingen annan plats erfara medeltidsanden så pregnant träda mig till mötes. Som matta stjernor glimta lamporna framför kapellens altaren. Som skuggor ligga menniskorna på knä framför helgonens bilder, i biktstolarna hviskas och tisslas hemligheter, och den svarte prest, som skrider öfver golfvet stolt och rak, synes mig, äfven han, som en skugga, en symbol.

Kastar jag en blick in genom dörren till den oerhördt praktfulla kapitelsalen, ser jag tre prelater i gredelin skrud, myndiga som påfvar och välfödda, sitta i ett gladt samspråk i högkarmade, rikt skulpterade stolar. Om jag närmade mig och underlät att kyssa fållen af deras soutan, skulle de helt visst bli mycket förvånade. I Sacristia mayor kryper min ciceron på knä fram till det altare, der ett »äkta stycke af korset» och en »äkta tagg af törnekronan» förvaras, spanska kyrkans förnämsta reliker.

Jag passerar genom ett galleri.

Der i ett stort magasin hålla några karlar på med att lägga ned kläder i väldiga kistor. Jag träder in, och man visar mig katedralens förråd af skrudar, tron-

himlar och alla möjliga paramentarbeten. Det är ett förråd af ett otroligt värde, hvilket för resten ej skulle kunna uppskattas i penningar, en kyrkoskatt, till hvilken troligtvis ingen katedral i verlden eger motstycke. Det kostbaraste sidenbrokad, de underbaraste guldstickningar, de mest konstnärliga väfnader och broderier. Och att tänka sig allt detta guld och silfver, all denna prakt utbreda sig på öppna gatan under en sol som förökar effekten af alla färger!

Man visar mig upp i det verldsberyktade Colombina-biblioteket. Som öfverbibliotekarie fungerar en fet prelat med lättsinniga ögon, och under honom sortera som amanuenser andra ej mindre välfödda prester. Från väggarna blicka ned på oss en mängd kardinaler.

Äfven här råda medeltiden och kyrkan. Teologien är starkt företrädd. Man kan vara viss om, att ingen »heretisk» bok befinner sig bland bibliotekets 32,000 volymer. Kristofer Columbi handskrifter och böcker med randteckningar af hans egen hand, hvilka väl få anses ega värde som exakt vetenskapliga arbeten, ha likväl fått plats här. Men det är väl derför, att hans son, Fernando, skänkt dem hit, då han stiftade biblioteket.

Och du Alcazar, du örtagårdarnas underbara slott, fullt af saga, dröm och poesi!

Så snart jag trädt in i dess »patio de las Doncellas», kommer mig till mötes det moriska väldets historia.

Redan i portikernas och fasadernas arkitektur lefver Österlandets och Muhameds anda. Genom dessa doftrika, exotiska trädgårdar, der springvattnen spela i marmorbassiner, susa vingslagen af en underlig och för den europeiska kulturen främmande tidsande.

Till venster angifver man för mig den plats, der

de moriska kungarna från sin tron, placerad i en nisch, mottogo den lefvande skatten af hundra jungfrur, som pålagts de kristna af en segrande kalif. I dessa lustgårdar, under dessa arkader, i dessa oförlikneligt rikt utsmyckade salar och gemak utbreder sig icke ett europeiskt, utan ett österländskt hofs glans och lyx.

Men minnena hviska äfven om namn, som ligga vår tid närmare än de arabiska konungarnas. I Alcazar dvaldes, rufvande på dystra planer, Don Pedro den grymme, der sökte Carl V ofta ensamheten mellan de tyngande regeringsbekymren, der bodde äfven långa tider Filip IV.

När man ett par tre timmar dvalts i detta minnenas slott och så träder ut i det larmande nutidslifvet, är det som att från långt försvunna sekler träda in i ett annat. Och den, som mättats af stämningen från det forntida Sevilla, finner just ingen lust att gå och bese den beryktade tobaksfabriken, der Prosper Merimée fann modellen till sin Carmen, eller att besöka det stora kulgjuteriet, hvilket för resten ej var öppet för främlingar i dessa krigstider, eller att taga i betraktande den ganska lifliga hamnen vid Gudalquivir.

Sevilla är framför allt artisternas och poeternas stad, och man tänker knappast på, att den har en ganska blomstrande industri.

XVIII.

Det moriska och katolska Sevilla.

Alcazar och katedralen ligga endast få steg från hvarandra, alldeles som spåren af den moriska kulturen i detta Sevilla blanda sig med minnena från den svarta spanska katolicismens blomstringstid.

Invid dômens något tunga byggnadsmassa höjer sig det smäckra Giraldatornet, en härlig lemning af Huevers moské, och mot Alcazars åldriga trädgårdsmurar luta sig gamla katolska kyrkor.

Så mänga sig äfven på denna plats såsom för resten öfverallt i Andalusien moriska element i den kristna kulturen, i folklynnet, i åskådningssättet. Kristendomen har aldrig fullt lyckats eröfra detta folks själ, och kyrkan, smidig och diplomatisk, har nödgats ackommodera sig efter och i sig upptaga de muhamedanska element, hvilka den ej kunde utrota, allt under det den gifvit utvecklingen af dessa skenet af en underkastelse.

Liksom den romerska kyrkan måste i sjelfva kristenhetens metropol tolerera att ej säga sanktionera den från antiken nedstammande karnevalen, så tvangs äfven den spanska kyrkan acceptera den hedniska blodskult, som fortlefver i tjurfäktningarne, och för att särskildt tala om den moriska kulturens kvarlefvor, så saknas visst icke spår af modifikationer efter muhamedanismen i de kyrk-

liga ceremonierna. Sjelfva kulten bevarar minnen deraf i de gälla, dystra och monotona hymnerna.

Men trots denna blandning af tvenne så skilda kulturer som den moriska och den katolska kan man i Sevilla rätt tydligt särskilja lifstecknen af dem båda.

Vi taga bland de talrika byggnadsmonumenten tvenne, *Alcazar* och *katedralen*, såsom typiska representanter för dessa båda odlingsskeden.

Intet kan tydligare än det gamla moriska furstepalatset åskådliggöra den arabiska anden. Alhambras arkitektur är visserligen mycket mera yppig och bländande, men den saknar numera den förnämsta förutsättningen för att kunna göra sig fullt gällande, nemligen det rika trädgårdslandskap, som tillhör den moriska palatsstilen. I Sevillas Alcazar deremot kompletterar en tjusande trädgårdsarkitektur sjelfva byggnadskonstverken till den grad, att dessa sammansmälta med landskapet till en harmonisk enhet, att de icke kunna tänkas utan i förening med den omgifvande naturen.

Detta landskapets intima förmälning med byggnadskonstverket är den moriska arkitekturens väsentliga mening. Liksom den venetianska arkitekturen har till förutsättning det stilla, speglande vattnet, kräfver den moriska stilen en yppig österländsk trädgårdsomgifning, och alla försök att i ett nordligare klimat omplantera dessa konstens exotiska blomster utfalla derför aldrig lyckligt.

När man från någon af Alcazars skumma salar träder ut i porten, bländas man af utsigten öfver detta hänförande landskap liksom af en lycksalig dröm. Jag vet mig aldrig i det lefvande lifvet ha befunnit mig inför något, som till den grad gifvit intryck af något overkligt. Det är som om man skådade ett haf af

blommor. Uppför de långa och höga murarne klättra de yppigaste rosor, röda, hvita, citrongula. De utbreda sig öfver marken, de slingra sig kring palmer och cypresser.

Går jag ut i lustgårdarne, möter mig en blomsterdoft så intensiv och stark, att den nästan verkar som narkos, jag vandrar som i en vision under dessa skuggiga hvalf af oranger, hvilkas blommor sprida vällust i luften. Öfverallt i denna tropiska växtlighet spelar fontänernas vatten, afkylande luften, sjungande en söfvande melodi. Och perspektiven i palatsets pelargångar, dess djupa portaler, dess hästskobågar gifva en illusion af, att dessa i gyllene solljus badande palats endast utgöra en fortsättning och förlängning af detta paradisiska trädgårdslandskap, som tecknar sig mot bakgrunden af de vid horisonten blånande kullarne.

Hvad är det — spörjer jag mig sjelf — som i detta sagopalats kommer emot mig såsom dess själ?

Först och främst ett obeskrifligt lugn, en frid, som läkande smyger sig in i sinnet, och sedan en öfversvallande kärlek till lifvet, en jublande tillvarelsefröjd. Detta är också ett karakteristiskt drag hos den moriske anden, sådan den utvecklade sig i dessa Andalusiens soliga, leende nejder. Den måste se ljust på lifvet. Hvarför skulle man väl också oroa sig? Gaf ej naturen af en oändligt rik skattkammare allt hvad man kunde begära? Och hvarför skulle man väl tänka på döden i en omgifning, der lifvet evigt förnyar sig i en glad verksamhet, som ej ens afbrytes af en vintersömn?

Men det var icke blott kaliferna som viste inrätta sig så, att deras bostäder blefvo ett hem för tillvarelseglädjen. Äfven borgaren, den mest blygsamme handtverkare skapade åt sig ett hem, der han mellan de stän-

gande murarne kunde njuta af naturens rikedom och härligheter. Den traditionella pation, som ännu finnes i nästan alla, äfven de mest anspråkslösa hus, blef ett slags intimt Alcazar midt i bostaden, dit husets invånare togo sin tillflykt. När värmen gjorde vistelsen i rummen outhärdlig, när murar och tak glödde i solljuset och portikerna icke längre erbjödo någon skugga, drog sig familjen ned på den öppna gården, förvandlad till en doftande trädgård och skyddad mot solskenet af ett velum, der palmerna utbredde sina frodiga blad bland myrten och orange, der springbrunnen plaskade och spred kyla, och der en frisk doft af jord steg upp ur den fuktiga mullen.

På ingen annan plats kan man så som i Sevilla och i allmänhet i de andalusiska städerna, med ledning af det lif som lefves än i dag, rekonstruera länge sedan förgångna tiders sedvänjor och hvardagslif. Ehuru fördrifna för århundraden tillbaka, lefva morerna ännu på Sevillas gator, i dess patios.

Ännu i dag kan man på dessa blomsterfylda gårdar se deras måleriska lif utveckla sig i hela dess charme. Intet är mera fängslande än att iakttaga detta familjelif inför full offentlighet. Barnen leka och tumla bland doftande örter, de äldre kvinnorna sköta beskäftigt sina hushållsbestyr, medan de unga flickorna hänge sig åt en indolent hvila eller på sin höjd syssla med ett lätt handarbete. Deras slanka figurer, deras graciösa, smidiga rörelser, deras smekande ögonkast, deras lustiga, uppsluppna skratt fyller denna omgifning med ett säreget, sensuellt lif, som lånar sin färg och eld från orienten.

Det moriska elementet låter sig sålunda tydligt urskilja midt i det katolska Sevilla. Är icke sjelfva staden med sina svala, skuggrika gator, sin originella plan,

sina redan nämda patios liksom ett kolossalt skelett, af hvars byggnad man kan sluta till en orientalisk härstamning? Och det fordras icke synnerligen stark fantasi för att ånyo gifva detta skelett lif.

På gatorna röra sig ju ännu inför våra ögon ättlingar af morerna, ty den blandning af tvenne raser, hvilken ägde rum under den långsamma, i århundraden pågående kampen mellan de begge kulturerna spåras än i dag hos atkomlingarne, i många, många led af besegrade, som gifte sig med de segrandes döttrar och vice versa. Vandrar man fram dessa gator, der handtverkaren ännu arbetar under bar himmel, är det lätt nog att föreställa sig det idoga lif, som här fordomtima utvecklade sig, dessa små, nätta industrier, i hvilka arabens behof af estetisk verksamhet tog sig uttryck i graciöst formade, rikt sirade föremål, afsedda för det dagliga lifvet, för hushållet eller för rena dekorationer.

Öfver detta arbete sprider sig ett sällsamt gladt ljus, arbetsglädjens ljus. Under detta soliga luftstreck måste ju äfven den menskliga verksamhetsdriften med nödvändighet antaga formen af ett estetiskt skapande. Och den arabiska kulturen kräfde inga öfveransträngningar af individen. Folket arbetade derför att det i arbetet såg ett nöje. Men hur ringa än hvars och ens insats var i det nationella arbetet, så blef resultatet dock en allmän välmåga, en industriell blomstring och framför allt ett ljust hvardagslif, som aldrig återvändt, sedan katolicismen usurperat det kalifat, som på sin tid omfattade Spaniens lyckligaste och rikaste befolkning.

Kontrasten mellan de båda kulturerna är påtaglig. Det moriska Spanien är ljust och gladt. Det katolska Spanien är mörkt och glädjetomt. Det förra uppbygger

lyckliga städer, det senare lägger dem i ruiner och gör dem folktomma.

Betecknande är, att det var en konung, hvilken redan samtiden gaf hederstiteln »den helige», Ferdinand III af Kastilien, som gaf det första dråpslaget åt denna ljusa moriska kultur, och alla de spanska regenter, hvilka sedermera arbetat på dess utrotande, en Alfons den vise, en Pedro den grymme, en Filip II, voro kyrkans trogna och lydiga söner, liksom äfven den konung, Filip III, hvilken genom en våldsam amputation, den der står som en skamfläck i historien, beröfvade sitt redan då blodfattiga rike en million af dess bästa och mest arbetsamma invånare. Och den fjerde Filip fullbordade förstörelseverket.

Öfver det fordom så liffulla och blomstrande Sevillas ödslighet dånade katedral-klockornas dofva ljud som en grafsång, och dödskulten höll sitt intåg i de nejder, der tillvarelsefröjden under sekler spridt sitt solljus.

* * *

I Spanien påträffar man motsägelserna alldeles inpå hvarandra. En större kontrast än den som råder mellan det ljusa, leende Alcazar och den allvarstunga dômen ser man likväl sällan.

Och jemförelsen mellan den moriska arkitekturen och gotiken gör sig sjelf, helst som den åldriga minareten, det praktfulla Giraldatornet, är på det intimaste förbunden med katedralen.

I Sevilla har den katolska »stilrensningen» varit mera radikal än i andra städer, der kristendomen sökte att fylla de döda moriska formerna. Dômen i Cordoba

t. ex. är helt enkelt installerad i den gamla arabiska moskén endast med de modifikationer, som kräfdes af den kristna kulten och — vandalismen. När kapitelherrarne i Sevilla i femtonde seklets gryning beslöto uppföra katedralen, förelade de arkitekten ett program, som i sin lakoniska enkelhet är betecknande nog. Han skulle bygga en kyrka, som »icke hade sin like». Det dugde sålunda icke här att flytta in i emiren Yousoufs praktfulla moské utan denna måste nedrifvas. Af hvilken anledning eller slump minareten fick kvarstå, känner man ej.

Emellertid är det väl icke långt ifrån, att detta sevillakapitlets program blef förverkligadt. Mitt personliga intryck af denna mäktiga katedral har jag redan nedskrifvit i föregående kapitel, och det fins väl ingen, hvilken än hans mening om byggnadsstilar må vara, som ej inför detta arkitekturkonstverk känt sig öfverväldigad. Om jag letar i mitt minne, tror jag mig finna, att endast ett kyrkligt byggnadsverk tillförene på mitt skönhetssinne utöfvat en liknande verkan.

Så olika till stil och ande som katedralen i Firenze och dômen i Sevilla än äro, ha de båda ungefär på samma sätt gifvit mig en outplånlig föreställning om medeltidskyrkans oerhörda storhet. Men under det Santa Maria del Fiore i Firenze med sin nobla rennässans och sin glänsande marmorskrud andas något — jag vet ej hvad — af hedendom, står katedralen i Sevilla som ett helgjutet uttryck af det medeltida kyrkobegreppet, framträdande i gotiken, som företrädesvis symboliserar detsamma, ja som framgått derur. Och så pregnant har denna idé tagit form i sevilla-dômen, att den verkar icke blott mäktigt och ödmjukande utan rent af förkrossande.

Kommer man med färska intryck från Alcazar och dess fagra, sinligt bedårande arkitektur och ställer sig inför detta gigantiska byggnadsmonument, så förefaller kontrasten mellan de båda stilarne oerhörd. Man finner då, att den moriska arkitekturen i all sin exotiska blomstring egentligen endast var ett lekverk, att den var mera en känslans än intelligensens skapelse, och man söker bakom dess verk förgäfves konstnärens lefvande själ. Den var en stil hvars former knappast eller icke alls undergingo utveckling utan endast upprepades i oändlighet om än med en skicklighet som förvillar, bländar och ger ett sken af omvexling. Den har visserligen, äfven den, troget återspeglat den religiösa åskådning, för hvilken den ville vara ett uttryck. Men den hade icke inom sig nog lifskraft för att skapa nytt, liksom det folk, hvars tempel den byggt och sirat, tvifvelsutan fyllt sin mission i den menskliga utvecklingen, när det drefs ut ur sitt andalusiska paradis.

Gotiken deremot växer upp ur en lika djup som djerf tanke. Den födes ur skolastikens tänkande och i dess former kan medeltidsfilosofien utan tvekan träda in. Men på samma gång trycker den till jorden genom sin svindlande sträfvan mot oändligheten de slägten, som lefva i medeltidsnattens mörker och icke våga lyfta sina ögon mot Guds ljusa himmel.

Ingenstädes, synes det mig, träder denna gotikens idé så tydligt betraktaren till mötes som i sevillakatedralen. Men till detta intryck sällar sig ännu ett annat och starkare. Det är byggnadsverkets symbolisering af speciellt den *spanska* kyrkans mörka, förkrossande storhet. Dessa ofantliga stenmassor, dessa jättelika dimensioner, dessa kolossala former åskådliggöra en rent af

förfärande makt, en gudomlig autokrati, från hvilken ingen appell gifves, som kräfver en absolut underkastelse.

Hur mäktig skulle ej denna arkitekturens mörka skönhet ha varit, om den oförvanskad hade fått framstå i hela sin sublima stränghet. Jag talar nu icke om den utsväfvande djurornamentik som under seklernas lopp oförhindradt fått klättra uppför katedralens yttermurar. Den är ju ingalunda främmande för gotikens mening och den bidrar att göra byggnaden intressant. Men jag åsyftar närmast den inre utsmyckningen med denna vämjeliga apparat af konvulsivisk barock- och roccoco-ornamentik, dessa flärdfullt utstyrda dockor, all denna marknadsgrannlåt, som i de spanska kyrkorna förderfvar äfven den yppersta arkitektur.

Hur allvarligt man än beflitar sig om att bevara stämningen, hvilken en imposant gotisk kyrkointeriör ofelbart föder i sinnet, eller att sätta sig in i och fatta den religiösa sinnesriktning, som kräfver dylika vanprydnader, uppreser sig likväl den sunda smaken mot detta vulgära prål och glitter, denna öfverlastning af guld, dessa grella sidentyger, dessa gnistrande juveler eller glasbitar, som uppträda med pretention att vara ädelstenar.

Kan något vara mera stötande än denna hidösa docka, som man träffar på i capilla real, och som, iförd en kostbar, med juveler tätt besatt hvit sidenklädning, föreställer Sevillas patronessa, madonna de los reyes? Och detta beläte och åtskilliga andra befinna sig i sällskap med mästerverken af Zurbaran, El Greco, Herrera, och Murillo! Det är ett klumpigt panoptikon, en kasperteater i Spaniens härligaste katedral.

Men smaken för teaterglitter och teatereffekter, ett

utslag af den nationens sinnesriktning, som spanjorerna sjelfva beteckna med ordet »flamenco», har så genomsyrat det offentliga och enskilda lifvet, att kyrkan måste adoptera den i allra vidsträcktaste grad, och i intet annat katolskt land skall man få se den kyrkliga trasgrannlåten florera så som i Spanien.

De tusentals resande, som årligen besöka Sevilla under den heliga veckan, äro i tillfälle att konstatera hvilken flärd, lyx och osmaklighet kyrkan i Spanien är i stånd att utveckla i kostymer, och det sällsamma, pittoreska och glänsande skådespel processionerna under denna tid erbjuda främlingen i den enastående bild af länge sedan svunna tider, som då går igen på stadens gator, lär icke kunna utplåna intrycket af det estetiskt vidriga i den kyrkliga prakten.

XIX.

Ett litet kapitel om finanser.

När jag reste från Paris, fick jag af en bland familjen Rothschilds mest »förmögne» medlemmar en introduktion till den stora bankirdynastiens representant i Madrid, señor Gustave Bauer, och jag är skyldig honom det erkännandet, att han som belefvad fransman visade mig ett tillmötesgående, hvilket i fråga om rena politiskt ekonomiska frågor i någon mån underlättade min verksamhet i Madrid.

Rothschildarna ha ganska betydande intressen i Spanien. Sedan långt tillbaka i tiden ha de förmedlat statslånen, och sedan mer än 25 år inneha de som pant en af spanska statens största och mest inkomstbringande kvicksilfvergrufvor, Almaden. Häraf följer, att huset Rothschilds representant i Madrid är på sätt och vis en officiell personlighet, och att han till följd deraf yttrade sig med en viss till ängslighet gränsande försigtighet.

Den Rothschildska banken i Madrid är belägen mindre centralt, än man kunde vänta, då det gäller en penningeinstitution af sådan rang.

Man passerar genom Calle Major, förbi stora teatern och marindepartementet, viker af till höger och förirrar sig i en gatulabyrint, der man ändtligen i Calle Bernado träffar på ett hus af ärevördigt, gammaldags utseende med höga gallerverk framför fönstren, en djup portal, en i frack och hvit halsduk klädd lakej, som står i den

smala porten och kastar cigarretten ifrån sig, när man nalkas.

Det hela verkar en Rothschildsbank eller ett Rothschildpalats i Paris, der den gamla frankfurt-traditionen pietetsfullt upprätthålles, ett respektabelt hus, som icke skryter, men som bevarar ordningen och ett patriarkaliskt husbondesystem.

Jag hade varit der förut, och tjenaren följde mig äfven nu uppför trappan, en trappa som verkar gammal svensk herregård med sina räcken af hvitmålade spjelor. Der uppe mottar mig en annan svartklädd lakej. Jag lemnar mitt kort, och inom några minuter kommer herr Bauer sjelf ut och inför mig i sitt privata arbetsrum.

Denna gång gällde det en ren samvetsfråga.

»Ni känner bättre än någon finansminister Spaniens ekonomiska ställning. Vill ni gifva mig en kortfattad öfversigt öfver den?»

»Det finns en officiel statistik, och...»

»Nej, det är nu icke fråga om officiella siffror, utan om en framställning af verkligheten.»

»Nåväl, verkligheten ter sig sålunda» — och han nedskref efter sina böcker följande siffror:

Spaniens bank eger i dag (det var i Juni månad):

I guld	246	millioner,
I silfver	106	»
I främmande banker	138	»
Summa kontanter	490	millioner.

Men Spaniens bank har för närvarande i rörelse ej mindre än *en och en tredjedels milliard* (1,318,408,775) pesetas i sedlar, hvilket representerar betydligt mer än nationalförmögenheten.

»Men nationalförmögenheten, hvar är den?»

»Ni spörjer mig om en sak, som jag icke *kan* besvara. En del af landets naturliga inkomster och resurser äro utarrenderade. Tobaksmonopolet t. ex. Man anser att det är högt och det bör, alltid betaldt i förskott, vara en ansenlig inkomstkälla. Så ha vi tullen. Alldeles på samma sätt. Några af de vigtigaste blygrufvorna äro pantsatta, men hvad beträffar Almadengrufvorna, som huset Rothschild har i pant, så äro de fria inom två år.»

»Det synes mig som om Spaniens finansiella ställning icke vore så förtviflad som man möjligen utomlands föreställer sig. Den stora emissionen af sedlar är en nödvändighet i dessa exceptionella tider. Men det skall tvifvelsutan komma en tid, då Spanien återvinner herraväldet öfver sin finansiella svaghet, ty — kolonierna oafsedt — är det inom sig sjelft nog ekonomiskt starkt att utstå den pågående svåra krisen.»

Det var icke svårt att förstå ett resonnemang af detta slag från en man i Gustave Bauers ställning.

»Penningen regerar världen» och Rothschildarna regera penningen. Men det fans en annan regering i Spanien, och det var den som icke ville höra talas om penningen, utan endast om den »nationella äran».

Men den »nationella äran» kostar mycket pengar, och det sade jag äfven huset Rothschilds representant.

Äfven jag hade en siffra på hand.

»Spaniens årliga budget uppgår under normala förhållanden till 800 millioner. Det är redan en ganska ansenlig summa, inte sannt?»

»Nå, än mer då?»

»Men när räntan och amorteringen å statsskulden

ytterligare i följd af kriget uppgår till 360 millioner, då — — — nå hvad säger ni om det?»

»Jag säger» — och ett lugnt leende spred sig öfver den store finansmannens ansigte — »jag säger, att Spanien uthärdar äfven det — trots de till en summa af två milliarder uppgående sedlar som nationalbanken utsläppt eller kommer att utsläppa.»

Af alla tigare i Spanien, bland alla försigtighetsmän har jag knappast påträffat en herre, som under en timmes tid sagt mig så mycket som señor Gustave Bauer. I huru hög grad han sjelf satte tro till de tröstegrunder han sökte bibringa mig lemnar jag derhän. Låt vara att han med den öfverblick en man i hans ställning bort kunna ega af verldsmarknaden och särskildt Spaniens ekonomiska ställning, såg förhållandena i stort, kom jag likväl till den öfvertygelsen att han, trots den skenbara optimismen, icke just rosade det finansiella tillståndet i detta på naturliga resurser så rika men af ett administrativt utsugningssystem utmerglade land.

När jag vidrörde det förslag, som då förelåg till behandling i deputeradekammaren, att göra en obligatorisk utskrifning af nytt manskap, utan någon som helst sold, blef han ganska allvarsam.

»Det är måhända nödvändigt», yttrade han, »men det är en ganska vågad åtgärd. På det sättet skulle vi snart få kvar i landet endast gubbar, kvinnor och barn, som skola drifva en på vissa håll mycket blomstrande industri, tiggeriet.»

»Och den verkliga industrien och jordbruket skulle dö», interfolierade jag.

»Dö är kanske ett väl starkt ord, men i alla händelser tvina, och det är synd, ty det senaste år-

tiondet har sett en del vinstgifvande industrier födas i trakter, där arbetet ej förut kunnat göra några framsteg.

Några vänliga ord af helt privat natur, helsningar till gemensamma bekanta i Paris — och vårt samtal var slut. Den mäktige finansmannen följde mig genom banklokalen.

Innanför trägaller sutto tjenstemännen stumma, arbetande, allvarsamma. Det var som på en gammal genretafla med motiv från 1500-talets vexelkontor. Alla judiska fysionomier, energiska, sjelfmedvetna.

Och när jag lemnade palatset i Calle Bernado, sade jag mig sjelf, att hur det än går med Spaniens finanser — detta gamla hus skall icke ramla.

XX.

Santiago och San Isidro.

Santiago de Cuba är en hamn, men San Isidro ett helgon.

Det följande skall visa, i hvad mån jag varit berättigad att sammanställa dessa båda namn.

Underrättelsen om den spanska atlantereskaderns inseglande i Santiagos hamn kom till Madrid just i det lägliga ögonblick, då staden firade en af sina största folkfester, och lika svårt som det var för en korrespondent att under vanliga förhållanden erhålla några nyheter från krigsskådeplatsen, lika lätt åtkomlig var denna nyhet, som trängde sig in i festens brus såsom en jubelsång, derför att man i det behof man erfor af något uppmuntrande budskap från flottan öfverskattade denna händelse, hvilken sedermera åt kriget skulle gifva en så tragisk och afgörande vändning. Ministrarne ådagalade just icke heller någon motvilja att meddela, hvad deras chiffertelegram rörande denna händelse innehållit.

Men telegrammens innebörd var tyvärr mycket magert. Ett simpelt meddelande från öfverkommendanten i Santiago, från civilguvernören derstädes, från general Blanco och från »hjelten» sjelf, amiral Cervera, att hans eskader ankommit till ort och ställe.

Det kan måhända vara lustigt nog att höra, huru denna underrättelse, hvilken betecknande nog i och för sig sjelf genast betraktades såsom en ren och kolossal seger, mottogs och spreds i Madrid.

En afton d. v. s. natt — ty tiden för dinern i den spanska hufvudstaden inträffar mellan 8 och 10 — befann sig den nye marinministern señor Auñon på reception hos deputeraden för Huelva señor Polomo. Just som kaffet serverades, öfverbragtes till ministern ett chiffertelegram. Naturligtvis hade hans excellens icke chifferklaven på sig, utan måste skicka efter den. Stort jubel och kolossal entusiasm! Telegrammet innehöll underrättelse om Santiagohändelsen.

Sedan den gode deputeraden från Huelva och hans familj jemte vänner en liten stund fått bada sina själar i njutningen af denna patriotismen uppjagande notis, tog ministern en droska och reste till konseljpresidentens bostad. Samma jubeleffekt äfven bland dem, som der voro församlade. Här öfverenskoms att skicka ett lyckönskningstelegram till den store hjelten Cervera, som kunnat segla in genom ett af spanska fort väl bevakadt sund i en hamn, der han hvilket ögonblick som helst kunde befinna sig alldeles som i en råttfälla. Och sen bar det af till slottet.

Regentinnan befann sig i negligé, men infantinnan Isabel var ännu påklädd och hade den lyckan att vara den första af kungliga familjen, som mottog den märkliga underrättelsen. Yr af glädje rusade hon in till drottningen. Denna iförde sig genast morgonrock och mottog ur señor Auñons egen mun den glada nyheten.

Stackars drottning! Äfven hon betogs en stund af det illusoriska hopp och den lyckliga hänförelse, som

denna underrättelse spred i landet, och för några timmar rådde i denna dystra kungaborg ett förtröstans ljus, som icke tändts der sedan det olyckliga krigets början.

Men i nattens tystnad, medan några få stjernor, gnistrande som diamanter på denna oförlikneligt klarblå himmel, lyste öfver marmorslottet, försiggick på den väldiga borggården ett skådespel, som bör skildras icke med penna och bläck, utan med pensel och färger, icke af en journalist utan af en skald, ett skådespel, för hvilket fonden utgöres af Spaniens stora historia, och öfver hvilket fläktade en ande af de känslor, som då genombäfvade nationen.

Först höres en trumpetstöt. Den från slottstrapporna nedmarscherande vakten helsar fanan, som framföres från posten. Den afdelning af vakten, som skall börja tjenstgöringen, marscherar med afmätta steg som i en operaprocession upp för trappan. De båda truppbefälhafvarna utbyta tyst parolen.

Men från ett af hvalfven ljuder stilla, nästan omärkligt kungsmarschen. I ett annat hvalf byta de ståtliga hillebardiererna i sina färgrika medeltidsuniformer vakt och lösen, och längst inne intoneras äfven der kungahusets marsch.

Då träder ut på balkongen en svartklädd kvinna med en ung gosse vid sin sida. Drottningen och hennes son.

Några ögonblick stanna de under den blida natthimlen, liksom ville de båda ensamma under dess kupol tyst sjunga ett Te Deum. Derefter draga de sig in i det svagt upplysta gemaket. Balkongdörren stänges. Snart släckas ljusen.

Blott i ett fönster i flygeln brinner ännu en lampa. Det är Spaniens regentinna som vakar, sedan hon läst aftonbön med Spaniens kung.

* *
*

Santiagounderrättelsen hann på aftonen icke längre ned i samhällslagren än till klubbarna. Först följande morgon spreds den med de tidiga tidningarna till den stora befolkningen.

Då pågick som bäst på den så godt som uttorkade Manzanares strand bortom den monumentala och arkitektoniskt präktiga San Isidrobron denna sällsamma vårfolkfest, hvilken bevarat en fullständigt originell karakter af de stora »messorna», som nu är ett minne blott i kulturländerna. Den hålles från den 15 maj under 14 dagars tid på campon kring San Isidros kapell och kyrkogård på högra stranden af Manzanares och samlar ej blott hela hufvudstadens inbyggare utan äfven en betydlig del af provinsens befolkning.

San Isidro var en from bonde, som en gång i gråa tider med sina böner och helga verk räddade Madrid från arabernas plundring, och om än denna helige landtis icke torde kunna frånkännas rätten att vara en »historisk person», så har tviflaren nog anledning antaga, att hans fest rätt och slätt är en efterträdare till en keltisk, d. v. s. en hednisk sommarfest, och att den än i dag får betraktas som endast en förevändning att helsa sommarens ankomst.

Det är dock icke om San Isidro sjelf jag vill tala, ehuru jag vid hvarje steg erinras om denna märkliga person genom helgonets bild, som i mångahanda material, sten, trä, gips, pepparkaksdeg m. m., tillsaluhålles på kermessen. Det är till hans fest jag vill föra läsaren

för att än en gång visa ett stycke af spanskt lif, sådant det utvecklade sig i dessa ofredens tider.

Egentligen är det en fest för barn, men för stora barn, ty alla spanjorer tillhöra den kategorien. Alla salustånd innehålla leksaker och godter, de flesta alluderande på helgonet Isidro eller andra heliga män och kvinnor. Den enda nyttighetsartikel jag kunde upptäcka var en otrolig mängd krukmakaregods, bestående till största del af dessa originella lerkärl med keltiska, moriska eller rent antika former, hvilka man ingenstädes finner i så rik omvexling som i Spanien. Bakverk af allehanda slag utbjöds vid hvartannat salustånd, och allt tydde på, att hela marknaden var »blot til lyst». Men i denna oskyldiga barnafest blandade sig här och hvar ett smutsigt element. Bland folket gingo omkring en mängd cameloter och sålde skabrösa bilder af den art, att de, ifall de t. ex. utbjudits offentligt i Paris, skulle fört försäljaren inför brottmålsdomstol. Och detta vid en religiös fest.

På den mjuka sanden på Manzanares strand hade ett tjugutal karuseller planterats, den ena öfverträffande den andra genom ståt och skrällande positiv. Och på ett afstånd derifrån klingade åtskilliga af dessa på de spanska landsvägarna och i byarna i otalig mängd förekommande musikinstrument, som jag tror att vi i vår ungdom kallade pianoharpor, gräsliga tortyrredskap för örat.

Kring dessa trådde män och kvinnor landets rytmiska, dramatiska danser alldeles traditionelt såsom Goya skildrat dem i sina berömda gobeliner. Hela lifvet der ute vaggade och böljade sakta i rytmisk rörelse. Vid vägkanten stod den blinde tiggaren och kvintilerade på sin spruckna guitarr, och framför dansade trasiga ungar.

Och rundt kring i gräset lågo grupper med matkorg och vinsäck och klappade takt i händerna.

Vid 11-tiden på morgonen kommo vi dit ut. Då pågick pontifikalmessa i helgonets kapell, under hvars högkor hans ben hvila. Det lilla rummet var fyldt af rökelse, och oräkneliga ljus brunno på högaltaret.

Från läktaren sjöng en grotesk kör ett credo i Verdistil och närapå valstakt, och då och då bröt en vrålande hjeltetenor eller dito basbaryton in med ett solo, som kom väggarna att skakas. Men öfver denna larmande, råa, brutala musik bredde sig en viss varm kolorit, så att den brann af glöd, sinnlighet, kanske extas, en färg, som på samma gång är frånstötande genom sin oförmedlade kraft och tilldragande genom sin grella glans.

Underrättelsen om Santiagomanövern hade synbarligen gifvit denna pontifikalmessa en alldeles särskild karakter. Bönerna brunno som offerlågor, och när till sist ett Te Deum uppstämdes, steg lofvet som en hymn af religiös patriotism upp mot hvalfven, trängde sig ut genom kyrkdörrarna, der det grep marknadsfolket som en stor hänförelse, tvang det på knä på kapellets trappa, utanför på sandplanen, flög genom luften ut bland skarorna, som marchtschreiade och dansade, kom dem att för en stund upphöra med alla verldsliga nöjen och ena sig i detta entusiastiska tack till himlen, ett tack, som finner ett eko långt bort i tiderna, då Madrids skyddshelgon gaf ära åt de spanska vapnen.

Och från San Isidro-katedralen inne i staden svarade glada klockors sång, och öfver stad och flod och blåviolett landskap och ett folk, som dansar och sjunger, derför att det tror på sin seger, sken sommarsolen stark som nationens känslor.

XXI.

Corpus Christi och armén.

Kyrkan och armén äro i Spanien två oåtskiljaktiga makter. Den ena liksom den andra utgör föremål för folkets beundran och tillbedjan. Liksom spanjoren gör korstecknet och lyfter på hatten, när hostian passerar på gatan, så blottar han sitt hufvud äfven inför fanan.

Vid intet tillfälle erfor jag tydligare intrycket af detta samband än vid Corpus Christifesten i juni månad. Spanien är det enda land der den kyrkliga ståten ännu kan få fritt utveckla sig under bar himmel, på gatan, midt i hvardagslifvet. Men i intet annat land får man ej heller skåda en, åtminstone till det yttre, så ståtlig armé, en här som lyser, glänser, ja prålar, och hvars uppträdande utgör en verklig teatereffekt.

Sanningen kräfver emellertid att nämna, att fanan kommer i andra rummet. Först går alltid hostian. Den går före sjelfva kungligheten. När drottningen händelsevis på sin promenad möter en prest, som i full ornat, följd af korgossar med rökelsekar, med hostian begifver sig till en döende för att gifva honom döds-sakramentet, hejdar hon sin vagn, stiger ur, låter presten med sakramentet intaga platsen i vagnen och följer sjelf efter till fots. Man kan näppeligen finna en mera slående illustration till kyrkans maktställning i Spanien.

Det är rena rama medeltiden, och om någon af

mina läsare skulle ha lust att intaga en stark dosis af medeltidsstämning midt i detta utilitarismens och realismens tidehvarf, så tillåter jag mig råda honom att åse helga lekamens fest i någon af de större spanska städerna.

Den 9 juni var en stor festdag för Madrid. All affärsverksamhet var afstannad, alla butiker stängda. Endast den otaliga mängden af kaféer höllos öppna på vid gafvel.

Puerta del Sol var ett myllrande menniskohaf. En trängsel utan like. Någon odåga roar sig med att midt i hopen skrika, att en häst skenar, och genast blir det en obeskriflig panik. Kvinnorna rusa som galningar in mot portarne, somliga svimma. Midten af torget upptages af ett dragonregemente i röda och gula uniformer, samt ett par tercios af de blåa och röda civilgardisterna till häst. De invänta ankomsten af sakramentet för att draga blankt och skyldra för det. Alla balkonger prunka med de mest grella draperier och mattor.

Nedför den sluttande Calle Caretas, som mynnar ut i Puerta del Sol, skrider redan processionen, som utgått från katedralen San Isidro, lång, oöfverskådlig, böljande. Jag kastar mig i en vagn och hinner nätt och jemt i tid till ett litet centralt beläget torg, hvarifrån jag har en ypperlig öfverblick öfver det hela. Äfven der är trängsel och panik, tillstäld af slynglar och hysteriska kvinnor.

I mängden råder ett nästan uppsluppet humör. Man skämtar och skrattar. Fönstren i de angränsande kaféerna äro öfverfylda af lata och skådelystna. Husfasaderna lefva. Det fins dock *ett* fönster i dessa höga,

tunga hus, som ej är befolkadt. På andra sidan om gatan paraderar ett linieregemente. Alla gator der processionen passerar — det är en sträcka af väl $\frac{3}{4}$ mil — äro för resten kantade af infanteritrupper, och anblicken är i sanning mera krigisk än kyrklig.

Först komma otaliga småborgerliga korporationer, alla företrädda af fana med ett helgon, broderadt eller måladt på hvit, blå eller röd botten, och åtföljda af ett större eller mindre antal prester i hvita messkjortor med brinnande vaxljus i händerna. En korgosse bär sakramentets symbol under ett byzantinskt tabernakel. Presterna mumla böner eller sjunga hymner ur breviarierna. Somliga af dem underhålla sig med hvarandra i ett muntert — hvem vet? kanske rätt frivolt — samtal. Alla gå med hatten i hand. Antalet af dessa allra kristligaste gillen eller skrån, som öppnade processionen, har nu fallit mig ur minnet. Men jag tror mig kunna säga, att de uppgingo till åtskilliga hundratal.

Rätt som det är kommer en grant utklutad madonna i krinolin och smycken med de mest gnistrande juveler — naturligtvis af glas — skramlande på en vagn och omgitven af en lifvakt med ordensband och dekorationer ungefär liknande dem som våra svenska goodtemplare bära vid sina »murerier». Det är ett skrå som har lyckan att ega detta märkliga helgonbeläte. Hela folkhopen å begge sidor om gatan på knä, och alla hufvuden i soldatlederna böjas.

Nu ljuda hornstötar, och en militärorkester stämmer in. Det är en helt vanlig marsch af profan och banal karakter, som bebådar att det heliga nalkas.

En väldig skara prester i praktfulla messkrudar viker om hörnet, och så följer processionens klimax.

På en den vansinnigaste rococcovagn med de mest utsväfvande ornament i guld tronar bland rosor och liljor den heliga hostian innesluten i en gyllene sol. Vagnen drages ej af hästar utan af fyra i medeltidsdrägter klädda karlar. Tätt efter vagnen följer Madrids biskop med knäppta händer, en djupt andaktsfull min och ögonen sänkta mot jorden.

Ånyo en skara prester, så en skvadron af lifgardet till häst med hornblåsare i têten, och derpå följer en kolossal hofvagn, dragen af ett sexspann. På kuskbocken en figur, som skulle passa i en operett och bakpå två lakejer i allongeperuker med långa stångpiskor.

Förgäfves söker man i denna vagn, stor som ett litet hus, upptäcka någon kunglig person. Drottningen sitter hemma i sitt slott och sörjer, och för resten är verkligen den tid förbi, då kung, drottning, infanter och infantinnor följde med i corpus christi-processionen, gående till fots som andra dödliga eller i vagnar, der de andäktigt läste sina böner. Nu symboliserar vagnen regentinnan.

Men i stället är det följe af hoffolk som promenerar efter vagnen så mycket mera talrikt och glänsande. Hofmarskalker, kammarherrar, kammarjunkare i drägter från feodaltiden med knäbyxor och trikåer och trekantiga plymagerade hattar marschera andäktigt efter den tomma kungliga vagnen, och sedan följer den kuriösa palatsvakten, dessa bizzarra och måleriska hillebardierer, som upprätthålla vakttjensten i slottstrapporna.

Så är det ett helt dragonregemente, ståtliga karlar

i praktfulla paraduniformer, en skvadron hästjägare, äfven de magnifika i fråga om hållning och uniformer, ett regemente husarer och till sist en oöfverskådlig rad af utmärkta linietrupper.

De trupper, som denna dag voro i rörelse i Spaniens hufvudstad uppgingo helt visst till ett 50- eller 60,000 tal. Det var en fullkomlig trupprevy inför folket, som också kände sig stolt öfver sin här och uttryckte denna sin känsla.

* *
*

Om man än icke har rätt att efter effekten af en dylik teaterprocession och en i medvetet syfte att imponera, företagen paradrevy döma om den spanska arméns militära värde och betydelse, så får man dock vid ett sådant tillfälle en ganska god öfverblick öfver den yttre hållningen, beklädnaden, marschen, rättningen m. fl. tillfälliga egenskaper, hvilka ej äro att förakta. Och då jag under kriget äfven i svenska pressen såg en del, förmodligen från engelska tidningar lånade uttalanden, hvilka gingo ut på att i den sämsta dager framställa just dessa tillfälliga egenskaper, tror jag mig böra på det bestämdaste dementera dessa uppgifter. En i det yttre ståtligare armé än den spanska får man ingenstädes se, ej ens i de stora militärstaterna.

För en icke fackman är det naturligtvis vanskligt att yttra sig om den militära *andan* och det moraliska tillståndet inom armén. Men så vidt jag kunnat uppfatta, står den spanska armén äfven i detta hänseende särdeles högt. Spanien är ju en gammal militärstat med en lång, ärorik krigshistoria och utmärkta traditioner, hvilka sträcka sig äfven till det nu lefvande slägtet.

För den spanske soldaten är fanan närapå symbolen af något gudomligt och med den glödande patriotism i själen som under kriget obestridligen var uppe i armén, skulle han ha gått till döden med sång på sina läppar.

Det bästa exemplet på huru oegennyttigt och gladt han gjorde sin tjenst torde man böra finna i den omständigheten, att trupperna på Cuba icke på flera månader fingo någon sold och ändå knorrade de icke. För att göra en jemförelse med svenska eller rättare stockholmska förhållanden, så skulle sådana skandalösa uppträden som gatukravallerna i den svenska hufvudstaden vara en ren omöjlighet i Madrid eller någon annan spansk stad.

Det är ej heller en föraktlig numerär som Spanien håller under vapen på halfön och i kolonierna. Enligt en uppgift, som jag erhöll från ett — som jag tror — fullt tillförlitligt håll ha omkring 400,000 man präktigt ungt folk, gått till kolonialhären under de senare sex à sju åren.

Endast i moderlandet underhålles en här på åtta armékårer, och halfön är indelad i 61 rekryteringszoner, hvarifrån ständigt nytt manskap tillfördes de genom kriget städse reducerade regementena.

Proportionen mellan infanteri och kavalleri är ungefärligen den samma som i andra militärstater. Infanteriet räknar 56 regementen à två bataljoner. Vidare 20 bataljoner fotjägare. Af dessa senare befann sig ungefär hälften bataljoner i kriget. Af infanteriregementenas båda bataljoner hade den första afsändts till Cuba eller Puerto Rico.

Kavalleriet, som består af dragoner, husarer, lanci-

erer och hästjägare, räknar 28 regementen, och hvarje regemente hade åtminstone en skvadron i kriget.

Af artilleriets 16 regementen äro 14 vanligt artilleri och 2 bergsartilleri. Dessutom finnas 13 batterier fästningsartilleri.

Ingeniörstrupperna äro indelade i fyra regementen. Armén räknar dessutom en pontonierbataljon, en fälttelegrafbataljon, en jernvägsbataljon, en brigad af generalstabens topografer, två intendenturbrigader samt en brigad af helsovårdssoldater. Till hären räknas äfven de 16 »tercios» af civilgardet.

Dessa siffror gifva i all sin torrhet en ganska god idé om betydelsen af den armé, åt hvilken Spanien i dessa bekymmerfulla dagar anförtrodde sitt öde. Men bakom dessa reguliera trupper skulle, ifall faran närmat sig moderlandet, säkerligen ha uppstått nya regementen af frivilliga. Och hade en fiendeeskader nalkats Spaniens kuster och försökt en landstigning, är det väl troligt, att hvar man gått ur huse med bössa, revolver och dolk, och Europa hade då tvifvelsutan, innan detta sekel gått i sin graf, fått bevittna ännu ett guerillakrig på den iberiska halfön, blodigare än de många föregående, på hvilka Spaniens historia är så rik.

XXII.

Gatu- och kafélif.

Någon gång tillförene har jag påpekat den sorglöshetens ande, som under kriget rådde i det allmänna lifvet, sådant det tedde sig på gatorna och de offentliga ställena både i Madrid och i andra Spaniens städer.

Den som under dessa dagar kom till den spanska hufvudstaden med den föreställningen att finna ett folk försänkt i sorg eller åtminstone bekymmer, fann snart nog att han misstagit sig. Ännu sedan ett så hårdt slag som förlusten af Cerveras flotta drabbat nationen, gick lifvet samma oförändradt jemna och glada gång som alltid.

Likväl fans det en samhällskategori, inom hvilken verkningarne af kriget gjorde sig märkbart gällande, och det var bland tiggarne. Detta »skrå» med uråldriga anor i Spanien vann under denna tid den starkaste tillslutning. Under normala förhållanden är det redan ytterst besvärligt. Men ju snabbare krigshändelserna utvecklade sig mot den olyckliga slutkatastrofen och arbetstillfällena till följd af en mängd industriers tynande eller nedläggande minskades, desto mera tillväxte tiggarnes antal, och mot slutet af min vistelse i Spanien var det icke ovanligt att se starka friska karlar gå gata upp och gata ned och tigga.

I sjelfva verket betraktas ju icke heller tiggeriet

i detta land som något förnedrande. Endast i det fall, att en tiggare kan öfverbevisas om, att han »fuskar i yrket» blir han anhållen.

En sådan fuskare uppträdde i somras i Madrid, och hans tiggarehistoria blef en formlig skandal. En vacker dag dök en äldre man upp på Alcalà vid porten till kyrkan Las Calatravas och blandade sig med de sedan många år på platsen privilegierade tiggarna. Han var blind, ett af de lättaste lytena att imitera.

Emellertid väckte hans snabba succès bland habituéerna en lätt förklarlig afundsjuka, och en komité tillsattes bland skrået för att utforska hans dunkla föregåenden. Resultatet af forskningen blef i sanning öfverraskande. Den nye tiggaren var — husegare i en af Madrids förstäder. På sista tiden hade hyrorna börjat ingå något oregelbundet, och fastighetsegaren ansåg sig nödsakad att söka sig litet extrainkomst. Han valde Madrids gata till arbetsfält.

Man kan icke just förvånas öfver, att det hedervärda tiggareskrået ej vill bland sina medlemmar räkna sådana snyltgäster. Hvilket besvär och hvilka vedervärdigheter måste de ej underkasta sig för att se så eländiga ut som möjligt! Det är icke alla som haft den turen att få ben och armar afskjutna i krig eller som stympats i barndomen för att kunna bidraga till familjens anständiga uppehälle, icke alla som äro så lyckliga att kunna släpa sig fram på alla fyra eller kunna sträcka fram mot de förbipasserande en arm, som slutar strax nedanför armbågen i en spets liknande en fiskfena, för att icke tala om andra ohyggligheter. Dessa draga sig nog fram här i verlden. Men

de som måste à tout prix spela krymplingar! Det är de som ha det drygt.

Frånsedt nu denna ökning i tiggarebefolkningen företedde gatulifvet en anblick, som föga skilde sig från hvilken annan stads som helst. Och ingen gick från sina vanor.

Man sof till kl. 3, gjorde toalett till kl. 5, då promenaden på Alcalà började. Den rike satte sig då i sitt luxuösa ekipage, gjorde en tur öfver Puerta del Sol, nedför Alcalà, genom Pradon och parken Buen Retiro. Detta är den officiella tiden för exponerande af ekipagelyx och toaletter. Den som ej så magnifikt hafva kunde, satte sig på sitt kafé helst vid de öppna fönstren — men dessa voro redan tidigt besatta — drack sitt söta café au lait eller sin sliskiga chokolad, rökte tjogtals cigarretter i timmen och stirrade framför sig ut på gatan eller följde med halft liknöjd blick floden och ebben af det böljande menniskohafvet.

Det är habituéerna, som sitta vid fönsterborden. Men äfven inne i de vanligtvis med en öfverlastad, prålig, men föga solid lyx, i guld och mörka färger dekorerade kaféerna finnas »abonnerade» bord. Ingenstädes i Madrid förekommer servering på trottoaren såsom på Parisboulevarderna. Vid vissa tider gick det ganska hetsigt till vid dessa privilegierade bord. Det var när tidningarna kommo.

Innan man vant sig vid uppställningen i de madrilenska tidningarna, särskildt deras som mest säljas på gatan och utge sig för att vara bäst underrättade, blef man ganska konfys af de många fetrubriker, som föregå hvarje artikel, af den irriterande sönderstyckningen af texten, af att finna samma sak behandlad på flere ställen

i tidningen o. s. v. Men madrilenen vid sitt kafébord var genast orienterad. Tidningen var snart läst, tryckt som den vanligtvis var till stor del med korpus, och så började det politiska kannstöperiet.

Ni spörjer kanske, hvad det var för sorts folk som sysselsatte sig med detta slag af politikens invecklade konst. Mestadels f. d. embetsmän af lägre eller mera underordnad rang, hvilka vid senaste ministerskiftet blifvit afskedade för att bereda plats för den nya uppsättning, som den nya ministären introducerar i sina departement och i administrationen. Naturligtvis hörde dessa herrar till de missnöjda, och i afvaktan på att den konservativa ministären i vanlig ordning skulle komma till makten om två à tre år, fördrefvo de tiden med att utösa förbannelser öfver Sagasta och hans kabinett. I sitt innersta hjerta önskade de naturligtvis att Sagasta skulle inlåta sig på fredsunderhandlingar för att han desto snarare skulle störtas, men öppet ropade de på kriget på lif och död. Skulle de eljes vara spanjorer, caramba!

Men på kaféerna träffade man också på grupper af deputerade, hvilkas debatter likväl knappast i politisk visdom öfverträffade den redan nämda kategoriens. Hvad som fattades i argument ersattes i skrik, skrän och våldsamma gester, och den som ej känner till, huru ett, äfven det vänskapligaste, samtal utvecklas under söderns himmelstreck, satt bara och väntade på, att örfilar och käpprapp skulle aflösa de hetsiga orden.

En tredje kategori af kafégäster var militärerna. De voro vanligtvis mera stillsamma. Disciplinen verkade som broms på det eldiga humöret, helst om de, hvilket mera sällan hände, kommo till kaféet i uniform.

De voro nästan utan undantag städade, belefvade och välvilliga herrar.

I Spanien skall man aldrig se en underlöjtnant eller löjtnant ens försöka göra väsen af sitt lilla jag. Blygsam och medveten om sin obetydliga ställning, går han sin väg rakt fram med den enda äregirigheten att uppfylla sin pligt som soldat och derigenom försvara sin lilla del af den gloria, som sedan storhetens dagar ännu strålar öfver den spanska armén.

Men jag återkommer till kaféverlden.

De tre redan nämda samhällslagren uppblandas på Spaniens kaféer starkt af ett fjerde element. Det är presterna. I Frankrike är en prest på ett kafé eller offentligt ställe nästan något oerhördt. Man så intaga de också der plats i leden af den stridande kyrkan. I Spanien är kyrkan triumferande. Man behöfver blott se dessa myndiga, frodiga Kristi kavaljerer, som med kappan kokett slängd öfver armen stolt skrida fram bland mängden på gatorna, kasta djerfva, lättsinniga blickar på kvinnorna och öfverlägset nicka åt de herrar, som vördnadsfullt helsa dem, för att förstå, hvilken ställning presten intar i det spanska samhället.

När han kommer in på kaféet, skyndar kyparen fram bugande. Han bestämmer sig först, hos hvilket sällskap han skall slå sig ner, och då han närmar sig bordet, bereda gästerna höfligt en plats åt honom. När han lägger sitt ord i vågskålen, lyssna alla andaktsfullt på honom. Man kan vara viss om, att han predikar korståget här på kaféet, liksom han gör det i kyrkan.

Den som likhet med biskopen af Barcelona skulle försökt att i denna milieu säga ett fridens ord, skulle

nog icke ha kommit hit en gång till och begärt gästvänskap vid ett stambord.

Hvad som mycket öfverraskar den, som kommer från Paris och bevittnat det lifliga politiserandet i småfolkets kvarter, det är att iakttaga medelklassens, detaljhandlares, smärre industriidkares och handtverkares, konversation. De komma ofta med hustrur och barn på kaféet, bilda familjekrets och stanna der halfva dagen. Men sällan skall man få höra politiken blanda sig i deras samtal. De tala på sin höjd om de dåliga tiderna, om kursen, om tjurfäktningen.

Och alla dagar voro kaféerna fulla och *alla* kaféer voro fulla. Om en yankeearmé en vacker dag skulle stått utanför Madrid, skulle den »äkta» madrilenen troligtvis ha sutit lika lugn på sitt kafé eller stått lika viljelat i sitt hörn vid Calle Alcalà och Calle Sevilla och läst »El Heraldos» eller »El Correos» extranummer om bombardementet, derefter skulle han begifva sig till tjurfäktningen och tillsammans med 12,000 andra madrilener åskåda den enda blodsutgjutelse som intresserar honom, och på aftonen skulle han gå till Jardin de Madrid och för en pesetas åhöra den ynkliga Traviata, spelad af ett ännu ynkligare italienskt operasällskap.

Sådan var madrilenen — i krigstid.

Man invänder måhända, att detta är öfverdrift, och man frågar efter orsaken till en sådan indifferentism. Man erinrar mig kanske om de politiska debatterna, som jag här ofvan omtalat, och tycker, att det är omöjligt, att menniskor som i alla fall tyckas intressera sig för det politiska lifvet, skulle kunna vara så likgiltiga för landets välfärd.

Ack, de politiska diskurserna på kaféer och annor-

städes voro blott ett tidsfördrif, en andlig stimulus. Man följde med krigshändelserna som man läser en spännande roman. Det är sannt, i landet funnos nog de, hvilka bäfvade hvarje gång de öppnade en tidning eller hörde en nyhet från kriget. Det var mödrarna, fäderna, syskonen, hustrurna och de trolofvade kvinnorna. Men de, som hade råd att sitta eleganta på kaféerna och trängas på fåfängans marknad — och märk väl, att jag här endast talar om lifvet sådant det glider fram i gemen, dagligdags inför iakttagarens ögon — de gjorde sig näppeligen sådana bekymmer. De hade också råd att köpa sig en, kanske ett par bonddrängar, som i deras eller deras anhörigas ställe gjorde värnepligt, ty i Spanien existerar friköpningsrätten.

Under min vistelse i Spanien har jag sett flera prof på en omisskänligt äkta patriotisk entusiasm, jag har sjelf ryckts med, och jag har äfven i dessa skildringar då och då gifvit ett omedelbart uttryck åt mina känslor. Men ju närmare och djupare jag kommit att skärskåda det offentliga lifvets organer och den anda, som lefver deri, desto tydligare tycker jag mig ha förstått att dylika patriotiska utbrott ofta endast voro sporadiska nervstötar, som gingo genom nationen och som hade sin källa i den permanenta sjukliga sjelföfverskattningen, hvilken dref opinionen och med den de styrande mot en oundviklig katastrof. Under tiden utgjorde den politiska indifferentismen ett mycket säkrare skydd för dynastien och regeringen, än något belägringstillstånd skulle kunnat bereda.

XXIII.

Spansk politik. — Slutord.

Den politiska skepticism, hvarom jag i föregående kapitel talat, och som i all synnerhet skarpt framträdde i Madrid under den svåra kris Spanien i somras genomgick, beror naturligtvis innerst därpå, att det spanska folket såsom sådant totalt saknar både politisk uppfostran och politisk vakenhet. För det stora flertalet af nationen är det alldeles likgiltigt, hvilken regering som sitter vid styret, och benämningarna »konservativ» och »liberal», som man ger åt de så godt som hvartannat år skiftande ministärerna, äro tomma termer.

»Hur stor majoritet har den nuvarande regeringen i parlamentet?» sporde jag några dagar efter min ankomst till Madrid en utländsk tidningsman, som länge vistats i Spanien.

»Vet ni, det är mig omöjligt att säga. Ni kommer hit med europeiska föreställningar om det parlamentariska lifvet. Lägg bort dem! Men så mycket kan jag ju säga, att om nödvändigheten i morgon skulle kräfva en ministär Romero Robledo, så skulle Sagasta 'skänka' honom sin majoritet.»

Man kan helt enkelt icke finna ett mera slående uttryck än detta »skänka» för det i Spanien rådande politiska systemet. De olika ministärerna icke blott skänka åt hvarandra sina respektiva program, utan äfven

sina anhängare, och det är genom att bortgifva embeten och sysslor som de hålla sig kvar vid makten. Politiken i Spanien är en sak, som är alldeles skild från sjelfva folkets intressesfer. »De olyckor, som sätta dynastiens ära och bestånd på spel», skrifver en fransk författare, hvilken grundligt studerat de spanska förhållandena, »statsmännens anseende och betryggande af regeringarnas ställning — det är spansk politik».

De båda konstitutionella och dynastiska partier, som rekrytera ministärerna, skilja sig endast från hvarandra genom *personerna*, hvilka träda i förgrunden, och eftersom de konservativa och de liberala regeringarna styra och administrera på alldeles samma sätt, så har den stora massan ingen anledning att föredraga den ena framför den andra. Statsmännen, konservativa som liberala, äro nästan alla advokater och parlamentariska talare och söka sina anhängare i parlamentet, i armén, i diplomatien, i embetsmannaverlden. I sjelfva landet, bland massan bry de sig icke om att söka sig ett parti.

Men liksom intet enande band af politiska idéer fäster folket vid regeringen, så existerar ej heller någon sympatiens föreningslänk mellan nationen och dynastien.

Denna arma lilla kung med sitt brådmogna, sorgsna anlete, en blick så melankolisk, som om hans barndom redan iskänkt åt honom dräggen af lifvets vin, är för folket så godt som endast känd genom de vemodiga porträtt, som äro utstälda i alla butikfönster, och som för resten ingen menniska köper. Och hans moder, denna hårdt pröfvade drottning, hvilken efter ett olyckligt äktenskap med en förstörd libertin i sitt enkestånd födde till verlden denne smärtornas son och nu ser den åt honom ämnade tronen darra i sina grundvalar, hon är

och förblir städse för sitt folk en främmande österrikisk prinsessa, som befinner sig på ett tillfälligt besök i det kungliga slottet.

Sällan eller aldrig visar hon sig med kungen ute, och jag har redan nämnt, att hon aldrig tillåtit denne att bevista en tjurfäktning, hvilket betraktas som en oförlåtlig nonchalans.

En afton såg jag henne likväl komma i öppet ekipage uppför Alcalà. Den lille kungen satt vid hennes sida. Det var midt under promenadtimmen, och gatan var svart af folk.

Men hvilken kyla bland denna folkmassa! Några militärer i uniform och några officiella personligheter stannade och helsade. De öfriga stannade också inför den sällsynta anblicken. Men ingen helsning. Här och hvar en axelryckning. En minut stod massan och stirrade efter den bortilande landån, och så gick strömmen igen nedåt i sin gamla fåra. Men drottningen återvände till sitt slott för att sörja sin stora sorg.

Den framlidne kung Alfonsos syster, infantinnan Isabella, åtnjuter deremot, som jag också förut omtalat, en vida större popularitet. Hon är spanjorska ut i fingerspetsarna, klär sig elegant och glänsande, älskar tjurfäktningar och tar emot på sjelfva slottet arenans hjeltar, dessa sjelfsvåldiga, slyngelaktiga och råa toreadorer, för hvilka hela nationen står på tå.

Under sådana förhållanden — hvad under då, om en politisk indifferentism och skepticism bemäktigar sig nationen!

Men, frågar man, har då icke detta krig, som hotat Spanien med en fullständig ruin, kunnat väcka nationen ur denna liknöjdhetens slummer?

Naturligtvis ha de olyckor, som drabbat Spanien, icke kunnat undgå att framkalla allvarliga tankar här och hvar i landet bland dem som tänka. Men sanningen att säga — så vidt min iakttagelse kunnat följa med den allmänt dominerande stämningen — så följde man, åtminstone i Madrid, i det stora hela med krigshändelserna ungefär på samma sätt och med föga större intresse än man gjorde i Paris eller i hvilken annan europeisk stad som helst. Jag påpekar än en gång, att jag icke här talar om kretsar, der ömma familjeband knutit känslolifvets intresse till det blodiga skådespelet på krigsteatern, utan att jag ser på lifvet sådant det utvecklat sig för mina ögon, och jag är icke så sjelftillräcklig att jag skulle vilja påstå, att jag ej kunnat misstaga mig.

Man skulle visserligen måhända, i fall man söker efter orsakerna till denna allmänna likgiltighet gent emot kriget, kunna hänvisa till det redan ofvan sagda angående nationens ställning till regeringen och formulera motivet sålunda: det är icke nationen, utan Sagasta och hans kabinett som för krig.

Men det gifs en annan orsak, som ligger mycket närmare till hands, och det är, att Spanien i sjelfva verket icke har så stor anledning att sörja öfver förlusten af Kuba eller sina andra kolonier. Antillerna och Filippinerna ha sedan lång tid tillbaka endast förorsakat moderlandet förluster af manskap och penningar, utan att de i produkter kunnat återgälda dessa. Spanien har tillförene förlorat mycket rikare och mycket vidsträcktare områden, utan att dessa förluster nämnvärdt inverkat på moderlandets ekonomiska ställning eller gjort landet mera fattigt.

Också när frågan om fred öppet började diskuteras

i Spanien, lät sig näppeligen bland de skattdragande i nationen förnimmas något missnöje vid talet om möjligheten att förlora kolonierna. Men deremot skulle denna samhällskategori på det allvarsammaste ha upprest sig mot en fordran på krigsskadestånd, och endast i fall en sådan punkt kommit att inryckas i fredsvilkoren, skulle man allt fortfarande ha ropat på en strid intill döden.

Nej, nationen såsom sådan höll icke stort på kolonierna, det är de styrande eller de som i morgon eller öfvermorgon skola bli de styrande hvilka med en djup suck skiljas från dessa besittningar. Ty kolonierna ha erbjudit åt regeringarna ypperliga tillfällen att vedergälla tjenster af inflytelserika partivänner, d. v. s. personvänner, och att kvarhålla dem i anhängarnas led. Det är dit man skickat generaler och guvernörer, som behöft göra en förmögenhet på en jemförelsevis kort tid. Det är på Kuba general Weyler gjort sina millioner, liksom Primo de Rivera förvärfvat sin rikedom på Filippinerna.

Man skulle kanske icke säga så mycket härom, eftersom underslefsystemet i Spanien är så godt som auktoriseradt eller åtminstone icke väcker någon opposition, om dessa herrar läte sina i kolonierna förvärfvade skatter gå till moderlandet. Men nej, både Weyler och Rivera ha varit nog försigtiga att placera sina millioner i *engelska* statspapper, och denna omständighet gaf t. o. m. under brinnande krig anledning till ett uppträde i konseljen, der arbetsministern Gamazo yrkade på dessa generalers ställande inför krigsrätt.

Men till hvilka konsekvenser skulle det väl leda att börja reda i dylika affärer i ett land, der hvarje liten employé i ett departement eller annat embetsverk feberaktigt sträfvar att under den treårsperiod hans be-

skyddare sitta vid makten roffa åt sig så mycket från de egyptiska köttgrytorna, att han kan lefva under den period som följer, sedan han undanträngts af den nya ministärens män?

* *
*

Det gör mig ondt, att den sista af mina spanska bilder blifvit så mörk i färgen.

Jag kom till Spanien en solljus dag. Öfver Pyrenéernas snötoppar strömmade från denna underbart blåa himmel floder af ljus, de välodlade dalarna, der idoga basker skötte sin fruktbara jord med kärlek, lågo i blåviolett slöja, på vägarna hördes glada sånger. Det var det allra första intrycket.

I Madrid lågade just då den första patriotiska elden, soldaterna vigde sig till döden vid ett orgelallegro i pompösa messor, mödrar, systrar och hustrur stodo vid trupptransporttågen och ropade uppmuntrande, segerstolta ord till sina söner, bröder och män.

Stora och starka ord flögo i luften. Den rike och tiggaren lade sin tribut på fosterlandets altare. Cadizmarschen, folkets sång, ljöd på hvarje gata med sitt »Viva España!» sjunget i kraftigt staccato. Man helsade på gatan fanan som ett sakrament.

Hvarför skulle jag ej tro på allt detta? Och hvarför ej värmas?

Om jag nu slutar med att säga ett allvarsamt, kanske hårdt ord, så är det ingalunda derför, att mina sympatier följt den allmänna stråkvägen från den, som har utsigt att bli segrare, till den, som till sist blir den öfverlägsne.

Nej, mina sympatier ha för visso stannat kvar i

Spanien, när jag på hemfärd öfverskred dess gräns, och de många vackra egenskaper, som jag funnit hos denna nation, ha ökat samlingen af värderika minnen från det jag redan upplefvat. Jag har funnit detta folk mycket mera tjenstvilligt, oegennyttigt och tillmötesgående än vissa nationer, som ha ett öfverflöd af välvilja på läpparna, men egoismens isklump på hjertats plats. Jag har funnit det mycket ärligare, än man kunnat vänta efter den gängse sägnen.

Men den spanska nationen är som en menniska, hvilken genast i ett slag vinner hjertan. Det dröjer icke länge, innan man upptäcker felen. Och nu är frågan, om nationen är för gammal för att kunna rätta dessa fel.

Den frågan skall jag akta mig att söka besvara, helst som svaret icke hör inom ramen af de taflor, jag sökt måla i detta lilla arbete. Men så mycket må vara i korthet sagdt i detta hänseende, att folket tvifvelsutan besitter rika utvecklingsmöjligheter, ej minst i socialt-moraliskt hänseende.

Kunna sanningen och ärligheten nå upp till maktens höjder och in i politiken, kan den civila makten en dag ställa presten på hans rätta plats, kan den råa grymheten i folkkarakteren mildras, kan demokratiens ande, som in nuce fins i konstitutionen, tränga ned i folket, och kan *arbetet* blifva en lifslag för nationen — då skall tvifvelsutan än en gång en framtid randas för detta så djupt förödmjukade folk, som länge nog lidit för sina synders skull.

